

**60 AY VE ÜZERİ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM ALAN ÇOCUKLARIN
BAĞLANMA STİLLERİNİN, AHLAKİ VE SOSYAL KURAL ALGISI
VE SOSYAL DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

ELİF AKSEKİLİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MART, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Elif

Soyadı : AKSEKİLİ

Bölümü : Okul Öncesi Öğretmenliği

İmza :

Teslim tarihi : 17.03.2017

TEZİN

Türkçe Adı : 60 Ay ve Üzeri Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların Bağlanma Stilllerinin, Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ve Sosyal Davranışları ile İlişkisinin İncelenmesi

İngilizce Adı : The Investigation Of Relationship Of The Attachment Styles Of Children, Who Are 60 Months and Older and Receive Pre-School Education, With Their Moral and Social Principle Perception and Social Behaviors

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Elif AKSEKİLİ

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Elif AKSEKİLİ tarafından hazırlanan “60 Ay ve Üzeri Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların Bağlanma Stillerinin, Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ve Sosyal Davranışları ile İlişkisinin İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi İlköğretim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Yasemin AYDOĞAN

Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mümin TUFAN

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 17/03/2017

Bu tezin Okul Öncesi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Ülkü ESER ÜNALDI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince akademik bilgi ve tecrübesiyle daima ilgi ve desteğini esirgemeyen, rehberliği ile her zaman yanımda olan değerli hocam, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN'a çok teşekkür ederim.

Araştırma verilerinin toplanmasında, samimiyet ve içtenlikle katkıda bulunan tüm Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları öğretmenlerine ve kurum yöneticilerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Benim için doldurulamaz bir yeri olan ailemin tüm fertlerine; özellikle anneme, babama ve her zaman ilgi, destek ve sevgisini hissettiren eşim Ozan AKSEKİLİ'ye çok teşekkür ederim.

Elif AKSEKİLİ

**60 AY VE ÜZERİ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM ALAN ÇOCUKLARIN
BAĞLANMA STİLLERİNİN, AHLAKİ VE SOSYAL KURAL ALGISI
VE SOSYAL DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Elif AKSEKİLİ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mart, 2017

ÖZ

Bu araştırma, 60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisini incelenmek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda; araştırmanın evrenini, 2014–2015 eğitim – öğretim yılında Ankara il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Özel Tevfik Fikret Ana Okulu’nda okul öncesi eğitime devam eden 60 ay ve üzeri çocuklar oluşturmuştur. 2014–2015 eğitim – öğretim yılında Ankara il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Özel Tevfik Fikret Ana Okulu’nda okul öncesi eğitime devam eden 60 ay ve üzeri çocukların toplam sayısı 80’dir. Çalışmanın örneklem hacmi evren biliniyorken yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışmada %95 güvenle ve %10 duyarlılık göz önüne alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Olayın görülme sıklığı ise %50 olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada 80 kişilik bir evrenden en az 47 kişi ile görüşülmesine karar verilmiştir. Araştırmada çocuklara ilişkin demografik verilerini elde etmek amacıyla “Çocuklar için Genel Bilgi Formu”, çocukların bağlanma düzeylerini belirlemek için ‘Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği’, çocukların ahlaki sosyal kural algılarını belirlemek için ‘Ahlaki Sosyal Kural Algısı Ölçeği’ ve çocukların sosyal davranışlarını belirlemek için ‘Sosyal Davranış Ölçeği’ kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir. Değişkenlerin normal

dağılımdan gelme durumları araştırılırken birim sayıları nedeniyle Shapiro Wilk's' den yararlanılmıştır. Gruplar arasındaki farklılıklar incelenirken değişkenlerin normal dağılımdan gelmemesi nedeni ile Mann Whitney U Testinden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiklerde anlamlılık düzeyi olarak 0,05 seçilmiştir. Araştırma sonucunda çocukların anneye bağlanma düzeyleri ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Ahlaki otorite puanı bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ahlaki kural ve ahlaki ceza puanı bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sosyal kural puanı ve ilişkisel saldırganlık puanı bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Fiziksel saldırganlık puanı bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırmada ayrıca; fiziksel saldırganlık puanı ile bağlanma puanı, ahlaki otorite puanı, ahlaki kural puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif ve düşük bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Olumlu davranış puanı ile ahlaki otorite puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ve düşük bir ilişki belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : bağlanma, ahlaki ve sosyal kural algısı, sosyal davranış, okul öncesi eğitim.

Sayfa Adedi : 200

Danışman : Doç. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN

**THE INVESTIGATION OF RELATIONSHIP OF THE
ATTACHMENT STYLES OF CHILDREN, WHO ARE 60 MONTHS
AND OLDER AND RECEIVE PRE-SCHOOL EDUCATION, WITH
THEIR MORAL AND SOCIAL PRINCIPLE PERCEPTION AND
SOCIAL BEHAVIORS**

(Master's Thesis)

Elif AKSEKİLİ

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF EDUCATION SCIENCES

March, 2017

ABSTRACT

This study has been conducted to investigate the relationship of the attachment styles of children who are 60 months and older and receive pre-school education with their moral and social principle perception and social behaviors. In this scope; target population of this study composes of children, who are 60 months and older and receive pre-school education in Private Tevfik Fikret Kindergarten located at in the province center of Ankara and attached to Ministry of National Education in 2014-2015 training and education year. Total number of children, who are 60 months and older and receive pre-school education in Private Tevfik Fikret Kindergarten located at in the province center of Ankara and attached to Ministry of National Education in 2014-2015 training and education year, is 80. The sample volume of the study has been determined by the method named as target population is known. Calculations have been made with 95% confidence and by taking 10% sensitivity into consideration in this study. The occurrence frequency of the event has been considered as 50%. It has been decided to interview at least 47 individuals from among target population consists of 80 individuals in the study. In this study, "General Information Form for

Children" has been used to obtain demographic data related with children, 'Incomplete Toy Baby Stories Scale' has been used to determine the attachment level of the children, 'Moral Social Principle Perception Scale' has been used to determine children's moral social principle perceptions and ' Social Behavior Scale ' has been used to determine children's social behaviors. The obtained data has been analyzed by SPSS 20 packet program. When investigating the states of variables arising from normal distribution, Shapiro Wilk's test has been used because of the unit numbers. When the differences between the groups have been analyzed; because the variables do not come from the normal distribution, Mann Whitney U test have been used. 0.05 has been selected as the significance level in the statistics performed. According to results of the study, it has been understood that there is no significant difference between the attachment levels of children to their mothers and their demographic characteristics. A statistically significant difference has been determined between the age groups of the children in terms of their moral authority score. A statistically significant difference has been found in terms of their moral principle and the moral penalty point of the children, if they went to another institution before. A statistically significant difference has been found in terms of their social principle score and relational aggression score, if they went to another institution before. There is a statistically significant difference between the sexes of the children in terms of their physical aggression score. In this study, also it has been determined that there is a statistically significant, negative and low correlation between physical aggression score and attachment score, moral authority score, moral principle score. It has seen that there is statistically a significant, positive and low correlation between positive behavior score and moral authority score.

Key Words : attachment, moral and social principle perception, social behavior, pre-school education.

Page Number : 200

Supervisor : Associate Professor Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER SAYFASI.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Önemi.....	4
Kapsam ve Sınırlılıklar.....	6
Sayıtlar.....	6
Tanımlar.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	11
Bağlanma Kavramı.....	11

Bağlanmanın Tanımı ve Önemi.....	11
Bağlanma İle İlgili Kuramsal Görüş ve Teoriler.....	13
<i>Bowbly'nin Bağlanma Teorisi.....</i>	<i>13</i>
<i>Freud'un Teorisi.....</i>	<i>16</i>
<i>Lorenz'in Teorisi.....</i>	<i>16</i>
<i>Harlow'un Teorisi.....</i>	<i>17</i>
Bağlanmanın Sınıflandırılması.....	17
<i>Güvenli Bağlanma.....</i>	<i>18</i>
<i>Çelişik-Güvensiz-Saplantılı Bağlanma.....</i>	<i>18</i>
<i>Kaçınma-Güvensiz-Korkulu Bağlanma.....</i>	<i>19</i>
Bağlanma Evreleri.....	19
<i>Tanışma Evresi.....</i>	<i>19</i>
<i>Sahiplenme Evresi.....</i>	<i>20</i>
<i>Bağlanma Evresi.....</i>	<i>20</i>
Bebeklik ve Çocuklukta Bağlanma.....	22
Ergenlikte Bağlanma.....	28
Yetişkinlikte Bağlanma.....	30
Ahlaki Gelişim.....	31
Ahlaki Gelişimin Tanımı.....	31
Ahlaki Gelişimin Önemi.....	31
Ahlaki Gelişimin Boyutları.....	32
<i>Bilişsel Boyut.....</i>	<i>32</i>
<i>Davranışsal Boyut.....</i>	<i>33</i>
<i>Duygusal Boyut.....</i>	<i>33</i>

Okul Öncesi Dönemde Ahlaki Gelişim.....	33
Ahlaki Gelişim İle İlgili Kuramlar.....	34
<i>Freud'un Psikanalitik Yaklaşımı.....</i>	34
<i>Kohlberg'in Ahlak Gelişimi.....</i>	35
<i>Erikson ve Ahlak Gelişimi.....</i>	39
<i>J. Dewey ve Ahlaki Gelişim.....</i>	39
<i>Piaget'in Ahlak Gelişimi.....</i>	40
Sosyal Gelişim.....	41
Sosyal Gelişimin Tanımı.....	41
Sosyal Gelişimin Önemi.....	42
Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim.....	44
Yaşlara Göre Sosyal Gelişim.....	44
Ailenin Sosyal Gelişimdeki Rolü.....	46
Sosyal Gelişim Kuramları.....	49
<i>Psikanalitik Yaklaşım Kuramı.....</i>	49
<i>Psikososyal Gelişim Kuramı.....</i>	49
<i>Bilişsel Kuram.....</i>	51
<i>Sosyal Öğrenme Kuramı.....</i>	51
Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Ahlaki ve Sosyal Gelişimdeki Rolü.....	52
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	55
Bağlanma İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	55
Ahlaki ve Sosyal Kural Anlayış İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	71
Sosyal Davranış İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	76
YÖNTEM.....	83

Araştırmanın Modeli.....	83
Çalışma Grubu.....	83
Veri Toplama Araçları.....	86
Çocuklar İçin Genel Bilgi Formu.....	86
Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği (TOBAH).....	86
Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği (ASKAÖ).....	88
Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği – Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF).....	94
Verilerin Analizi.....	98
BULGULAR ve YORUM.....	101
Çocukların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	101
Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeğinden (TOBAH) Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum.....	103
Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinden (ASKAÖ) Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum.....	110
Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum.....	110
Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum.....	123
Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formundan (OÖSDÖ-ÖF) Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum.....	135
Çocukların Bağlanma Düzeyleri, Ahlaki ve Sosyal Kural Algıları ve Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Bulguları ve Yorum.....	146
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	155
Sonuç.....	155

Örneklemin Demografik Bilgilerine İlişkin Sonuçlar.....	155
Çocukların Bağlanma Düzeylerine İlişkin Sonuçlar.....	156
Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algılarına İlişkin Sonuçlar.....	157
<i>Çocukların Ahlaki Kural Algılarına İlişkin Sonuçlar.....</i>	<i>157</i>
<i>Çocukların Sosyal Kural Algılarına İlişkin Sonuçlar.....</i>	<i>158</i>
Çocukların Sosyal Davranış Düzeylerine İlişkin Sonuçlar.....	159
Çocukların Bağlanma Düzeyleri, Ahlaki ve Sosyal Kural Algıları ve Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkiye Dair Sonuçlar.....	160
Öneriler.....	161
Ebeveynlere Yönelik Öneriler.....	161
Öğretmenlere Yönelik Öneriler.....	161
Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	162
KAYNAKLAR.....	163
EKLER.....	176
EK 1. Çocuklar İçin Genel Bilgi Formu.....	177
EK 2. İzinler.....	178

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Öğrenci Listesi ve Örnekleme Çıkan Öğrenciler.....	85
Tablo 2. Normallik Testi Sonuçları.....	99
Tablo 3. Çocukların Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu.....	102
Tablo 4. TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	103
Tablo 5. TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	104
Tablo 6. TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar.....	105
Tablo 7. TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar.....	106
Tablo 8. TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	107
Tablo 9. TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne Babanın Birlikte Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	108
Tablo 10. TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar.....	109
Tablo 11. AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	111

Tablo 12. <i>AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	113
Tablo 13. <i>AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	115
Tablo 14. <i>AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	117
Tablo 15. <i>AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	119
Tablo 16. <i>AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne Babanın Birlikte Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	121
Tablo 17. <i>AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçları</i>	122
Tablo 18. <i>SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	124
Tablo 19. <i>SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	126
Tablo 20. <i>SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	127
Tablo 21. <i>SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	129
Tablo 22. <i>SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	131
Tablo 23. <i>SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne Babanın Birlikte Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	133
Tablo 24. <i>SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar</i>	134

Tablo 25. OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	136
Tablo 26. OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	137
Tablo 27. OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	139
Tablo 28. OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	141
Tablo 29. OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçları	142
Tablo 30. OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne Babanın Birlikte Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	144
Tablo 31. OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar	145
Tablo 32. Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeğinden Alınan Puanlar ile Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları	147
Tablo 33. Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeğinden Alınan Puanlar ile Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeğinden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları	149
Tablo 32. Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinden Alınan Puanlar ile Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeğinden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları	151

SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ

TOBAH	Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği
ASKAÖ	Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği
AKA	Ahlaki Kural Algısı
SKA	Sosyal Kural Algısı
OÖSDÖ-ÖF	Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu
SPSS	Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Paket Programı

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Problem Durumu

Bowlby bağlanmayı “Belli bir figüre karşı özellikle stresli durumlarda yakınlık arama ve sürdürme eğilimi” olarak tanımlanmaktadır. Kısaca bağlanma “İnsanlar arasındaki uzun süreli bağlanma durumu’ olarak nitelendirilir (Seven, 2006).

Bağlanma doğumda başlar ve anne bebek arasındaki sevgi dolu etkileşim süreci ile devam eder. Doğumda başlayan bu sevgi etkileşimi sürekli tekrarlanırsa, bebekte güven duygusu gelişir. Bowlby çocuğun yemek-uyumak gibi fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasının önemi kadar, güvenli sevgi dolu bir bağ kurmasının da çok önemli olduğunu vurgular. Anne-bebek ilişkisi, bebeğin ilk yakınlık duyduğu kişinin anne olması nedeni ile çok önemlidir. Bebeğin annesi ya da temel bakım veren kişi, bebeğin bütün yaşamını etkileyecek bilişsel, davranışsal ve duygusal yetilerinin gelişmesinde katkısı çok olan kişidir (Akkoca, 2009).

Bebeğin sosyal ve duygusal gelişiminin oluşmasındaki temel etkenlerden biri, anne/baba ile güvenli bir bağ kurmasıdır. Ancak bu bağ ilk birkaç ayda gelişmeye başlar ve dokuzuncu ayda kuvvetlenmiş olur. Bu bağ ne kadar güvenli sevgi dolu olursa; ileride insanın benlik saygısı, arkadaş ilişkileri, problem çözme yeteneği ve benlik kontrolü de o kadar iyi olur (Akkoca, 2009).

Özgüven sahibi olan çocuklar, ailesi ile güvenli bağlanma stili geliştirmiş çocuklardır. Bu yüzden sosyal yaşamlarındaki rahatlık yetişkinlik hayatlarında da devam eder. Çocukluğunda güvenli bağ geliştiren çocuklar, yetişkinlikteki yakın ilişkilerinde de güvenli bağlanma geliştirirler. Kendilerini olumlu olarak ifade edebilirler ve sosyal yaşamda aranan ve sevilen bireyler olurlar. Güvensiz bağlanma stili geliştiren çocuklar, başkalarına karşı az

güven duyarlar ve kendilerini değersiz ve önemsiz görürler. Bu nedenle de sosyal yaşamlarındaki ilişkilerinde sorunlar yaşarlar. Yeni ortamlara girdiklerinde uyum problemleri ortaya çıkar (Kaymak, 2015).

Bağlanma gelişimi önemlidir. Çünkü, çocuğa bakan kişi ile çocuk arasındaki ilişkinin kuvveti, çocuğu çevreden gelebilecek tehlikelerden korur. Çocuk var olan merakı ile çevreyi keşfetme sürecine bu güçlü bağ ile başlar. Çocuk kendine güvenerek çevreyi keşfeder. Bu nedenle çocuğun sosyal yaşamında güvenli alanlarda güvenli bir şekilde ilerleyebilmesi için, annesi ya da kendisine bakan kişi ile güvenli bağ kurması çok önemlidir (Alan, 2011).

Ailede oluşan güvenli bağ çocuğun, aile içindeki kuralları algılamasına etki eder. Aile içindeki kuralları bilen çocuk, toplumsal kuralları da fark etmeye başlar. Çocuk kendisinin ve başkalarının haklarının olduğunu, bu hakları korumak için kuralların olduğunu bilir. Bu kuralları içselleştirmiş bir şekilde ahlaki kural algısı gelişir ve ahlaki gelişimini tamamlar.

Ahlak, bir toplum içindeki kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallardır. Ahlak kavramı her toplumda olmakla birlikte, toplumdan topluma değişen özellikler göstermektedir. Hatta aynı toplum içinde bile farklılıklar olabilmektedir. Ahlak insanların davranışları ile ilgilidir. Ahlak gelişimi ile birey, toplumsallaşma sürecinde toplumsal kurallara uygun olarak geliştirilir ve kişiliğin en önemli ögesidir. Ahlaki gelişim, bireye doğru ve yanlışla ilgili ölçüler arasında ayırım yapma gücü kazandıran ve onu toplumsal davranış bakımından giderek daha yetenekli duruma getiren olgunlaşma süreci olarak tanımlanmaktadır (Başalan İz, 2009).

Ahlaki gelişim kuramcısı olan Kohlberg'e göre, her çocuk kendi ahlak standartlarını geliştirir ve küçük felsefecidir. Çocuk bu standartları oluştururken, sadece anne-babadan değil, sosyal çevreleriyle kurdukları bilişsel etkileşimden de etkilenirler. Ahlaki gelişimde evreler vardır ve bir evreden diğerine geçmek için sadece ahlaki kavramların öğrenilmesi yeterli değildir. Ahlak ve bilişsel gelişim arasında yeni bir organizasyon olması da gereklidir. Bilişsel gelişim ile ahlaki gelişim arasında özel bir ilişki vardır. Çünkü ahlaki değerlendirmeler yaparken akıl yürütme becerisi gereklidir (Gander & Gardiner, 2010).

Çocuğun eğitime başlandığı ilk yer olan aile, toplumun kültür değerlerini bir kuşaktan diğerine aktarma görevi yapar. Bu temel eğitimsel işlevinin yanında, özellikle okul öncesi dönemde çocuğun yaşamında etkili bir sosyalleştirme görevi de yapar (Sözer Çapan, 2005).

Sosyal gelişim, toplumsal davranış, duygular, tutumlar, değerler vb. bakımından bireyin yaşamı boyunca gösterdiği sürekli ve olumlu değişmelerin tümüdür (Giren, 2008). Sosyal davranış, toplumca uygun bulunan, onaylanan davranıştır (Dinç, 2002). Bireyin gelişiminde en önemli yeri olan sosyal gelişim, bireyin ilişkilerini rahat yürütmesine, sosyal davranışlarında sorun yaşamamasına ve yaşatmamasına yardımcı olur. Kişinin fiziksel, bilişsel, dil gelişimi çok iyi seviyelerde olsa bile, sosyal ve yaşam becerileri açısından önemli eksiklikleri olabilir. Sosyal anlamda bu eksikliklerin yaşanmaması için, en etkili zaman erken çocukluk yıllarıdır (Şen, 2009).

Sosyal ve duygusal gelişimin hızlı olduğu dönem erken çocukluk yıllarıdır. Çocuklar sosyal duygusal özelliklerinin önemli bir bölümünü bu dönemde kazanırlar ve bu kazandıkları özellikler hayatlarında onlara rehberlik eder. Çocukların daha kolay yönlendirilebilmeleri için, çocukların sosyal ve duygusal gelişimi ve bağlanma durumlarının iyi bilinmesi gerekir. Çocukların sosyal becerilerinin geliştirilmesi ve erken yıllarda desteklenmesi için, bağlanma rolünün bilinmesi çok önemlidir (Seven, 2006).

Bu araştırmanın okul öncesi dönem çocuklarının annesine karşı bağlanma stillerinin, ahlaki sosyal kural algısına olan etkisi üzerinde tartışma olanağı sağlayacağı ve anne-çocuk bağlanmasının çocuğun ahlaki sosyal kural algısına etkisini göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde; bağlanma stili, ahlaki sosyal kural algısı ile sosyal davranış ilişkisini inceleyen araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmada, 60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesi planlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı 60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

Alt Amaçlar:

1) Çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olması, anne babasının birlikte olma durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, yaşadığı aile tipi; çocuğun bağlanma stili (güvenli, kaçınma,

düşmanca/olumsuz), çocuğun ahlaki ve sosyal kural anlayışı (ciddiyet, otorite yokluğu, kural yokluğu, genelleme, ceza) ve çocuğun sosyal davranışı (fiziksel saldırganlık, açık saldırganlık, olumlu sosyal davranış, depresif duygulanım) alt boyutlarına ait puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık yaratmakta mıdır?

12) Çocuğun bağlanma stili (güvenli, kaçınma, düşmanca/olumsuz) ile ahlaki ve sosyal kural anlayışı (ciddiyet, otorite yokluğu, kural yokluğu, genelleme, ceza) arasında anlamlı bir korelasyon var mıdır?

13) Çocuğun bağlanma stili (güvenli, kaçınma, düşmanca/olumsuz) ile sosyal davranışı (fiziksel saldırganlık, açık saldırganlık, olumlu sosyal davranış, depresif duygulanım) arasında anlamlı bir korelasyon var mıdır?

14) Çocuğun ahlaki ve sosyal kural anlayışı (ciddiyet, otorite yokluğu, kural yokluğu, genelleme, ceza) ile sosyal davranışı (fiziksel saldırganlık, açık saldırganlık, olumlu sosyal davranış, depresif duygulanım) arasında anlamlı bir korelasyon var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Bağlanma, bebek ile annesi ya da sürekli bakım sağlayan sabit bir kişi (birincil bakım veren) arasında kurulan, temel güven duygusunu geliştiren ilk bağıdır. Bağlanma yaşamın ilk aylarında gelişir ancak, yaşamın sonraki yıllarını olumlu ya da olumsuz yönde etkiler. Bağlanmadaki etkiler, hayat boyunca sosyal ilişkilerin gelişiminin temelinde yer alır (Turan Akdağ, 2011).

Bowlby'e göre bakıcı ile kurulan bağlanma ilişkisi kişinin, yaşam gücünü ve hayattan lezzet alması durumunu şekillendiren bir yol çizecektir. İnsanın ilk bağlanması da ileride diğer kişilerle olacak olan bağlanmalarının temelini oluşturacaktır. Bağlanma yaşam boyu sürer, yaşamı değiştirir, yaşamın önem merkezidir (Turan Cebeci, 2009).

Sosyal yaşamda karşılaşılan problemlere karşı güvenli bağlanma stiline sahip çocukların sosyal becerileri ve problem çözme yöntemlerini kullanma konusunda daha uyumlu ve başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Güvensiz bağlanma gösteren çocukların ise kendine güvenmede, özgün yaratıcı problem çözümleri bulmada ve karar vermede ciddi problemler yaşadıkları görülmüştür. Yapılan araştırmalarda sosyal çevrelerinde daha aktif ve başarılı olan çocukların, güvenli bağlanma geliştiren çocuklar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu

çocukların empati ve yardımlaşma gibi olumlu sosyal davranışları içselleştirdiği ve sık sık bu davranışları gösterdikleri bilinmektedir (Bowlby, 2012).

Sosyal gelişim, bireyin doğduğu andan yetişkin oluncaya kadar devam eden bir süreç olduğu için, erken yaşlarda bireyin sosyal ve duygusal olarak tanınması, bireyin sonraki yaşamını şekillendirecek birtakım bilgiler sağlayacaktır. Özellikle kişilik gelişiminin temellerinin atıldığı okul öncesi dönemde, bireyin bağlanma biçiminin belirlenmesi, bireyin ilerideki sosyal yaşantısına katkı sağlanması için çok önemlidir. Bireyin annesi ile kurduğu bağlanma stili, aslında bireyin yetişkinliğe kadar olan sosyal gelişim sürecinin bir temelini oluşturmaktadır. Hem ahlaki ve sosyal kural algısı hem de sosyal davranış biçimleri bu temel üzerine inşa edilecektir. Birey, doğduğu andan itibaren bağ kurduğu kişi ile kendi ahlaki ve sosyal gelişimini geliştirmektedir. Kurulan bu bağ ne kadar kaliteli ve güvenli ise, bireyin olaylara karşı geliştirdiği ahlaki ve sosyal kural algısı ve gösterdiği sosyal davranışlar o kadar kaliteli ve güvenli olduğu düşünülmektedir.

Ahlaki konuda gerekli bilinci kazanmış, manevi değerleri bilen ve onlara uygun hareket eden yetişkin bireyler yetiştirmek için; okul öncesi dönemden itibaren çocukların ahlaki eğitime gerekli önem verilmesi gerekmektedir. Çünkü okul öncesi dönem her alanda, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Okul öncesi dönemde manevi değerlere uygun eğitim planlanması çok önemlidir. Bu dönemde yapılacak olan hatalar, ileride toplum değerlerini tehdit eden unsurlar doğurabilir (Topbaşı, 2006).

Çocuğa karşı olumlu sosyal davranışlarda bulunmak, çocuğun olumlu davranışları daha çok benimsemesi ve içselleştirmesini sağlamaktadır. Çocuğa karşı gösterilen tutumlar, çocuğun ileri yaşamdaki tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Birey aile yaşantısı ve öğrenme yaşantılarından yola çıkarak kendi sosyal davranışlarını oluşturur ve biçimlendirir. Çocuk büyüdükçe çevresi de değişir ve gelişir. Sosyal iletişim ve davranış çeşitliliği artar. Ancak anne-babanın tutum ve davranışları, çocuğun kişiliğinin temelini oluşturmaktadır. Çocuk bu temel üzerine, kendi sosyal çevresinden edindiklerini inşa eder ve hayata hazırlanır. Örneğin; içine kapanık ve kendine güvenmeyen ya da huysuz çocukların, düşüncelerini ifade etmesine izin verilmeyen ya da sürekli eleştiri gören çocuklar olduğu düşünülmektedir. Bunun tam tersi olarak kendine güvenen ve sağlıklı ilişkiler kuran çocukların ise, aile tarafından önemsenilen ve çok fazla olumsuz eleştiri görmeyen çocuklar olduğu varsayılmaktadır (Orçan, 2004).

Bu araştırma; çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışlarına etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Anasınıfına devam eden 6 yaş grubu çocuklarının annelerine karşı bağlanma stillerinin, çocukların sosyal davranışlarına ve ahlaki sosyal kural algısına olan etkisi üzerinde tartışma olanağı sağlayacağı ve anne-çocuk bağlanmasının çocuğun gelişimine etkisini göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Ülkemizde çocukların bağlanma stillerine yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında, genellikle bağlanmanın ahlaki ve sosyal kural anlayışı ve sosyal davranış üzerine etkisini inceleyen çok sınırlı çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu açıdan araştırma bu üç değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen özgün bir çalışmadır. Bu amaçla çalışmanın bu alandaki eksikliği giderecek önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

- 1) Bu çalışma 2014-2015 eğitim öğretim yılında örnekleme dahil edilen anasınıfına devam eden 60 ay ve üzeri normal gelişim gösteren çocukları kapsamaktadır.
- 2) Araştırma Ankara’da bulunan Özel Tevfik Fikret Anaokulunun 60 ay ve üzeri çocuklar ile sınırlıdır.
- 3) Araştırma, kullanılacak olan ‘Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği’, ‘Ahlaki Sosyal Kural Algısı Ölçeği’ ve ‘Sosyal Davranış Ölçeği’nden elde edilen verilerle sınırlıdır.

Sayıtlar

Araştırmanın varsayımı aşağıda belirtilmiştir:

- 1) Araştırmada kullanılan Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği’nin çocukların ahlaki ve sosyal kural algısını, Sosyal Davranış Ölçeği’nin çocukların sosyal davranışlarını, Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği’nin bağlanma stillerini ölçtüğü kabul edilmiştir.
- 2) Çocukların sosyal davranışlarını belirlemek için uygulanan ‘Sosyal Davranış Ölçeği’ne öğretmenlerin, Çocuklar İçin Genel Bilgi Formu’na ailelerin, çocukların ahlaki sosyal kural algılarını ölçen ‘Ahlaki Sosyal Kural Algısı

Ölçeği'ne ve çocukların bağlanma stillerini ölçen 'Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği'ne çocukların cevaplarının objektif olarak yansıdığı ve gerçek durumları yansıttıkları varsayılmıştır.

3) Bu çalışmada anne, birincil bakıcı olarak bahsedilen kişi olarak kabul edilmiştir.

Tanımlar

Bağlanma: Bağlanma, John Bowlby (2003) tarafından “belli bir figüre karşı özellikle stresli durumlarda yakınlık arama ve sürdürme eğilimi tarafından nitelendirilmiş sürekli duygusal bağ” olarak tanımlanmıştır (Seven, 2006).

Güvenli Bağlanma: Çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki güven temelli karşılıklı olumlu ilişkidir (Seven, 2006).

Kaçınmalık Bağlanma: Çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki itilmiş ve önemsiz görülen ilişkidir (Seven, 2006).

Düşmanca/Ohumsuz Bağlanma: Çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki şiddet, düşmanlık ve tuhaflık içeren ilişkidir (Seven, 2006).

Ahlak: Ahlak bireyin doğru ile yanlış ayırt edebilmesini sağlayan ilkeler ve değerler bütünüdür. Ahlak, bireylerin toplum içindeki görev ve yükümlülüklerinin öğretisi ve uygulamasıdır (Abanoz, 2008).

Ahlaki Gelişim: Bireye, doğru ve yanlışla ilgili ölçüler arasında ayırım yapma gücü kazandıran ve onu toplumsal davranış bakımından giderek daha yetenekli duruma getiren olgunlaşma sürecidir (Başalan İz, 2009).

Ahlaki Kural: Bireyin diğerlerine karşı olan hareketinin sonuçlarıyla ilgili refah, haklar, adalet ile ilgili doğru ve yanlışın belirlendiği yazılı yargılarla ilgili normlardır (Smetana, 1989).

Ahlaki Ciddiyet: Araştırmaya katılan çocukların Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerdeki olayı doğru veya yanlış olarak değerlendirmesiyle ilgili yapılan değerlendirmedir.

Ahlaki Otorite Yokluğu: Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki olayların anne,

baba veya öğretmen gibi otorite olarak kabul edilen kişilerin bulunmadığı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Ahlaki Kural Yokluğu: Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki davranışların ilgili bir kural olmadığı varsayılan durumlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Ahlaki Genelleme: Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki davranışların ev, okul, komşu evi gibi farklı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Ahlaki Ceza: Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nde ahlaki kuralların ihlal edilmesi durumunda o kişiye ceza verilip verilmemesi veya ne kadar ceza verilmesi gerektiği ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Sosyal Gelişim: Toplumsal davranış, duygular, tutumlar, değerler vb. bakımından bireyin yaşamı boyunca gösterdiği sürekli ve olumlu değişimlerin tümüdür (Giren, 2008).

Sosyal Davranış: Toplumca uygun bulunan, onaylanan davranıştır (Oğuzkan’dan aktaran Dinç, 2002).

Sosyal Ciddiyet: Araştırmaya katılan çocukların Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resmindeki olayı doğru veya yanlış olarak değerlendirmesiyle ilgili yapılan değerlendirmedir.

Sosyal Otorite Yokluğu: “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki olayların anne, baba veya öğretmen gibi otorite olarak kabul edilen kişilerin bulunmadığı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Sosyal Kural Yokluğu: “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki davranışların ilgili bir kural olmadığı varsayılan durumlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Sosyal Genelleme: Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki davranışların ev, okul,

komşu evi gibi farklı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Sosyal Ceza: Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nde sosyal kuralların ihlal edilmesi durumunda o kişiye ceza verilip verilmemesi veya ne kadar ceza verilmesi gerektiği ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Açık/fiziksel saldırganlık: Fiziksel güç kullanarak ya da fiziksel güç kullanmak tehdidi ile diğerlerine zarar vermeyi içeren, itme, çekme, cimcikleme, yumruklama, bir şeyler fırlatma gibi davranışlardır (Şen, 2009).

Olumlu sosyal davranış: Başkalarının yararı için dışsal bir ödül beklemeden yapılan eylemlerdir (Şen, 2009).

İlişkisel saldırganlık: İlişkiler yoluyla arkadaşlığa zarar vermeyi, zarar vermekle tehdit etmeyi içeren davranışlardır (Şen, 2009).

Depresyon: Duygu, düşünce ve hareketleri etkileyen bir rahatsızlıktır (Şen, 2009).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bağlanma Kavramı

Bağlanmanın Tanımı ve Önemi

Bağlanma, bir kişinin korktuğunda, yorulduğunda veya hasta olduğunda bir figürle ilişki kurmak ya da yakınlık aramak için duyduğu güçlü bir istek olarak tanımlanabilir. Bağlanma davranışının harekete geçmesi için, bireyin tehdit hissetmesi ya da bağlanma figüründen ayrılması gerekir (Arslan, 2008).

Bir bireye karşı isteyerek yakınlık aramak ve bu yakınlığı isteyerek sürdürmek bağlanma davranışını temsil eder. Bağlanma duygusu bakıcı ile çocuk arasındaki duygusal, davranışsal ve bilişsel ilişkiyi destekler. Bağlanma duygusu ile birey kendisine özel gelen başka bir bireye karşı duygusal bağ geliştirilir. Birey hayatı boyunca birçok kişiye duygusal bağ geliştirir. Ancak hayatında geliştirdiği ilk bağ, bebeklik döneminde ona bakan ilk bakıcı yani annedir. Daha sonraki bağlanmalar başka özel insanlara karşı olur. Bağlanma davranışları, bazı durumlara göre olumlu ya da olumsuz etkilenebilir. Ancak güvenli bir bağlanma her türlü olumsuz durumlara bile dayanabilir ve uzun süreli devam edebilir (Rholes, Jeffry & Barbara, 1995).

Bağlanma iç içe geçmiş keşfi, bakımı, toplumsallaşmayı ve cinsel birleşmeyi içeren bir davranışsal sistemdir. Her sistemin farklı görevleri vardır. Farklı çevresel ipuçları vardır ve bunlara tepkide bulunur. Bağlanma, bebeklik ve çocukluk döneminde ortaya çıkan ve diğer sistemlerin de çalışması için yol gösterici bir ana sistemdir. Diğer sistemlerin başlamaya hazır olması için bağlanmanın durağanlaşması gerekir. Çocuk ‘hissedilen güvenliği’ yaşarsa bağlanma durağanlaşır. Çocuk bağlandığı kişiyi zaman zaman arar ve istediği yerde olup

olmadığını kontrol eder. Her birey kendisini yeterince güvende hissetmek için, rahatça oyunlara katılmak ve keşifler yapmak için, her gereksinim duyduğunda ona hemen karşılık verebilecek, ihtiyaçlarını giderebilecek bir koruyucuya ihtiyaç duyar. Bağlanma açısından herhangi bir olumsuz durumda verilebilecek en güvenli tepki, aradaki yakınlığı yeniden sağlamak için bütün dikkat ve enerjiyi verebilmektir (Turan Cebeci, 2009).

Çocukluktaki ve yetişkinlikteki yakın ilişkileri anlamayı amaçlayan bir kuram olan bağlanma kuramı, John Bowlby'nin kuramıdır. Bu kuramın merkezinde anne ve çocuk vardır. Bu kuram, çocuğun fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı birey olması için, anne çocuk ilişkisinin önemi üzerinde durmuştur (Polat Balcı, 2011).

Anne bebeğine güvenilir bir ortam oluşturarak, gerektiğinde bebeğin dış dünyayı inceleyebilmesine fırsat vererek ve güvenli bir biçimde ger dönüşler yapabilmesini sağlar. Bu durum kuramın temel noktasıdır. Bowlby'nin araştırmalarındaki temel noktayı, Harlow'un anne çocuk ilişkisindeki fikri oluşturmaktadır. Harlow'a göre anne çocuk arasındaki bağlanma oluşumunun nedeni, annenin bebeklik dönemindeki temel gereksinimleri ve fiziksel ihtiyaçları karşılayan biri olmasıdır. İleriki yaşlarda diğer insanlarla kurulan bağın ve ilişkinin güvenli olabilmesi için, çocukluk dönemindeki anne çocuk arasındaki karşılıklı sevgi bağının önemi Harlow'a göre çok büyüktür (Karakulak, 2009).

Sağlıklı ilişkiler içinde ve güvenli bir aile ortamında büyüyen çocuklar, toplumun geleceği için önemli olan en küçük bireylerdir. Çocuğun kişisel özelliklerini etkileyen etmenlerin en önemlilerinden biri, çocuğun bakımını üstlenen anne babaların tutum ve davranışları, kişilik ve demografik özellikleri etkiler. Otoriter olmayan, hoşgörülü ve esnek ebeveyn tutumları çocukların toplumsal ve zihinsel açıdan daha etkin bireyler olmasını sağlar. Tam tersi tutum ve davranışlar yani, baskıcı hoşgörüsüz ve duyarsız ebeveyn tutumları çocuklarda denetimsiz davranışlara sebep olur. Çocuklarının gelişim özelliklerini bilen ebeveynler, onları eğitirken onların ihtiyaçlarına uygun yanıt verirler (Özyürek & Tezel Şahin, 2005).

Tüm canlılar için konuşmak, iletişim kurmak, sosyal bağlar geliştirmek temel bir ihtiyaçtır. İnsanların başarılarında onları destekleyecek, onlara onay verecek, onlar için önemli kişilere çok ihtiyacı vardır. Kişinin özbenliğinin ve özsaygısının gelişimi için kabul görmesi, sevilmesi, onaylanması, sosyal ilişkiler kurması, sevilmesi ve sevmesi çok önemlidir. Özbenliğini ve öz saygısını geliştiren bireyler, sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirirler. Bu bireyler utandırma ve anksiyete gibi olumsuz duyguların nasıl olduğunu bilirler. Tam tersi

sağlıklı sosyal iletişim geliştiremeyen bireyler, sosyal kaygı bozukluğu yaşayabilir. Bunun nedenlerine bakıldığında, kişilik gelişiminin temelini oluşturan çocukluk döneminde yaşanan ihmaller, ayrılma anksiyetesi gibi olumsuz yaşantıların olduğu görülebilir (Hofmann, 2007).

Bağlanma ile İlgili Kuramsal Görüş ve Teoriler

Bağlanma kuramının etkilendiği birçok teori vardır. Aşağıda bu teorilerden birkaçı özetlenmiştir.

Bowlby'nin Bağlanma Teorisi

Bağlanma kuramının kurucusu Bowlby'dir. Bowlby nesne kuramcıları tarafından yetiştirilmiştir. Nesne ilişkileri kuramcıları sosyal ilişkilerin içselleştirilmiş imgelere dönüştürülmesiyle ilişki olduğunu savunmuşlardır. Çocuklar büyüdükçe, sadece ilişki kurdukları kişileri değil, o kişilerle kurdukları ilişkileri de kendi iç dünyalarına yerleştirirler ve içselleştirirler. Bu yüzden erken çocukluk dönemleri nesne kuramcıları için çok önemlidir. Bu dönemdeki ebeveyn çocuk ilişkisine odaklanırlar. Nesne ilişkileri kuramcılarına göre çocuk çevresindeki önemli nesnelerin yansımalarını kendi bilinçaltına yerleştirir. Çocuklar hayatlarındaki en önemli kişileri de yani anne babalarını da bilinçaltına yerleştirir. Anne babası yanında yokken de, anne babasıyla ilişkilendirdiği nesneler görevi görür. Bowlby daha sonraki yıllarda nesne kuramcıları ile farklı düşünceleri nedeniyle anlaşılamamıştır. Bowlby'e göre psikanalitik düşünceler esnek olmalı ve çevre etkenleri göz ardı edilmemelidir (Turan Akdağ, 2011).

Bowlby bağlanma duygusu ile ilgili ilk görüşlerini 'Çocuğun Annesine Bağlanmasının Doğası' isimli eserinde yansıtmıştır. Bu esere göre bebeğin bağlanma süreci doğumda başlar ve bebek büyüdükçe değişerek ve çeşitlenerek devam eder. Örneğin bebek önce ağlama davranışı gösterir. Ardından emme, gülme ve takip etme davranışları göstererek bağlanma sürecini başlatır. Bowlby bağlanılan kişinin yokluğundaki yas ve üzüntü duyguları yetişkinlerin duyguları ile benzer olduğunu iddia etmiştir (Bretherton, 1992).

Bowlby'den sonra pek çok araştırmacı da sosyal ilişkilerin temelini oluşturan davranışları ve ilişkileri araştırmıştır ve araştırmaya devam edilmektedir. Bağlanma terimini destekleyen pek çok araştırmacı bebeğin doğuştan getirdiği emme, ağlama, gülümseme, çağırma gibi

davranışları araştırırken, hayvanlarla ile de birçok araştırma yapmışlardır. Bu konuda pek çok araştırma ve bilgi birikimi oluşmuştur (Soysal, Bodur, İşeri & Şenol, 2005).

Bowlby ve Ainsworth'e göre bağlanma doğuştan gelen bir davranıştır ve hayatta kalmak için her bireyin ihtiyacı olan bir duygudur. Birey ihtiyaç duydukça, kendisi için önemli kişilerle yakınlık kurar ve bu yakınlık onu mutlu eder. Çocuk bağ kurduğu kişi tarafından korunur ve temel ihtiyaçları karşılanır. Çocuğun güvenliği için bu çok önemli bir durumdur. Birey bu güvenliğinin sürmesi için bağlanma duygusunu devam ettirir (Mikulincer & Shaver, 2002).

İnsanlarda arasındaki bağlanmanın Bowlby' e göre daha ileride bir işlevi vardır. Bağlanmanın işlevleri temel olarak üçe ayrılmıştır. Bunlar; dünyayı keşfederken geri dönülebilecek güvenli bir liman olma, fiziksel gereksinimleri karşılama ve hayata dair bir güvenlik duygusu geliştirebilme şansıdır. Eğer bu ihtiyaçlar yeteri kadar karşılanmaz ise, çocuğun özbenlik algısıyla ilgili sorunlar çıkabileceğini söyler, Bowlby (Tüzün & Sayar, 2006).

Bowlby etkili bir bağlanmanın, stres verici durumlarda harekete geçip bireyin güvenliğini sağlaması gerektiğini söyler. Bağlanma duygusu doğuştan gelir ve birey kendisini koruyan kişiye karşı bağ geliştirir. Geliştirilen bu bağın kalitesi, kişilerarasındaki iletişimin etkililiği ile şekillenir (Cassibba, Van Ijzendoorn & D'odorico, 2000).

Bir çocuk eğer anne ve babası tarafından istenmiyorsa, kimsenin kendisini istemediğini düşünür. Çünkü güven merkezindeki kişiler onu istemiyorsa kimse istemeyecektir. Yaşamın ilk yıllarında ki bağlanma davranış temelleri, ileriki yaşamda inşa edilecek bağlanma davranışlarını etkiler. Eğer birey çocukluk yıllarında ihmal ve istismar durumlarına maruz kalırsa yetişkinlik zamanında bağlanma bozuklukları yaşayabilir. Çocukların duygusal ve bilişsel gelişimi için bağlanmanın yapıldığı ilk kişi çok önemlidir. Eğer ilk bağlanılan kişi ile çocuk arasında ilişki olumsuz bir kesintiye uğrarsa, çeşitli araştırmalara göre çocukların gelişimleri olumsuz etkilenmektedir (Tanış, 2014).

Bağlanma Teorisinin Temel Özellikleri

Bağlanma Teorisinin Temel Özelliklerini Bowlby Şöyle Sıralamıştır (Bowlby'den aktaran Tanış, 2014);

1. Spesifik Olma: Bağlanma davranışı açık bir biçimde tercih sırasına göre bir veya birkaç spesifik bireye yöneliktir.

2. Süre: Bağlanma davranışı genelde tüm yaşam döngüsünü kapsar. Ergenlikte erken dönem bağlanmalar zayıflayabilir, yenileriyle tamamlanabilir gibi gözüküyor olsalar bile erken dönem bağlanmalar kolay kolay terk edilmez ve çoğunlukla sürerler.

3. Duygusal Bağlanma: İnsanların yoğun duygularının ortaya çıkması çoğu zaman, bağlanma ilişkilerinin kurulması, bozulması ve yenilenmesi sırasında oluşmaktadır. Bu duygular yeni ilişkilerde tekrar tekrar yaşanmaktadır. Bir bağın kurulması âşık olmak, bir bağın korunmasını birini sevmek ve bir partneri kaybetmek ise acı duyarak kederlenmeye örnek gösterilebilir.

4. Ontojeni: Bebeğin tercih edilen bağlanma figürüne bağlanması çoğunlukla ilk dokuz ay içerisinde gerçekleşmektedir. Bebek bir kişi ile ne kadar çok sosyal etkileşim içerisinde ise o kişiye bağlanma olasılığı yüksek olmaktadır. Bu sebeptendir ki bebeğe kim annelik ediyor ise o kişi temel bağlanma figürü olmaktadır. Bağlanma davranışı üç yaşın sonlarına kadar kolaylıkla harekete geçer fakat bundan sonra seyrekleşmesi sağlıklı bir gelişim için ön görülen durumdur.

5. Öğrenme: Bağlanma sürecinde tanıdık olanı yabancı olandan ayırmada temel süreç öğrenmedir. Bu süreçte ödüllendirme ve cezalandırma davranışların etkisi çok azdır, yani çocuk sürekli cezalandıran bir anneye de bağlanma geliştirmektedir.

6. Organizasyon: Bağlanma davranışı başlangıçta oldukça basit bir sırada organize olmuş tepkilerle harekete geçer. İlk yılın sonundan itibaren giderek artan oranda hem kendiliğin temsili modellerini hem çevresini içeren davranışlar sistemler ile harekete geçer. Bu sistemler belli zamanlarda harekete geçer belli zamanlarda duraksarlar. Harekete geçiren koşullar açlık, korku, yorgunluk gibi durumları içerirken, duraklatan durumlar ise annenin gelmesi, görünmesi, sesinin duyulması ile olmaktadır.

7. Biyolojik İşlev: Bağlanma davranışı neredeyse bütün memeli türlerinin yavrularına ortaya çıkmaktadır. Bağlanma davranışı bu memeli türlerinin bir grubunda yetişkin yaşantısı boyunca sürmektedir. Türler arasında detaylarda birtakım farklılıklar olmakla birlikte neredeyse her zaman yeni doğan annesine yakınlık göstermekte ve bu yakınlığı koruma istediği görülmektedir. Bu davranışın hayatta kalma fonksiyonu vardır.

1969'da önemli bir çalışma yayınlayan Bowlby'nin bağlanma teorisini aşağıdaki gibi özetlenebilir (Archer ve Lloyd'den aktaran Yıldız, 2005):

1. İnsan yavrusu içgüdüsel tepki sisteminin bir parçası olarak sosyal ve önceden hazırdır.

2. Duygusal bağ düzenli bir şekilde gelişir ve genellikle ilk yılın ikinci yarısında oluşur.
3. Gelişimin normal kaynakları içinde anne hem bağlanma figürü hem de öncelikli bakıcıdır.
4. Bir kez bağlanma ya da duygusal bağ iyi kurulmuşsa anneden ayrılıklar kaygı ve protesto ile sonuçlanır.

Yaşamın ilk yıllarında birincil bakıcı ile kurulan ilişki çocuğun yaşamdaki zevkini, yaşam gücünü, diğer kişilerle ilişkisini yönlendirecek bir yol çizer. Kişisel bağlanma bir insanın yaşamı boyunca çok önemlidir. Bağlanma insan hayatında, insanın yaşamını değiştiren bir önem merkezidir (Turan Cebeci, 2009).

Freud'un Teorisi

Freud'a göre bağlanma hazzı fiziksel ihtiyaçların giderilmesi ile olur. Beslenme, emme gibi fiziksel ihtiyaçları karşılanır ise bağlanma olur. Bebeği besleyen, fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan kişi yani anne bebeğin bağ kurmasının gelişiminde çok önemli bir role sahiptir. Freud'a göre bu bağlanmada bebeğin bir rolü yoktur. Çünkü bebek kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayamaz. Bebeğe bakan birincil kişinin bebek ile arasında güvenli bir bağ kurması bebeğin ileriki yıllardaki gelişimi için çok önemlidir. Bebek annesiyle kurduğu bağlanmayı ileride başka insanlarla olan sosyal ve duygusal ilişkilerine de yansıtır. Sosyal ve duygusal ilişkilerinde sağlıklı, meraklı, ustalık içerisinde olan insanlar, geçmişte anneleri ile güvenli bağ kuran insanlardır (Miller, 1993).

Freud'dan sonra nesne kuramcılar Freud'un kuramı üzerinden bir bakış açısı sunmuşlardır. Nesne kuramcılarına göre, çocukların anne ve babalarıyla kurdukları bağ, başka kişilerle de kuracakları bağı etkilemektedir. Çocuklukta aile bireyleri ile yaşanan tecrübeler, yaşam tarzının ve yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Nesne kuramcılarına göre sevgi dolu ve yardımsever yetişkinler yetişmesi için, bu yetişkinlerin sevgi dolu ve yardımsever bir ailede büyümesi gerekir (Burger, 2006).

Lorenz'in Teorisi

Lorenz, bebeklik döneminde sosyal kritik dönem ve izleme fikirleri ile ilgilenmiştir. Bu fikri savunurken, ördek ailesindeki yavru ördeğin annesinin peşinden gitmesi ile örnek gösterir. Yavru ördeğin annesinin peşinden gitmesinin sebebi, yavrunun hali hazırdaki kritik süreci

ile ilgilidir. Anne ördeğin yerinde başka birisi olsa bile onun arkasından gidebilmektedir. Bu kritik dönemde yavru kim olursa olsun peşinden gitmektedir. Ancak bu dönem, sadece doğumdan sonra birkaç saati kapsamaktadır (Hatano, Okada & Tanabe, 2000).

Lorenz gözlemlerini kaz yavruları ile yaparak başlatmıştır. Yumurtadan çıkan yavrunun önünde Lorenz yürümüştür ve yavru Lorenz'i takip etmiştir. Daha sonra annesi yanına gelse bile Lorenz'i takip etmeye devam etmiştir. Lorenz başka hayvanlar üzerinde de yaptığı araştırmalarla 'kritik dönem' adı verdiği devreyi desteklemiştir. Özet olarak, doğumdan sonra yavru ilk gördüğü nesne ya da bireyi izleme davranışı geliştirerek, o nesne ya da kişi ile arasında bağ kurmaktadır (Karaboğa, 2011).

Harlow'un Teorisi

Harlow'a göre, birey dokunma ihtiyacını gidermek için bağlanma davranışı geliştirir. Bu yüzden bebeklere sürekli dokunarak yakın temas ve ilgi sağlamak gerekir. Yetişkinlerin sürekli ilgilendikleri, yakın temaslarda bulundukları ve ihtiyaçlarını giderdikleri bebeklerin diğer bebeklerden daha iyi oldukları gözlemlenmiştir. Ancak hala dokunmanın bağlanmanın esası olup olmadığı net değildir (Seven, 2006).

Öğrenme teorilerinde, bireyin biyolojik ihtiyaçlarının birincil pekiştireçlerle karşılanarak tatmin edilmesi söz konusudur. Bebekler için en önemli birincil pekiştireç yemek yemektir. Bireyi tatmin eden başka pekiştireçler de vardır. Bunlara ikincil pekiştireç denir. İkincil pekiştireçler birincil pekiştireçlerle birlikte verilmezlerse pekiştireç özelliklerini kaybederler. Anne bebeğin beslenmesi için düşünüldüğünde anne, bebek için bir ödüldür. Bazı görüşlere göre, anne sadece bebeğin beslenmesi için değil, bebeğe görsel uyaran sağlama, dokunma gibi bebeğin başka ihtiyaçlarını da karşılayan bir varlıktır. Anne bütün bu ödülleri bir arada taşıyan bir varlık olduğu için, bebeğin anneye bağlandığı düşünülmektedir (Karaboğa, 2011).

Bağlanmanın Sınıflandırılması

Ainsworth (1997) bağlanmayı üç temel bağlanma tipine ayırmıştır: Güvenli bağlanma, çelişik - güvensiz bağlama, kaçınma güvensiz bağlanma.

Güvenli Bağlanma

Birincil bakıcılarına güvenli bağlanan çocuklar çevreyi daha rahat keşfe çıkarlar. Çünkü annelerinin ya da birincil bakan kişinin ihtiyaçlarını zamanında ve yeterli karşılayacağına emindirler. Keşif yaparken kendilerini özgür ve mutlu hissederler. Bu çocuklar ayrılık kaygısı yaşamaz. Bir yere giderken ebeveynlerinden kolayca ayrılabilirler. Ebeveynleri geldiği zaman onları mutlu bir şekilde karşılarlar. Zor durumda oldukları bir zamanda ebeveynlerinin yanlarında olacağını bilirler. Yabancılarsa ebeveynlerini yanlarında isterler. Güvenli bağlanan çocuklar yetişkinlik hayatlarında da özsaygıya sahip bireyler olabilirler. Karşısındakine güvenen kişi kendine de güvenir. Kendi duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade ederler. Güvenilir ve sürekli bir ilişkileri vardır (Seven, 2006).

Güvenli bağlanan insanlar başkalarını rahatça kabul eder ve onlara duyarlı tepkiler verir. Diğer insanlara sevgisini gösterir ve onlara değer verir. Başkalarına olumlu yaklaşan bireyler, kendilerine de olumlu yaklaşarak olumlu benlik algısı geliştirirler. Kendilerine değer verdikleri gibi, başkalarının da kendilerine karşı kötü niyetli yaklaşmayacağını düşünürler. Bu yüzden güvenli bağlanan kişiler başkaları ile yakın ilişkilere girebilir, canları istediğinde de özerk olmayı başarabilirler. Yalnızlıktan korkmazlar, diğerlerinin onu reddetmesi onları rahatsız etmez (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Çelişik-Güvensiz-Saplantılı Bağlama

Çelişik ve güvensiz bağlanan çocukların anneleri, genellikle onların ihtiyaçlarını tutarsız karşılamıştır ve bazen uygun olmayan tepkiler vermiş olabilir. Anne bazen de çocuğun ihtiyaçlarını zamanında karşılamamış ve onu ihmal etmiş olabilir. Bütün bunlara karşı çocuk anneyi güven merkezi olarak göremez ve ona güvenemez. Çocuk ihtiyacı olduğu zaman annesinin ona yardım edip etmeyeceğinden emin değildir. Ulaşmak istediği zaman annesini yerinde bulamayabilir. Annesine ya da birincil bakıcıya güvenemeyen çocuk, yabancılara karşı da güvensiz ve tedirgindir. Ebeveyn yanlarında olsa da olmasa da sürekli tedirgin ve rahatsızdırlar. Bu çocuklar ileriki yaşlarda da ilişkiye iletişime girmekten kaçınırlar. Var olan ilişkileri zarar gördüğünde aşırı tepki gösterebilirler (Seven, 2006).

Bu bağlanma stilindeki bireyler ilişkilerinde değer ve sevgi görmek için sürekli çaba sarf ederler. Kendileri hakkında olumsuz şeyler düşünürler. Kendilerini değersiz hissederler ve sevilmeyle layık görmezler. Başkaları ile ilişkilerini yeterli düzeyde tutmak için, başkalarına

ilişkin olumlu duygularını gösterirler. Sürekli kendilerini doğrulama ve kanıtlama ihtiyacı duyarlar. Sürekli başkalarından bir beklenti içindedirler ve gerçekçi olamayan hayalleri vardır (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Kaçınma-güvensiz-korkulu bağlanma

Kaçınmalı ve güvensiz bağlanan çocukların anneleri çocuklarına karşı ilgisiz ve duyarsızdır. Annenin davranışları kalp kırıcı ve kötü olabilir. Çocuk için annesi ulaşılamaz bir yerdedir. Çocuk güven merkezinde asla annesi olmayacaktır. Çocuk keşfe çıkarken gayet rahat ve özgürdür. Ancak çocuğa bu keşifte yardımcı olacak onu destekleyecek bir annesi yoktur. Çocuk için ne ebeveynin ne de yabancıнын bir önemi yoktur. İki taraftan da kaçınabilir ve bir şey beklemeyebilir. Yetişkinlik dönemlerinde bu kişilerin kişilik özelliklerinde sıkıntılar çıkar. Duygularını ilişki ve iletişimlerinde çok az gösterirler ve ifade ederler. Düşünce ve duygularını paylaşmaktan hoşlanmazlar. Yapılan araştırmalarda kaygı durumlarını karşılaştıran verilere bakıldığında, güvenli bağlanan çocukların, diğer çocuklara göre kaygı durumlarının daha az olduğu ortaya çıkmıştır (Seven, 2006).

Bu bağlanma stilindeki insanlar başkalarının kendisini sevmeyeceğini, onların güvensiz insanlar olduğunu ve sürekli kendisini reddedeceğini düşünerek, kendilerini bir çıkmaza sokarlar. Bu kişiler kendilerine değer vermezler. Başkalarından ve kendisinden beklentileri azdır. Başkaları ile yakın ilişkiler kurmak istemesine rağmen, yakınlık kurmaktan korkarlar ve hoşlanmaz. Çünkü başkalarının onu kıracağını ve reddedeceğini düşünerek başkalarına güvenmez (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Bağlanma Evreleri

Bağlanma; tanışma, sahiplenme ve bağlanma evresi olmak üzere 3 evreden oluşmaktadır (Karakulak, 2009):

Tanışma Evresi

Bağlanma ilk tanışma evresi ile başlar. Bu evre tüm insan ilişkilerinin temelidir. Doğumdan sonraki ilk 48 saat bu evreyle ilgilidir. Bu evrede anne babalar bebekleriyle ilgili fikirler ve

duygular oluştururlar. Bebeğe sürekli dokunarak tanışmaya, onunla bağ kurmaya çalışırlar. Bu evrede göz göze temas da önemlidir.

Sahiplenme Evresi

Sahiplenme evresi bebeğin doğduktan sonraki nc gününde başlar. Bebek 1,5 aylık olana kadar devam eder. Bu evredeki sahiplenme kelimesi çocuğu anne babalık rolünü benimseyip, çocuğu sahiplenmeyi anlatır. Bebekle yakınlık kurmak, onunla iletişime geçmek bu evrede oluşur. Bu evrede uyum sağlanıp ilişkiler olumlu geliştirilirse bağlanma olumlu etkilenmiş olur.

Bağlanma Evresi

Doğumdan sonraki altıncı ve sekizinci haftalar arasında anne baba ve bebek arasındaki bağ ve sevgi tamamen oluşmuştur. Birbirlerinden ayrı kalmaya dayanamazlar.

Bağlanma gelişiminde Ainsworth tarafından oluşturulan evreler ise şu şekilde oluşturulmuştur (Turan Cebeci, 2009):

Evre 1

Doğumdan başlayıp bebek üç aylık olana kadar geçen dönem bağlanmanın birinci evresidir. Bebek çevresindeki herkese çeşitli tepkiler gösterir. Bu evrede bebekler insanlar ile birlikte olmayı severler. İnsanları dinlemeyi onlara bakmayı isterler. Başka şeylerle oynamak yerine insan yüzlerine bakmayı tercih ederler. Bebek gülümseme, emme, bakma, yakalama, izleme gibi refleksler ile bakıcısını takip eder ve onun özelliklerini öğrenir. Bebek böylece genetiğinde var olan glcğ diğer insanlara karşı çıkarmaya çalışmaktadır. Doğumdan sonraki ilk üç haftada bebekler genellikle uykuda iken gözleri kapalı bir şekilde glmselerler. Bu gülümseme insanlara karşı olan sosyal bir gülümseme değildir. Bebek biraz daha büyüdükçe gülümseme sosyalleşir ve göz temasları artarak sosyalleşmek için iletişim başlar. Bebek üç aylık olduktan sonra tercihen gülümseme başlar. Bakıcının gülümseme aradaki yakınlığı artırdığı için bağlılığı artırır. Gülümseme gibi ağlamak da bebek ve bakıcı

arasındaki iletişimi etkiler. Bebekler her fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarında ağlama davranışı gösterir. Bakıcının gidip onunla ilgilenmesini bekler.

Evre 2

Doğumdan sonraki üç ile altı ay arasındaki dönem ikinci dönemdir. Bebek sosyal tepkilerini verirken artık daha seçici olmaya başlar. Yabancılar ile tanıdıklarını ayırt edebilir. Yabancılara tepki vermez ama tanıdıklarına tepkiler verebilir. Yabancıları ayırt ettikleri için, onlardan korkma davranışları görülebilir. Tanıdığı birini gördüğü zaman ağlaması durabilir. Genellikle güçlü bağ kurdukları, onların ihtiyaçlarını zamanında karşılayan, duygusal olarak besleyen kişiler ile olmak isterler.

Evre 3

Bebeğin altıncı ve dokuzuncu ayları arasında geçirdiği bağlanma evresidir. Birincil bağlandığı kişinin yokluğu artık bebeği daha da rahatsız etmektedir. Birincil bağlandığı kişinin sürekli yanında olmasını isterler. Emeklemeye başladıktan sonra bakıcısını takip edebilir. Bazen bağlandıkları kişiyle uzaklaşabilirler. Ancak bu durum kısa sürer ve bakıcı ile yakın olmaya devam ederler. Sadece bakıcı ile değil, diğer bağlanma nesneleri ile de fiziksel temaslara vardır. Çocuk çevreyi keşif yapmaya çıktığında bakıcıyı da her zaman kontrol eder. İhtiyacı olduğunda bakıcı yerinde duruyor mu diye sık sık geri döner ve bakar.

Evre 4

Bebeğin dokuzuncu ve on ikinci ayları arasında geçirdiği bağlanma evresidir. Bağlanma nesnelere ve bakıcıya karşı fiziksel temas artmıştır. Bebeğe birincil bakıcısına karşı ayrılık kaygısı başlamıştır. Bu yüzden sürekli ağlar. Bakıcıdan gelen tepkilere göre kendi içsel modellerini oluşturmaya ve bütünleştirmeye başlar.

Evre 5

Doğumdan sonraki on ikinci ay ve daha sonraki ayları kapsar. Artık çocuk bağlandığı nesneyi etkileyecek farklı davranışlar gösterir. Hala kendi ihtiyaçlarının karşılanmasını beklemek için bu davranışları gösteriyordur. Çocuklar iki yaşına kadar sadece bakıcı ile

yakınlık kurmak isterler. Bakıcının ne yapmak istedikleri ile ilgilileri yoktur. Üç yaşından sonra bakıcının planlarını anlayıp, işini hallettikten sonra geri geleceğini düşünüp, bilebilir.

Bebeklikte ve Çocuklukta Bağlanma

Anne Bebek Bağlanması

Ainsworth, bireylerin yetişkinlikteki kurmuş oldukları ilişkilerin temelinde bebeklikteki kurmuş oldukları güvenli bağın ve ilişkilerin olduğunu söylemiştir. Bebeklikteki bu ilişkilerin yetişkinlikte de tekrarlanacağını belirtmiştir. Hazan ve Shaver bu görünüşe dayanarak, ergenlik dönemindeki ilişkilerin, yetişkinlikteki duygusal ilişkilerini ve evliliklerini etkileyebileceğini ileri sürmüşleridir (Arslan, 2008).

Annenin bebek ile ilişkisinde sıcak, ihtiyaçları gidermeye hazır, duyarlı ve bağlanabilir olması, bebek ile arasında güvenli bir bağ oluşturması, çocuğun psikolojik gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Çocuğun duygusal sağlığının temelinde bebeklik dönemindeki güvenli bağlanma vardır. Çocuğun güvendiği kişinin her zaman ulaşabileceği bir yerde olması, çocuğa güven verir ve ilerdeki yaşamında mutlu ilişkiler kurması için zemin oluşturur (Karakulak, 2009).

Bebeğin anne ile bağlanması ile ilgili geçmiş tarihteki düşüncelerden biri, bebeğin annesiyle güvenli bir bağ kurabilmesi için, annenin bebeği yeterli beslemesi görüşü vardı. Zamanla yapılan araştırmalar ile bu görüş değişti. Bu görüş kabul edilse idi, çocuk onu kim beslerse beslesin, yabancı ya da tanıdık demeden o kişi ile bağ kurardı. Sadece beslenmenin anne çocuk arasında bağ ile ilişkisi olduğu kabul edilemez (Tanış, 2014).

Anne ile çocuk arasındaki ilişkinin güçlenmesi için, anneni çocuğa dokunması, çocuğu okşaması beslemesi, çocukla oynarken kurduğu diyalog çok önemlidir. Çocuk bu sayede duygusal doyumunu sağlar ve annesi ile bağını güçlendirir. Schaffer'a göre anne çocuk ilişkisi bebeğin doğal aktivitelerine karşı annenin verdiği cevaplar ile başlar. Bowlby'e göre anne çocuk ilişkisindeki doyum ve hazzın nedeni, anne ile çocuk arasında sıcak ilişkinin bulunmasıdır (Günalp, 2007).

Bebek hayatındaki ilk ilişkisini doğduğu andan itibaren ona bakan annesi ya da birincil bakıcı ile oluşturur. İleriki yaşlarda akran, eş gibi çevreyle kurulacak ilişkilerin temelini doğumdan sonra anneye kurulan ilişki oluşturmaktadır. Çocuğun anneye karşı güvenmesi ve anneye inanması için, anne ile ya da birincil bakıcı ile arasındaki ilişkinin sağlıklı olması

gerekir. Annenin çocuktan gelen mesajı zamanında alıp gerektiği gibi cevap vermesi önemlidir. Bebeğin ilk başlarda sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak yeterli iken, yaş ilerledikçe ihtiyaçları artmaya başlar. Sadece fiziksel değil, zihinsel ve duygusal ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir. ocuk annesiyle ya da ona bakan birincil bakıcı ile arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirme ve duygusal bağ kurma ihtiyacı duyar (Yıldız, 2005). Doğumdan sonra çocuğun iki yaşına kadar geçen zaman bebeklik donemi olarak adlandırılır. Bu donem ocuk tüm gelişim alanları yönünden en hızlı büyüyüp, geliştiği donemdir. ocuk fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesi için tepkiler verir. Ancak bebeğin sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak yeterli olmaz. Sosyal duygusal ve zihinsel yönden desteklenmesi önemlidir. Bebek kendi ihtiyaçlarını giderebilecek düzeyde gelişmemiştir. Bu yüzden annesine ya da birincil bakıcısına bağımlı bir şekilde yaşamaktadır. Annesi ya da bakıcısı çocuğu her gelişim yönünden desteklemektedir. Bu ocuğun gelişimi için çok önemlidir (Tüzün & Sayar, 2006).

Bağlanma ile ilgili yapılan araştırmalarda bebeklerin bağlanma tarzları incelenmiştir. Bebeklerin annelerinden ayrıldıklarında verdikleri tepkiler incelenerek, bu tepkiler güvenli, kaçınan ve endişeli olarak üç başlığa ayrılmıştır. Bebeklerine daha duyarlı davranan ailelerin bebeklerinin de duyarlı olduğu ve ailelerine karşı güvenli bağlandıkları gözlenmiştir. Bazı aileler de çocuklarını bazı zamanlarda çocuklarını ihmal ederler. ocuğu çoğu zaman yalnız bırakırlar ve fiziksel temastan kaçınırlar. Bu tür ailelerin çocukları kaçınmalı bağlanma tipi gösterirler. Endişeli bağlanma biçimi gösteren çocukların aileleri, çocuklardan çok kendi ihtiyaçları ile ilgilenirler. ocuklarına karşı tutarsız ve ilgisizdirler (Karakuş, 2012).

Bebeğin anneye karşı bağlandığını göstermesi doğumdan sonra sekizinci hafta civarında başlar ve bebek altı aylık olana kadarki dönemde başlar. Altıncı aydan sonra bebekler çevrelerindeki sosyal ilişkileri daha anlamlandırmaya başlar. Bebeğin tüm ihtiyaçları ile kim ilgileniyorsa bebek o kişiye karşı bağlanma duygusunu yönlendirir. Bağlandıkları kişi ile yabancıları ayırt eder ve yabancılara karşı korku, kaçma ve kaygı gibi davranışlar gösterir. Bağlandığı kişi yanında yok ise tedirgin ve huzursuz olur. Bağlandığı kişiyle vakit geçirdiğinde ise mutlu ve huzurlu olur. Bebeğin annesine ya da bakıcısına bağlılığı 6 ile 24 ay arasında şekillenir (Yıldız, 2005). Bağlanmanın 6 ile 24 ay arasında şekillenmesi ile ocuk bağlandığı kişiyle ve çevresindeki herkesle karmaşık yapıdaki ilişkilere girebilecektir (Turan Cebeci, 2009).

6 ile 24 ay arasındaki bağlanmanın şekillenmesinde anne çocuk arasındaki sağlıklı bir ilişki yürütülürse bebeğin psikolojik gelişimi olumlu etkilenir. Bowlby bağlanma ilişkisi ile ilgili maymunlar üzerinde yapılan araştırmaları dikkate almış ve maymunlar arasındaki bağlanma ilişkilerinin insanlar arasındaki ilişkilere benzediğini düşünmüştür. Maymunlar üzerinde yapılan araştırmalara göre dönem dönem kesintiye uğrayan ilişkiler sonucunda kişilik problemleri ve zihinsel hastalıkların oluştuğu gözlemlenmiştir. Bowlby'e göre güvensiz bağlanma davranışları nevrotik bir kişilik oluşturur (Tüzün & Sayar, 2006).

Yapılan araştırmalara göre doğumdan sonra annesi ile görüşmeyen, fiziksel ve duygusal temas kuramayan bebeklerin ilk başta ruhsal yönden gayet rahat, güler yüzlü, çevresine karşı ilgili, fiziksel olarak gelişimi normal çocuklardır. Ancak zamanla ayrılık devam ettikçe bebeklerin hem ruhsal hem de bedensel olarak kayıplar yaşamaya başladığı gözlemlenmiştir. Bebekler giderek çevresindeki kişilere ve uyaranlara karşı daha az tepki göstermiştir. Çevredeki insanları umursamamışlardır, eski neşeleri kalmamıştır. Sadece ruhsal değil fiziksel olarak da kilo kaybettikleri ve yeti yitiminin de başladığı görülmüştür (Turan Akdağ, 2011).

Annenin ruhsal gelişiminin bağlanma kalitesini etkilediği gibi, ailenin yoksunluk içinde olup olmaması da bağlanma ilişkisini etkilemektedir. Araştırma sonuçlarına göre yoksunluk deneyimi yaşayan çocukların güvenli bağlanma ihtimallerinin az olduğu ortaya çıkmıştır. Yoksunluğun süresi de bağlanma davranışının niteliğini etkilemektedir. Yoksunluk dönemini uzun yaşayan çocukların kaçınan bağlanma stiline sahip olma olasılığının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (O'Connor, Marvin, Rutter, Olrick & Britner, 2003).

Yapılan araştırmalara göre bağlanma stilinin etkilenmesi için ve değişmesi için, ailede önemli değişikliklerin olması gerekir. Araştırma sonuçlarına göre çocukluk dönemindeki bağlanma stillerinin yetişkinlikte de %85 oranında istikrar gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bebeklik ve çocukluk dönemindeki bağlanma stili çok önemlidir (Svanberg, 1998).

Anne çocuğu doğduğu andan itibaren korur, kötü etkileşimlere karşı yedek ego görevi yapar. Çocuk zamanla annenin yardımı ile kendi egosunu geliştirmeye başlar. Winnicott'a göre çocuğa sevgi gösteren, onun duyularına hitap eden kişi 'kapsayan anne'dir. Winnicott'a göre 'kapsayan anne', 'tutma' kavramı ile ilişkilidir. Annenin çocuğa karşı verdiği psikolojik tepkiler, bebek üzerinde çeşitli etkiler bırakır. 'Tutma' kavramı bununla ilişkilidir. Yeni doğan bir bebek her şeye bir taşkınlık ve heyecan gösterir. Çocuğa bakan kişinin bu duyguları yatıştırması gerekir. Anne bu dönemde çocuğun yanında mutlaka olması gerekir.

Eğer olmazsa çocukta kalıcı ve zararlı sonuçlar bırakabilir. Anne çocuğun ihtiyaçlarının ne olduğunu iyi bilmeli ve çocuğun fevri duygularını yatıştırabilmelidir. Anne çocuğun duygularını yatıştıramazsa, annelik görevini yerine getirememiş olur. Çocukta psikolojik vakalar görülme olasılığı artar (Karakulak, 2009).

Anne bebek arasındaki bağın sağlıklı olabilmesi için annenin psikolojik durumu da çok önemlidir. Ebeveynlerin psikolojisi ile çocuklarla olan bağlanma duygu durumlarını inceleyen araştırmalara göre depresyon yaşayan annelerin çocuklarının güvensiz ve uyumsuz olma olasılığı diğer çocuklara göre daha yüksektir. Annelerin psikolojik durumunun çocuğun üzerinde büyük etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Kaygılı annelerin çocuklarının çoğunlukla güvensiz olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma verilerine göre hafif derecede depresyon geçiren annelerin çocuklarının, psikolojisi sağlıklı olan annelerin çocuklarından çok farklı olmadığı sonuçlanmıştır. Kendisi kötü davranışlar gören ebeveynlerin, kötü davranışlar göstermesi sıklığı fazladır. Bu durum karmaşık bir ilişki yaratır. Ebeveynin çocuktan ayrılmak zorunda kaldığı durumlarda örneğin, hastalık nedeni ile hastanede yatması tutarsız ve dengesiz bir ilişki yaratır. Annenin madde kullanımı gibi kötü alışkanlıkları da bebek ile aralarında güvensiz ve tutarsız bir bağ geliştirmesine neden olur. Çünkü, annenin kötü alışkanlıkları bebeği ile ilgilenmesini olumsuz etkileyebilir (Ainsworth, 1997).

Anne-Bebek İlişisini Olumsuz Etkileyen Davranışlar

Anne-bebek ilişkisini olumsuz etkileyen davranışlar şu şekilde sıralanabilir (Balcı, Cusson ve İşler'den aktaran Karakulak, 2009):

- Bebeğin doğmasından mutlu olmama / onu önemsememe, dikkate almama,
- Bebeğini çirkin olarak görme, ondan nefret etme,
- Bebeğinin çıkardığı sestten rahatsız olma,
- Bebeğin kusmuğundan midesinin bulanması, dışkısını kızgınlıkla temizleme,
- Bebeğini kendisinden uzak ve uygun olmayan pozisyonda tutma ya da bebeğini tutmak istememe,
- Bebeğe dokunmaktan, okşamaktan kaçınma ya da göz-göze temastan kaçınma,
- Bebeği ile konuşmama ya da bebeğinin kendisini sevmediğini düşünme,

- Bebeğinin sağlık kontrollerinde herhangi bir sorun saptanmamasına karşın ısrarla bebeğinde bazı sorunlar olduğuna inanma,
- Bebeğinde kendilerine ait (anne-baba) hiçbir fiziksel ve psikolojik özellik bulunmadığını ifade etme (aileye ait olumsuz kabul edilen bulgulardan en önemlisidir),
- Göz-göze, ten-tene temasın, olumlu uyaran verici şekilde konuşmanın bebeğin ihtiyacı olmadığını düşünme,
- Çok veya az besleme, emzirmekten kaçınma,
- Bebeğini odada veya gürültülü bir yerde yalnız bırakma ve onu önemsememe,
- Bebeğe sözlü veya sözsüz olumsuz davranışlarda bulunma,
- Bebeğin cinsiyetinden memnun olmamadır.

Annenin belli bir nedenden dolayı bebeğinden ayrı kalmasından sonra, bebeğin gösterdiği ayrılık tepkilerinin belli bir sırası olur. Bebeğin ilk tepkisi ağlamak, çığlık atmak, protesto etmek olur. Bebek annesinden başkasını istemez, başkasının ona bakmasını reddeder. Ayrılığın devam etmesi ile bebek sessizleşmeye başlar. Hiçbir şeyle ilgilenmeyip, yas tutuyormuş gibi görünürler. Ayrılığın daha da ilerlemesi durumunda çocuk ayrılık sürecine geçer. Artık başkaları ile ilgilenir, başkalarının bakımını kabul eder. Eski hareketliliği ve canlılığı yerine gelmiştir. Dışarıdan çocuk iyileşmiş gibi görünebilir. Ancak çocuk annesini tekrar gördüğünde onu tanıımıyormuş gibi yapabilir. Annesi yokmuş gibi davranır ve onunla ilgilenmez. Çocuktan çocuğa değişse de, genel olarak çocuklar annenin dönüşünü kabul eder ve onunla bağlarını tekrar kurarlar. Ancak her çocuk tekrar bağı kuramayabilir. Ayrılığın süresine göre de bu durum değişebilir. Eğer ayrılık çok uzarsa ve çocuk başkaları ile bağı güçlendirirse, annesi ile tekrar bağ kurması zor olabilir. Bir başka durum olarak çocuk bir başkası ile de bağ kuramadıysa, diğer tüm insanlara karşı güvensizlikle yaklaşır ve annesine de güvenemez. Ayrılığın etkileri, ayrılığın süresine göre değiştiği gibi çocuğun yaşına göre değişir. Ayrılığın en çok zarar verdiği dönem altı ay ile bir yaş arasındır. Ayrılığın en az zarar verdiği dönem ise dört yaşından sonraki dönemlerdir. Çocuk büyüdükçe annenin yokluğuna dayanabilir ve annenin neden yanında olmadığını anlayabilir (Wilkinson, 2004).

Doğum Sonrası Anne-bebek bağlanmasını kolaylaştıracak uygulamalar

Anne ile bebek arasındaki bağlanma doğumdan önce başlar. Bu bağlanma doğumdan sonra da katlanarak devam eder. Anne karnında bebeğin, annenin duygu durumlarına yanıt verebildiği düşünülmektedir (Alan, 2011).

Bağlanmanın temeli doğum öncesine dayanmaktadır. Anne vücudunda meydana gelen değişiklikleri kabul ederek, olumlu duygularını bebeğe aktarır ve böylece bağlanma başlar. Bağlanma ilişkisi için önemli olan noktalardan biri de, annenin karnını dokunarak bebeği hissettiğini ve kabul ettiğini bebeğe hissettirmesidir. Doğumdan sonrası için de anne ve babaların öğrenmesi gereken çok şey olur. Bebek ile ebeveyn arasındaki bağı kuvvetlendirmek için, ilgi, dokunma, göz kontağı ve iletişim hakkında önemli bilgilerin öğrenilmesi gerekir. İletişim kurarken mutlaka fiziksel temas sağlamaları da aradaki bağı güçlendirir (Güleşen & Yıldız, 2013).

Doğum Sonrası Anne-bebek bağlanmasını kolaylaştıracak bazı uygulamalar şunlardır (Güleşen & Yıldız, 2013):

1. Erken Ten Tene Temas: Doğumdan hemen sonra erken ten tene temas yöntemi ile yerleştirilen bebekler, sağlıklı, doğal ve türe özgü davranışlar göstermeye daha yatkındırlar. Erken ten tene temas yönteminde, bebek doğumdan hemen sonra çıplak bir şekilde annesinin çıplak göğsüne yerleştirilir. Bebeğin gösterdiği dokunma, gülümseme, ağlama, yapışma gibi davranışlar, bebek ile anne arasında bağlanmanın başladığını gösterir. Devamında gelen emme davranışı ise bağlanmanın en temel davranışdır.
2. Kanguru Metodu: Bebeklerin dik pozisyonda annenin göğsüne sıkıca bağlanmış pozisyonda gece gündüz tutulması kanguru metodunu oluşturmaktadır. Anne kanguru metoduyla bebeğini kucağına aldığı zaman, anne ile bebek arasında sağlıklı iletişimi olumlu yönde artırır. Bu metot bebeği hem fiziksel hem de duygusal olarak destekler. Bebeği sürekli kucağa almayın diyenlerin aksine, doğumdan sonra bebeği kucakta taşımanın anne-bebek ilişkisi açısından önemi vurgulanmıştır.
3. Odanın paylaşımı: Anne bebek ilişkisinin olumlu yönde etkileşiminin devam etmesi için, doğumdan hemen sonra annenin mutlaka bebekle aynı odayı paylaşması önemlidir.

Ergenlikte Bağlanma

Ergenlik dönemi her toplumda gerçekleşen bir büyüme dönemidir. Bu dönem, çocukluktan yetişkinliğe geçerken, yetişkinliğe hazırlanmak için yaşanan bir geçiş dönemidir. Ergenliğin başlama ve bitiş yaşı kişiden kişiye ve cinsiyete göre değişmesine rağmen ortalama yaş olarak 10 yaşında başladığı söylenebilir. 10 ile 13 yaşları arasındaki zaman erken ergenlik olarak adlandırılmaktadır. 14 ile 17 yaş arası orta ergenlik ve 18 ile 22 yaş arası ileri ergenliktir. Bazen ileri ergenlik dönemi gençlik dönemi olarak da adlandırılır. Ergenlikte görülen bazı temel değişimler vardır ve buna ergenliğin temel değişimleri denir. Bu değişimler toplumsal, biyolojik ve bilişsel olarak gruplandırılabilir. Evrensel olarak kabul edilen bu değişimleri, bütün toplumlardaki ergenlerin geçirdiği değişimlerdir. Bu dönem bilişsel akıl yürütme ve çıkarımda bulunma, anlamlandırma becerisinin gelişimi için çok önemlidir. Başkalarının duygu ve düşüncelerini anlama empati kurmaya da başlanır. Sadece bilişsel ve duygusal değil, fiziksel gelişim de ön plandadır. Bu dönemde gerçekleşen büyüme ile kendi kendine yetebilecek düzeye gelir. Her alanda büyüyen ergen kimlik gelişimi de geliştirir. Kendisi ile başkaları arasındaki ayrımı anlar, kavrar ve ona uygun davranır. Ergenler bu dönemde özerklik ve bağımsızlık isterler. Bu istemler doğal ve gelişimin bir parçasıdır. Bu gelişim ve istekler ile birlikte ergenler ebeveynleri ile aralarındaki ilişkiyi yeniden yapılandırır. Ergenlik dönemine kadar ebeveynleri ile bir bağlanma ilişkisi kuran çocuklar, ergenlikte bu bağlanma ilişkilerini yeniden yapılandırır ve niteliğini değiştirir (Turan Akdağ, 2011).

Aile ve aile ilişkileri ergenin diğer kişilerle olan ilişkilerini, özerkliğini kazanmaya çalıştığı bu dönemde etkilemektedir. Ergenin benlik saygısının yüksek olması için bu dönemdeki ilişkiler çok önemlidir. Ailenin güvenli bir çevre sağlaması ve ilişkilerin güvenli ve sağlıklı olması gerekir. Ailesi ile olumlu ve sağlıklı ilişki kuran ergen başkalarına karşı da olumlu ve yakın ilişkiler kurma isteğine girer. Eğer ailesi ile sağlıklı ilişkiler kuramazsa kendini içine kapatır başkaları ile ilişki kurmakta zorlanır. Kendilerini değersiz ve az sevmeye değer görürler. Yetişkinlikte sağlıklı bireyler olması için, ergenlik dönemindeki bağlanma stilleri de çok önemli ve değerlidir (Morsünbül, 2005).

Ergenlik dönemi üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar da bu veriyi desteklemektedir. Araştırmalara göre, ergenin bağlanma stilleri, kendi ve diğer kişilerle ilişkilerini ve psikososyal gelişimini etkilemektedir. Başkaları ile olumlu ilişkiler kuran bireylerin güvenli

bağlanan bireyler olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla benlik saygıları da güvensiz bağlanan bireylere göre daha yüksektir (Morsünbül, 2005).

Ergenlerin ailedeki toplumsallaşma süreçlerini inceleyen araştırmalara göre, ebeveynleri otoriter olan ergenler diğer ergenlere göre yeterlik ve sosyal olgunlukları daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yani ebeveynleri izin verici ya da ilgisiz ergenlerin yeterlik ve sosyal olgunluk düzeyleri daha düşüktür. Uzmanlara göre ebeveynlerin sıcak ve kararlı tutumu birleştirerek ergene davranması, ergen üzerinde psikolojik ve sosyal açıdan olumlu etkiler yaratmaktadır. Ergenlerin ihtiyacı uyumlu ve yakın bir ebeveyn ilişkisidir. Çünkü böylece ergen bireyselliğini rahatça kazanabilir (Steinberg & Morris, 2001).

Çocukluk döneminde ebeveynlerin çocuk üzerindeki etkisi büyükken, ergenlik ve gençlik dönemine doğru ebeveynlerinden uzaklaşmaya başlarlar. Çocukken ebeveynlerini koruyucu bir bağ olarak gören ergen, artık ebeveynini onu sınırlayan bir bağ olarak görmeye başlar ve algısı değişir. Ebeveynini kendisini sınırlayan bir duvar olarak gören ergen, kendi hedeflerine bağımsızlığına ulaşmak için kendi yolunu bulmaya çalışır. Bu yüzden ergenlik döneminde ebeveynlerine karşı yeni bir bağlanma biçimi geliştirirler. Bu dönemde geliştirilen bağlanma biçimi yetişkinlikteki eşleri ve arkadaşlarıyla kuracakları davranış ve bağların temelini oluşturur (Kesebir, Özdoğan Kavzoğlu & Üstündağ, 2011).

Yapılan araştırmalara göre ergenlerin ebeveynlerine karşı geliştirdikleri bağlanma biçimlerinin ve özerkliklerinin, ebeveynleri ile yaşadıkları problemleri çözerken, çözüm biçimlerini etkilediği ortaya çıkmıştır. Yani ergenlerin özerklikleri ve bağlanmaları stilleri ile problem çözme becerileri arasında bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Aradaki ilişkiye bakıldığında, bağlanma biçimi olumlu olan ergenlerin özerkliği arttıkça problem çözme becerileri de daha başarılı olmaktadır (Lichtwarck Aschoff, Kunnen & Van Geert, 2010).

Ergenin yaşama daha iyi hazırlanması için, ailesiyle daha az sorunlar yaşaması için, ailelere sunulan öneriler ve yardımlar çok önemlidir. Önerileri veren kişiler genellikle çocuğu ile güvenli bağlanma stili geliştiren ebeveynlerdir. Bu önerileri duymak ve uygulamak çok önemlidir. Çünkü güvensiz bağlanma stilindeki ebeveyn ve ergen arasında çok problem yaşanır. Eğer ergen, güvensiz bağlanma stilinde büyümeye devam ederse suç işleme, antisosyal davranışlar gösterme ve zorunlu ilişkiler kurma eğiliminde olurlar (Cooper, Shaver & Collins, 1998).

Yetişkinlikte Bağlanma

Yapılan araştırmalara bakıldığında bebeklik dönemindeki bağlanmanın yetişkinlik dönemindeki bağlanmaları etkilediği üzerinde durulmuştu. Ancak bebeklik ve yetişkinlik dönemlerindeki bağlanmanın arasında farklılıklar vardır. Bebeklik döneminde bebek ile annesi arasında gelişen tek yönlü bağ, yetişkinlik döneminde romantik ilişkilerde çift yönlü olarak devam eder. Birey bebekken bağlanma ilişkisinde sadece bakım alan taraftaydı. Yetişkinlik dönemindeki bağlanma ilişkisinde ise hem bakım veren hem de bakım alan tarafındadır. Bu sebeple yetişkinlikte ebeveynlik ve cinsellik ögelerinin birleşimi bağlanma sürecini oluşturmaktadır (Turan Akdağ, 2011).

Bağlanma üzerinde araştırmalar yapan Main ve arkadaşları (1985) ocukluk dönemi bağlanmalarının yetişkinlik döneminin etkilemektedir derken, Hazan ve Shaver (1990) yetişkinlikteki bağlanma stillerini romantik sevgiyi bağlama süreci olarak belirtmiş ve bazı sınıflamalarının olduğu üzerinde yoğunlaşmışlardır: güvenli bireyler, kaygılı-kararsız bireyler ve kaçınan bireyler. Hayatlarında ve ilişkilerinde mutlu, huzurlu, eşlerinin ve çevresindekilerin hatalarını içtenlikle kabul eden bireyler güvenli tutum sergileyen bireylerdir. Sürekli tedirgin olan, kendisinden ve başkalarından kuşku duyan, ilişki kurmada isteksiz olan, kendisine güvenmeyip başkalarına da güvenmeyen, takıntılı ve kıskanç bireyler de kaygılı-kararsız bireylerdir. Bu bireylerin hayatında sürekli duygusal iniş ve ıkışlar vardır. Sürekli olarak başkaları ile yakınlıktan kaçan ve onların ilişkilerinden korkan bireyler ise kaçınan bireylerdir (Morsünbül, 2005).

Güvenli bireyler için güveni az olan bireylerle karşılaşmak daha az stres kaynağıdır ve tehdit edici değildir. Güvenli kişiler karşılaştıkları problemlerle, streslerle başedebilmek için kendi yeteneklerine güvenirler ve stresin nedenini araştırırlar. Kendi duygu ve düşüncelerini rahat ifade edebilirler. Kendi duygularını düzenleme stratejisi olarak problem ve stres yaratan durumlarda çevrelerinden destek ararlar. Kendine güvensiz bireyler gibi sorunlardan kaçmak yerine, sorunları çözmek için çaba sarf ederler. Kendine güvenen bireyler kızgınlık nedir bilirler ve kızgınlığın psikolojik etkilerinin farkındadırlar. Başkalarının problem çözümlerine destek olmak için isteklidirler. Kızgın oldukları zaman kendilerini kontrol edebilirler ve neye kızgın olduklarını nazik bir şekilde ifade edip, çözüm odaklı konuşurlar. Yani kendine güvenli bireyler, pozitif duygu yaşantıları boyunca yaratıcı problem çözme becerilerini geliştirirler (Kesebir vd., 2011).

Yapılan araştırmalara göre güvenli baē kuran bireylerin kendilerine güveni vardır ve ilişkilerinde de mutludurlar. Çünkü yapılan hataları kolayca kabullenirler. Kaçınan bir baē geliştiren bireyler, ilişki kurmaktan kaçınırlar. Çünkü ilişki kurduklarında incitilmekten korkarlar. Kararsız bir baē geliştiren bireyler ise, çok çabuk ilişki kurarlar ve sürekli karşılık beklerler. Baēlanma stili kişinin hayatındaki mutluluēu ya da mutsuzluēu olmaktadır (Weber, 2003).

Ahlaki Gelişim

Ahlaki Gelişimin Tanımı

Bir toplumun deēer yargıları normları ilkeleri tutum davranış ve kurallar bütünü ahlak olarak tanımlanır (Başalan İz, 2009).

Türk Dil Kurumu ahlakı; toplu olarak yaşayan bireylerin uymak zorunda bulundukları eylem ve davranış kurallarına verilen ad veya bir kimsenin içinde yařadıēı toplumsal çevrenin törelerine uyma yetisi olarak tanımlamıştır (Giren, 2008).

Kohlberg'in ahlak anlayışında hak haksızlık doēru yanlış ve kötüyü ayırt etme becerisi karar verme becerisi ve uygun davranışta bulunma becerisini kapsayan tre özgü bilişsel bir yapı vardır. Ahlak bir bilişsel yetenektir. Birey evrensel ilkelere uyarak kendisinin belirlediēi yargıya ve kararlara uygun davranışlarda bulunur (Krebs, Denton & Wark 1997).

Ahlaki Gelişimin nemi

Kiřiliēin bilinçli yönü ahlaktır. Bilinç ile insan akla dayanan deēerlendirmeler ve yargılar yapar. Ahlak insanlar arasındaki ilişkilerde gösterilen tutumlar kararlar ve bunlara sonucundaki davranışlarla ilgilenir. Her insan kendi ahlakını yaratıēı ve ona uygun davranır. Ahlak dışarıdan ēretilen bir şey deēildir. Zeka gelişimi gibi bireyin kendisinde oluşan zekayı paralel gelişen bir yapıdır (Başalan İz, 2009).

Ahlaki gelişim kişilik gelişimini oluşturan ēelerden biridir. Toplumsallaşma sürecinde ocuēun ihtiyaı olan iyiye ve kötüyü ayırt etme konusunda bilinç geliştirmesi için ahlaki gelişime ihtiyaç vardır. Ahlaki gelişim kişiye toplumun kurallarına ve geleneklerine göre kendisinin denetleyebilmesini saēlar. İçten denetim ve ahlaki gelişim gösteren kişi toplumsal

kurallara uygun şekilde kendisini denetleyebilir, dıştan denetimli ahlaki gelişim gösteren kişi çevresinin etkisiyle olaylar karşısında karar verir (Giren, 2008).

Ahlak niyet ve vicdan gelişimi ile ilgilenir, ahlaka ilgilendiren davranışlar arasında yalan söylememek insanlara eşit davranmak fiziksel ve duygusal zarar vermemek verdiği sözde durmak gösterilebilir ahlakın ilgilendiği davranışlar sadece şimdi değil geleceği de ilgilendirir. Bu davranışlar arasında adil, erdemli, dürüst ve saygılı olmak vardır. (Başalan). Her toplumun ahlaki kuralları vardır. Bu kurallar hak, adalet ve refah sorunları ile ilgili olan kurallardır. Bu kurallar insanları fiziksel ve duygusal zarar ve kayıplardan korumayı amaçlar ahlak kuralları evrenseldir zorunludur ve değişmezdir (Smetana, 2006).

Ahlaki gelişimin üç temel yönü vardır; bilişsel davranışsal ve duygusal bir olay karşısında yapılması ya da yapılmaması doğru olan şey hakkında düşünmek bilişsel olarak düşündürmektir. Kavramları tutumları ve değerleri düşünmesini ve akıl yürütmesini sağlayan ahlaki gelişimin bu yönü bilişsel gelişimi gerektirmektedir. Davranışsal olarak düşünmek akıl yürütmenin sonucunda kendi ahlakı ile tutarlı olabilen ya da olamayan biçimde düşündürmektir. İnsanların doğru ve yanlış karşı duyguları vardır, bu duygular onların davranışlarını ya da düşüncelerini uygun düşebilir ya da düşmeyebilir. Bu da duygusal olarak düşünmeyi gerektirir. (Gander & Gardiner, 2010).

Çocuklarda ahlaki kuralları sosyal kurallara göre daha önemli olduğu ve bu kuralların değişmez olduğu algısı çocuklardaki ahlaki gelişim sürecine bakıldığında görülmektedir. Ancak bazı çalışmalara göre de çocukların ahlaki kurallara olan inançlarının ve verdikleri önemin durumdan duruma değiştiği gözlemlenmiştir (Siegal & Storey 1985).

Ahlaki Gelişimin Boyutları

Gander & Gardiner (2010)'e göre ahlaki gelişimin üç temel yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki bilişsel, ikincisi davranışsal, üçüncüsü de duygusal yöndür.

Bilişsel Boyut

Bir durum, olay ya da davranışın doğruluğu hakkında insanların düşünmesi, bilişsel boyutu ifade eder. Örneğin, hırsızlık davranışının doğru ya da yanlış olduğunu düşünmek bilişsel boyutu ilgilendirir. Ahlaki gelişimin temelinde bilişsel gelişim vardır. Ahlaki gelişim ile

ilgili kavramlar, problem çözümü için akıl yürütmeleri, bir olay karşısındaki tutum ve değerleri bilişsel boyutla ilgilidir.

Davranışsal Boyut

İnsanların bir durum ya da olay karşısında akıl yürüttükten sonra, uygun veya uygun olmayan şekilde davranış göstermeleridir. Kişi davranışının doğru ya da yanlış olduğunu bilir ve sonucuna da katlanır.

Duygusal Boyut

Bir durum, olay ya da davranış karşısında durumun, olayın ya da davranışın doğru ya da yanlış olduğuna dair insanların duygusal yaklaşımıdır. İnsanların davranışları bu duygulara uygun olabilir ya da olmayabilir. Kişi davranışından sonra kendini iyi ya da kötü hissedebilir.

Okul Öncesi Dönemde Ahlaki Gelişim

Çocuklar ahlaki gelişim ile birlikte kendilerinin ya da başkalarının davranışlarını doğru ya da yanlış olarak değerlendirme bilincine sahip olurlar. Kendi davranışlarını yönetmeleri için gerekli olan ilkeleri öğrenirler. Her çocuğun ahlaki gelişimi birbirinden farklıdır, çocukların ahlaki gelişimlerini bilmek ahlaki eğitim açısından çok önemlidir. Ahlaki gelişimlerini bilen öğretmenler eğitimi buna göre yapılandırabilirler. Sadece eğitimcilerin değil anne babanın da ahlaki gelişim ile ilgili bilgi sahibi olması aradaki iletişimi güçlendirecektir (Sözer Çapan, 2005).

Çocuğun ahlaki gelişiminin sağlıklı ilerleyebilmesi için çevre çok önemlidir. Okul öncesi eğitim de çocuğun ahlaki gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Okul öncesi eğitim kurumunda çocuk sosyal bir ortamda eğitim görür, kendi ailesinden ve çevresinden gördüğü kültürel kesimden farklı genel kültürü öğrenir. Tüm toplumun kabul ettiği kültür değerlerini öğrenir. Tüm bu kültürel alışkanlıkları eğitsel ortamda öğrenir. Okul çocuğun ahlaki ve sosyal gelişiminin sağlıklı ilerleyebilmesi için çok uygun bir ortamdır. Çocuk ahlaki ve sosyal kuralları yaparak ve yaşayarak grup içerisinde öğrenir. Çocuk görerek duyarak hissederek tecrübeler oluşturarak bu kuralları içselleştirir. Okul öncesindeki arkadaş grupları ile çocuk sosyalleşmeyi ve toplumsal ahlaki öğrenir (Sarıçam & Halmatov, 2012).

Çocuğun ahlaki gelişiminin de aile üyelerinin de etkisi büyüktür ancak her aile üyesi çocuğu aynı derecede etkilemez. Çocukla olan duygusal ilişki aile üyesinin etkisiyle paraleldir, çocuğun yaşı ve kişilik özellikleri bu etkinin derecesinde önemli rol oynar. Çocuğun yaşı büyüdükçe aile üyelerinin etkisi azalmakta arkadaşların etkisi artmaktadır. Anne babanın dışında kardeşler ve evde yaşayan diğer kişiler de çocuğun ahlaki ve toplumsal gelişiminde etkilidir. Anne babanın tutumları kardeşler arasındaki ilişkiyi etkiler. Kardeşler arasındaki olumlu iletişime artırmak anne babanın olumlu tutumlarıyla olabilir (Abanoz, 2008).

Ahlak Gelişimi İle İlgili Kuramlar

Freud'un Psikanalitik Yaklaşımı

Psikolojik ahlak gelişimi kuramı olan Freud'un kurucusu olduğu psikanalitik kuramdır. Freud kişilik gelişimi sürecinde bebeklik ve çocukluk dönemi ilişkilerine dikkat çekmiştir; doğru çocuk yetiştirme teknikleri üzerinde çalışmıştır. Freud ahlakı bir sosyal öğrenme problemi olarak ortaya koymuştur. Freud'a göre ahlakın doğuştan gelen içgüdüler ile ilgisi yoktur (Başalan İz, 2009).

Freud'a göre çocuğun gelişiminde en önemli ahlaki otorite anne ve babadır. Freud kişilik gelişiminde üç kavramdan bahsetmiştir; bunlar id, ego ve süper egodur. Freud'a göre ahlak gelişimi kişilik gelişiminde yer alan süper egonun gelişmesi ile olur. Süper ego okul öncesi dönemde oluşur, anne babanın tutum ve davranışları yasakları ve cezaları süper egonun şekillenmesinde etkilidir (Sözer Çapan, 2005).

Kişiliğin temel sistemi id'dir. İd, insanın doğuştan getirdiği güdülerin toplamıdır cinsellik ve saldırganlık güdülerini id'i oluşturur. Sürekli olarak bir şeyler ister haz ilkesine göre işler. Ego kişiliğin gerçekçi ve bilinçli ögesidir, kişinin çevresi ile iletişimi sonucu ortaya çıkar. Bilinçte yer alan düşünce duygu algı ve anılar egoyu oluşturur. Ego tamamen gerçekçidir. Akıl yürütme problem çözme karar verme gibi üst düzey bilişsel işlevleri vardır. Ancak id, gerçek ile dünya arasındadır. Süper ego çocuğun yaşantısı boyunca sosyal yaşantılarını temel alarak kabul ettiği kendince değiştirdiği değerleri ifade eder. Süper egonun içinde bir toplumun vicdanı vardır. Davranışlardan sonra davranışın doğru mu yanlış mı olduğu ile ilgili mesaj verir toplumun kurallarının kişiliğin bir parçası olmasını süper ego sağlar kişiliğin ahlaki yönüdür çocuğun yaşantısı boyunca anne babasından gördüğü ödüller cezalar ile pekişen toplumsal ve geleneksel değerlerin içselleştirilmesidir. Süper ego toplumdaki

temsilciler tarafından onaylanan yasaklara uygun davranmak ister, davranışların her zaman ahlaki kurallara uygun olup olmadığını kontrol eder (Giren, 2008).

Freud ahlak gelişimini iki döneme ayırmıştır. Bunlar: bağımlı ahlak dönemi ve bağımsız ahlak dönemi.

1. *Bağımlı Ahlak Dönemi*: İşlem öncesi dönem ve somut işlem dönemini kapsar yani çocuğun 10 yaşına kadarki ahlaki gelişimini içerir çocuklar bu dönemde ahlaki yargılar yaparken başkalarının fikirlerine davranışlarına göre hareket ederler kurallar onlar için kutsaldır değişmezdir ve kurallar saygı duyulması gereken şeylerdir. Kurallar çocuklar üzerinde zorlu baskı yapmaktadır. Yalan söylemek, hırsızlık etmek ve kötü davranışlar onlar için bir vicdan meselesi değildir. Doğru söylemek, hırsızlık yapmamak bir kuraldır bu kurala uymak bir görevdir. Var olan bir davranışta ki niyeti anlamak onlar için zordur. Bu dönemdeki çocuklar davranışın sonucunda ki maddi durumu görüp ona göre davranışın iyi ya da kötü olduğuna karar verirler. Kardeşi için dolaptan bir bardak almak isteyen kişi istemeden bardağı kırarsa bu kötü bir davranıştır (Başalan İz, 2009).
2. *Bağımsız Ahlak Dönemi*: 11-12 yaş çocuklarda daha çok kendini belli eden bağımsız ahlak dönemi, 8-12 yaşlarını kapsar. Çocuk bu dönemde empati yeteneğini geliştirmiştir. Kendisini başkalarının yerine koyabilecek duruma gelmiştir. Çocuk bu dönemde soyut işlemler dönemindedir, bir davranışın niyeti sonucundan daha önemlidir. Örneğin kardeşine bardak vermek isteyen bir kişi bardağı istemeden kırdıysa bu davranış kötü değildir. Çünkü kardeşine yardım etmek istemiştir yani niyet iyidir. Bu yüzden davranış da iyidir (Başalan İz, 2009).

Kohlberg'in Ahlâk Gelişimi

Kohlberg ahlak gelişiminin bilişsel gelişim ile birlikte ilerlediğini ve kendi içinde dönemlerinin olduğunu ifade etmiştir. Ahlak gelişimi üst düzeyde tamamlanır. Her düzeyin içinde birbirini hiyerarşik bir sırayla izleyen dönemler vardır. Bu dönemlerin her birinde farklı bir zihinsel örgütlenme ve farklı bir bakış açısı vardır. Her bir dönemden diğerine geçmek için takvim yaşı ve bilişsel gelişimin ilerlemesi gerekmektedir. Kohlberg'in ahlaki gelişimde ileri sürdüğü 3 düzeyin her biri diğerleri ile bağlantılıdır, belli bir sıra içindedir.

Bir önceki düzey başlanmadan ve özümsemeden bir diğerine geçilmemelidir (Sözer Çapan, 2005).

Kohlberg'e göre dünyadaki bütün insanlar evrensel ahlaki kavramları kullanmaktadır. Bunlar; adalet, eşitlik, sevgi, saygı ve otorite gibi temel kavramlardır. Bu yüzden bütün insanlar kültür farklılıkları olmasına rağmen aynı akıl yürütme evrelerinden geçerler. Çünkü kullandıkları ahlaki kavramlar aynıdır. Her insan arasında bireysel farklılıklar vardır. Bu bireysel farklılık nedeniyle aynı akıl yürütme evrelerinden geçmelerine rağmen bu evreleri farklı hızlarda geçerler ve nereye kadar ilerledikleri bireyden bireye değişir. Her bir düzey kendinden önceki düzeye dayanmakta ve kendinden sonraki düzey içinde bir temel oluşturmaktadır; yani evreler bütünleşmiş bir sistem içerisindedir (Başalan İz, 2009).

1.Düzy: Gelenek Öncesi Dönem

Ahlaki gelişim kuramında gelenek öncesi düzey en alt seviyedeki düzeyidir. Bu düzeydeki çocuklar somut olarak düşünmektedirler ve olaylara somut olarak yaklaşmaktadırlar. Bu düzeyde otoriteye bağımlılık vardır bireysel çıkarlar vardır. Gelenek öncesi düzey iki evreden oluşmaktadır; bunlar bağımlı evre ve bireycilik ve çıkara dayalı alışveriş (Sözer Çapan, 2005).

Evre 1- Bağımlı Evre

Bu evre yaşamın ilk dokuz yılını kapsar çocuk kendisini dünyanın merkezinde yaşıyor gibi hisseder. Çocuğun hoşuna gittiği her şey iyi davranıştır, başkalarının ne düşündüğü ihtiyaçları ilgileri onun için önemli değildir. Davranışın nedeni değil sonucu önemlidir, davranışın sonucu o davranışın iyi ya da kötü olduğunu belirler. Üç bardak kırmak iki bardak kırmaya göre daha kötüdür. Çocuk için kendi başının derde girmemesi önemlidir. Çocuk başkaları ile ilgili değildir (Topbaşı, 2006).

Bu dönemde eylemleri değerlendirmek için eylemlerin fiziksel sonuçlarına bakmak gerekir. Bir davranış sonucunda eğer cezalandırılıyorsa o davranış kötüdür. Eğer bir ceza almıyorsa o davranış iyidir, çok zarar veren davranış az zarar veren davranışlar daha kötüdür (Başalan İz, 2009).

Evre 2-Bireycilik ve Çıkara Dayalı Alışveriş

Bu evrede çocuk için önemli olan kendi ihtiyaçlarını doyumaktır. Çocuğun ne istediği kendi çıkarı ön plandadır ve kuvvetli olan kazanır düşüncesi vardır. Eğer ortamda bir otorite yoksa ya da otorite olduğu halde çocuk bir ceza almayacaksa kural ve yasaklar çiğnenebilir. Trafik polisinin olmadığı bir yerde kırmızı ışıktaki geçebilir yada sınavda öğretmenim fark etmeyeceğini düşünürse kopya çekebilir. Gelenek öncesi düzeyde ikinci evrenin birinci evreden farkı, ikinci evrede bireylerin bazen başkalarının ihtiyaçlarını da göz etmeleridir. Ancak kendisi için bir çıkarı varsa başkalarının ihtiyaçlarına dikkat eder; yani kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez deyişi bu evreyi anlatmaktadır (Topbaş, 2006).

II. Düzey: Geleneksel Ahlak Dönemi

Geleneksel düzey kurallara bağımlı olunan düzeydir. Başkaları tarafından kabul edilen uygun görülen kurallar ve davranışlar doğrudur. Kişi bu kurallara uyumla kalmaz, bu kuralları desteklemek korumak ve bağlı kalmak da önemlidir. Grup dinamiği vardır, aynı amaç için çalışılır (Aydın, 2003).

Bu evrede ben merkezci düşünme kalkmıştır, yerine empatik düşünce gelmiştir. Birey artık olaylara başkalarının gözüyle ve düşünceleriyle bakabilmektedir. Geleneksel ahlak dönemi kişiler arası uyum ve kanun ve düzen evresi olmak üzere iki evreden oluşmaktadır (Sözer Çapan, 2005).

Evre 3-Kişiler Arası Uyum Dönemi (İyi Çocuk Yönelimi)

Başkaları tarafından takdir edilen, başkalarını memnun eden başkalarının iyilikleri için olan davranışlar bu evrede iyi davranış olarak nitelendirilir. Başkalarının duygularıyla ilgilenmek, ilişkileri olumlu yönde sürdürmek, minnettarlık arttırmak, başkalarına karşı sadık ve güvenilir olmak, beklentilere ve kurallara uygun bir şekilde davranmak, iyi için yapılan davranışlardandır. Başka insanlarla olumlu ilişkiler destekleyen kurallar ve otoriteler korunmalıdır ve bunların devamlılığı sağlanmalıdır. Davranışların niyete göre değerlendirilmeye başlandığı ilk evre bu evredir. Bir davranışın sonucundan çok yapılış amacı, o davranışın iyi ya da kötü olduğunu belirler. Bu evredeki bir kişi hem kendi gözünde hem de başkalarının gözünde iyi bir insan olma ihtiyacı hisseder ve empati kurarak

davranışlar gösterir ve gösterilmesini bekler. Bu evredeki birey için kaçınılması gereken bir davranış biçimi sevilmemek ve onaylanmamaktadır (Başalan İz, 2009).

Evre 4-Kanun ve Düzen Dönemi

Bu evredeki birey için sosyal biyolojik bir sistem önemlidir. Bu sistemin korunması gereklidir. Herkes bu sistemin altında konumlandırılır. Toplumsal düzeni korumak, toplumun iyiliği için bu doğrultuda davranmak, doğru davranış biçimidir. Kanunlar korunmalıdır, topluma katkıda bulunulmalıdır. Başkalarının da ihtiyaçlarını ve beklentilerine saygı duyulmalıdır. Bu evrede çoğunluk ne derse ona uyulur ne yaparsa o yapılır toplumun yapısının bozulmaması için birey kendini vicdanen sorumlu hissetmektedir (Başalan İz, 2009).

III. Düzey: Gelenek Sonrası Dönem

Gelenek sonrası dönemde birey kendini hukuk ve düzeni hizmet eden biri olarak görmez. Tam tersine hukuk ve düzen bireyin özgürlüğüne hizmet etmektedir. Toplumsal kurallar bireyin özgürlüğü için vardır. Birey başkalarının doğrularına karışmaktan kaçınır, kendi ahlaki otonomisini geliştirir (Başalan İz, 2009).

Evre 5- Sosyal Anlaşma, Yararlılık ve Bireysel Haklar

Bu evredeki birey için toplumsal anlaşmalar ve kamu yararına olan her şey ahlaki kuraldır. Yasalar ve bireysel haklar incelenir ve eleştirilir, yasalar kesin değişmez şeyler değildir. Yasalarda değişebilir, yasalar göreceli değerleri korumakla görevlidir. Herkes farklı düşüncelere ve değerlere sahip olabilir, bu konuda özgürlük haklarını güvence altına almak yasaların görevidir. Toplumun çoğunluğunun anlaşarak oluşturduğu bu yasalara uymak gerekir. Toplumun görüşleri ileride değişebilir ve bu da yasaların değişmesi gerektiğini gösterir. Bu yasalarda insanların yaşama hakkının önüne hiçbir şey geçemez. Bir insanın yaşaması için ilaç çalmak gerekiyorsa alınmalıdır. Bu konuda yasa delinebilir, çünkü hiçbir şey bir insanın yaşama hakkından önemli değildir (Başalan İz, 2009).

Evre 6- Evrensel Ahlak

Ahlaki gelişimde ulaşılabilecek en üst düzeydeki evre bu evredir. Evrensel ahlaki ilkeler göz önüne alınır. Birey kendi ahlak ilkelerini evrensel kavramları dayanarak oluşturur. Bu kavramlara örnek verilecek olursa; kişi adalet eşitlik insan hakları gibi. Evrensel kavramların olduğu bu evre çok tartışılmıştır. Bu evreye çok az insan gelebilir: Örneğin Peygamberler ve filozoflar bu evreye ulaşan insanlardır (Sözer Çapan, 2005).

Erikson ve Ahlak Gelişimi

Erikson ahlak gelişiminin yetişkinlik dönemine kadar sürdüğünü savunmaktadır. Kişiliğin gelişimi için süperegonun gelişmesi gerekmektedir. Erikson insanın sekiz evrede geliştiğini ve süperegonun da üçüncü evrede geliştiğini ileri sürmektedir. Üçüncü evrede girişimciliğe karşı suçluluk evresidir. Erikson bu evrede anne babanın etkisinin çok olduğunu ileri sürmektedir. Süperego anne babayı mutlu etmek için, her türlü davranışı gösterebilmektedir. Ahlak gelişimi beşinci dönem olan ergenlik döneminde artmaktadır ve kimlik karmaşası bu dönemde yaşanmaktadır (İlgar, 1996).

J. Dewey ve Ahlaki Gelişim

Ahlak gelişimi ile bilişsel gelişim arasında ilişki kuran ilk kuramcı J. Dewey ahlak gelişimi sürecini, çocukların temel eğitim sürecine benzetmiştir. Temel eğitim sürecinde olduğu gibi ahlaki değerleri ve bu değerler ile ilgili kararları verirken, akıl yürütmesi gerekir. Gelişimin psikolojik kökenlerinin de kavranması ahlaki gelişim için önemlidir. Dewey kişinin, kendi davranışları ile yaparak-yaşayarak öğrendiğini savunur. Yetişkinlerin çocuklara gerekli öğrenme fırsatlarını yaratması gerekir. Yetişkinlerin öğrenme fırsatlarını yaratması çocuğun ilerleme potansiyelini olumlu yönde ilerletmektedir (Başalan İz, 2009).

Dewey'e göre ahlaki olan her fikir, kişinin davranışını iyi yönde etkiler ve kişiyi daha iyi bir duruma getirir. Ahlaki olan bu fikirler zamanla kişinin karakterini oluşturur ve kişi artık ahlaki yargılama sürecine girer. Dewey'e göre ahlaki yargı sürecinin üç dönemi vardır: Ahlak ve Gelenek Öncesi Düzey, Geleneksel Düzey ve Özerk Düzey (Giren, 2008).

Ahlak ve gelenek öncesi düzeyde, ahlaki davranışlar biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülenir. Geleneksel düzeyde, birey içinde yaşadığı toplumun değerlerini benimser. Özerk düzeyde

ise, birey davranışlarını akıl yürüterek ve karar vererek oluşturur. Birey bu dönemde akıl yürütme becerilerini kullandığı için, yaşadığı toplum standartlarını irdelemeye başlar. Dewey'in geliştirdiği bu evreleri Piaget daha kapsamlı çalışmış ve sunmuştur (Giren, 2008).

Piaget'in Ahlak Gelişimi

Dewey'in görüşlerinden etkilenerak ahlaki gelişim yaklaşımını geliştiren bilim adamı, İsviçreli bilim adamı J. Piaget (1896-1980)'dir. Piaget de Dewey gibi, insan gelişimini evrelere bölerek incelemiştir. Piaget ahlak gelişiminin bilişsel gelişimle birlikte şekillendiğini ve birbirini sıra ile izleyen hiyerarşik dönemleri olduğu savunmuştur. Bu dönemlerin hepsi farklı özelliklerden oluşmaktadır (Topbaşı, 2006).

Piaget'e göre çocuklar 10 yaşına kadarki dönemde, gerçek yaşamdaki kuralları sorgulamayı düşünmeden uyarlar. Kurallara uyma davranışını sadece otorite varken gösterirler. Kuralları koyan otorite olmadığı zaman kuralları çiğneyebilirler. Örneğin annesi tarafından misafirler için ayrılan şekerleri yemesi yasaklanmış bir çocuk, annesinin yokluğunda bütün şekerleri bitirebilir. Çocuklar 10 yaşına kadar davranışın altında yatan niyeti anlayamaz ve davranışın iyi ya da kötü olduğunu kavrayamaz. Davranışın niyetine değil, sonucunda ne olduğuna bakarak, davranışın doğru ya da yanlış olduğuna karar verirler (Topbaşı, 2006).

Piaget çocukların problem durumlarına karşı akıl yürütme becerilerini gözlemlemek için bir araştırma yapmıştır. Araştırmada öyküler kullanmıştır. Örneğin: 'Burak ismindeki küçük bir çocuk, babasının masanın üzerinde unuttuğu dolma kalemi ile oynamaya başlamış, o sırada da masa örtüsünü, küçük bir damla mürekkeple lekelemiştir. Serdar isminde başka bir çocuk da, babasının masanın üzerinde bıraktığı dolma kalemin mürekkebinin bittiğini görmüş. Babasına yardımcı olmak için kaleme mürekkep doldurmak isterken, mürekkep şişesine eli çarpmış, masa örtüsü üzerinde kocaman bir leke olmuştur.'. Çocuklara öyküler anlatıldıktan sonra, "Bu çocuklardan hangisi suçlu?", "Niye öyle düşünüyorsun?" soruları sorulmuştur. Bu araştırmanın sonucunda ahlak gelişimi ile ilgili iki dönem belirlenmiştir: Dışa Bağlı Dönem, Özel Dönem (Topbaşı, 2006).

a. Dışa Bağlı Dönem

Dışa bağlı dönem 10 yaşına kadar olan dönemdir. Bu dönemde ahlaki gelişim bir otorite tarafından konulan kurallar ile şekillenir. Ahlaki yargılarını başkalarına bağlı olarak

yaparlar. Çocuklar için kurallar, sorgulanan şeyler değildir. Çocuklar yetişkinlerin kural koymasını bekler. Kurallara uymayan çocuk davranışın sonucuna göre, suçunun önem derecesini anlar (Topbaşı, 2006).

Ahlaki basamağın ilki olan bu evrede, çocuk kurallara sorgulama yapmadan uyar ve otoritenin verdiği cezaya boyun eğer. Kötü olan şey, büyükler kötü dediği için kötüdür. Ahlaki kurallar her yönü ile yayınlanıp, yerine getirilir. Bir davranışa doğru ya da yanlış demek için, sonuçlarına bakmak gerekir. Davranışın sonucunda ödül varsa, davranış doğru bir davranıştır. Eğer davranışın sonucunda ceza varsa, davranış kötü bir davranış olarak anlamlandırılır (Zembar & Unutkan, 2001).

b. Özerk Dönem

On yaşını dolduran çocuklar, artık yaptıkları değerlendirmelerde ‘görelilik’ kavramını kazanmaya başlarlar. Çocuklar kurallar ile ilgili değerlendirmeler yaparken, içinde bulundukları koşulları ve toplum kültürünü dikkate alırlar. Ahlaki yargı ve kuralların uygulanışlarında esneklik vardır. Başkalarının dedikleri ve değerlendirmeleri ile değil, artık kendi yargı ve değerlendirmeleri ile davranışlarını şekillendirirler. Bir davranışın iyi ya da kötü olduğuna karar verirken sonuca değil, süreçteki niyete bakmaya başlarlar (Erden, 2001).

Piaget, bilişsel gelişimin ahlaki gelişimi etkilediğini savunarak, çocuk soyut işlemler dönemine yaklaştıkça, dışa bağlı dönemde özerk döneme doğru da ilerlediğini savunmuştur. Ancak her çocuğun özerk döneme geçiş yaşı farklı olabilir. Piaget bu nedenle kesin bir yaş sınırı vermemiştir. Ancak yaklaşık olarak 10-11 yaşlarında çocukların bilişsel gelişimle birlikte, özerk döneme doğru geçiş yaptığını ve özerk dönem özelliklerinin ortaya çıkmaya başladığını savunmuştur (Topbaşı, 2006).

Sosyal Gelişim

Sosyal Gelişimin Tanımı

Sosyal (toplumsal) gelişim; kişinin doğumdan yetişkinliğe kadar başka insanlarla olan ilişkilerinin ve onlara karşı geliştirdiği ilgi ve duygularının tümüdür. Sosyalleşme, bebeklik çağından başlayan ve kişinin yetişkinlik dönemine geçmesiyle sonuçlanan bir öğrenme ve

öğretme işlemidir (Alçın, 2009). Sosyal davranış ise; toplumca uygun bulunan, onaylanan davranıştır (Oğuzkan'dan aktaran Dinç, 2002).

Toplum içinde yaşamlarını sürdürürken bireylerin uymak zorunda oldukları, toplumun kural ve beklentilerine sosyal norm adı verilir. Bir toplumun sosyal normları diğer insanlarla etkileşimde kullanılacak davranışın sınırlarını önceden belirlediği için davranışı önceden kestirme olanağı verir. Sosyal norm beklenen bir davranış yapılmadığı zaman yaptırım gücü olan kurallar olarak tanımlanabilir yaptırım gücü en hafif cezadan başlar ve öldürmeye kadar gider Cüceloğlu (1998) sosyal normların tanımlanmasında üç özellik belirtmiştir (Cüceloğlu'ndan aktaran Giren, 2008):

1. Belirli bir sosyal durumda davranışın ne olması gerektiği konusunda görüş birliği,
2. Davranışın ne olacağı konusunda grubun üzerinde anlaştığı bir beklenti
3. Beklenen davranış yapılmadığı zaman herkesin “ceza vericiliği” üzerinde anlaştığı bir tepki.

Sosyal düşüncenin ahlak ve sosyal olarak iki alanı vardır. Dünya hakkında gerçek bilgiye dayanan sosyal kural anlayışıdır. Sosyal kuralları belli bir sosyal gruplar meydana getirir ve bu sosyal kuralları öğrenmek gerekir. Ancak bu sosyal kurallar ortama ve duruma göre değiştirilebilir. Evrensel değiştirilemez olan kurallar ise ahlaki kurallardır, değerli ve önemli ilkelerden oluşmuştur. Sosyal çevreyi anlamak için bu iki alanı iyi anlamak ve ayırt etmek önemlidir (Buchanan Barrow & Barrett, 1998).

Çocuk sosyalleşirken sürekli iletişimde olduğu kişiler; anne ve babası, akrabaları, akranları ve öğretmenleridir. Burçlar çocukları etkiler onlara model olarak davranış değişikliklerine yol açarlar. Sosyalleşme sürecini çocuk özdeşleşme ve taklit yoluyla sürdürür. Çocuğun ilgisini çeken kişileri, çocuk gözlemler taklit eder, onların duygu düşünce ve davranış biçimlerini kendisine uygular. Tarihte çocuk gözlem taklit ve özdeşleşme yoluyla sosyal davranışları kazanır (Orçan, 2004).

Sosyal Gelişimin Önemi

İnsanlara erken yıllarda sağlanacak olan üst düzey imkânlar ile bir insandaki potansiyelin en üst noktasına kadar gelişimini beklemek mümkündür. Erken yıllarda çocuğa sunulan fiziksel

ve sosyal çevre bu nedenle çok önemlidir. Bu dönemde çocuğa sunulan imkânlar ya da sunulmayan imkânlar çocuğun geleceğini oluşturur (Alçin, 2009).

Aile çocuğun sosyalleşme sürecinde önemli bir etkiye sahiptir. Eğer aile bazı nedenlerden dolayı çocuğa karşı olan sorumluluklarını yerine getiremezse, çocuklar korunmaya muhtaç bakım ve eğitim konusunda desteklenmeye ihtiyacı olan konuma düşebilir. Yetiştirme yurtlarında büyüyen çocukların aile ortamında büyüyen çocuklara göre sosyal gelişimlerini olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır. (Çeliköz, Seçer & Arı, 2002).

Yapılan bazı çalışmalarda bebeklik dönemindeki sosyal gelişimi çocuğun ileriki yaşlardaki sosyal girişimleriyle benzer olduğu, yani ilk yıllardaki sosyal gelişim ileri yıllardaki sosyal gelişimin temelini oluşturmaktadır. Bebeklik döneminde içe kapanık olan bir çocuğun, 5 yaşına geldiğinde de içe kapanık özellikler gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu durum çocuğun yetişkinlikte ki sosyal becerilerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Arkadaşları tarafından reddedilen eğitim öğretim yönünden başarısız olan çocuklar genelde sosyal becerilerden yoksun olan çocuklardır. Gerekli sosyal gelişime ulaşamamış olan bir yetişkin üzerinde toplumsal baskı hisseder; çünkü toplumun kurallarına uymayan toplumca onaylanmayan davranış bozuklukları vardır. Toplumsal baskı fazla olduğu için bu kişi kendisini mutsuz hissedebilir (Dinç, 2002).

Günümüzde çocukların anne babalarıyla kardeşleriyle akranlarıyla daha az iletişim kurduğu görülmektedir. Sokaklarda arkadaşlarıyla oyun oynayan çocuklara çok az rastlanmaktadır. Bunun nedeni olarak televizyon, internet, bilgisayar oyunları gösterilebilir. Bilgisayar ve internet maliyetinin azalması ile artık her evdeki çocuklar bilgisayarla daha erken yaşta tanışıyor ve bilgisayarla çok zaman geçiriyor. Sosyal becerilerin özdeşleşme ve taklit yoluyla öğrenildiği göz önüne alınırsa sosyal iletişime az geçen bu çocuklar toplumun kabul ettiği sosyal davranışları öğrenmede yetersiz duruma düşebilir. Bu nedenle akranları tarafından reddedilebilir, suç eğiliminde olabilir, akademik başarıları olumsuz etkilenebilir (Andı, 2014).

Çocuklar saldırganlık davranışlarını engellemeyi, topluma ve duruma uygun bir biçimde kendilerini doğru şekilde ifade etmeyi, başkaları ile ilişkilerinin olumlu yönde olması için öğrenmelidir. Saldırganlığı çocuk yaşadığı sosyal ortamda taklit ederek model alarak öğrenir. Yaşamın ilk yılında yakın çevresi yani ailenin etkisi büyük iken daha sonraki yıllarda akranlar etkisi de artarak devam eder. Çocuk öğrendiği olumlu ya da olumsuz sosyal

davranışın başka bir durumda da genelleme yaparak uygulayabilir. Bu duruma dikkat etmek gerekir (Dinç, 2002).

Okul Öncesi Dönemde Sosyal Gelişim

Okul öncesi dönemde çocuğun yaptığı en önemli iş oyundur. Oyun yoluyla çocuk gelişiminin her yönüyle ilgili tecrübeler kazanır. Çocuk bir oyuncakla oynarken zihinsel gelişimini destekler, aynı oyuncakla bir başka çocukla paylaşırken sosyal ve duygusal yaşantılar kazanır. Yetişkinler çocukların birbirleriyle olumlu ilişkiler kurmalarını desteklemelidir ve çocuklara bu konuda olumlu model olmalıdırlar (Orçan, 2004).

Çocukların okul öncesi dönemde sosyal ilişkilerini olumlu akran ilişkilerini geliştiren en önemli öge konuşma becerisidir. Konuşma yoluyla çocuklar birbirlerinden bilgi alırlar, duygularını paylaşırlar, belli bir konu üzerinde tartışma yaparlar. Arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler geliştirmeleri için doğru konuşma becerisi kazanmaları gerekir. Konuşurken işbirliği nezaket ve yardımseverlik gibi olumlu sosyal davranışlar kazanmaları için, okul öncesi dönemde bu davranışların pekiştirilmesi önemlidir. Fiziksel saldırganlık gösteren çocuklar konuşma becerisini öğrendiklerinde sözel saldırganlık davranışı artabilir. Yetişkinler böyle anlaşmazlık durumlarında uzlaşmacı çözümlerin bulunması için çocukları olumlu bir şekilde desteklemelidir (Ladd, Kochenderfer & Coleman, 1996).

Okul öncesi dönemde çocuklar benmerkezcidir. Kendilerini çok severler kendilerine hayrandırlar. Kendilerini sürekli başka çocuklarla karşılaştırırlar. Aile, çocuğun kendi imajının olumlu yönde gelişmesi için büyük bir etkidir. Çocuğun doğru ve yanlış tanımasını aileler sağlar. Onlara olumlu model olurlar. Çocukların empati becerilerinin gelişmesine yardımcı olarak olumlu sosyalleşme sürecine destek olurlar (Graig & Marguaeerite, 1998).

Yaşlara Göre Sosyal Gelişim

Yaşlara göre sosyal gelişimde çocuklar önce ben kavramından başlar ve yaşlar ilerledikçe biz kavramına doğru giderler. Okul öncesi dönemde kazandırılan sosyal becerilerin yetişkinlik dönemine bir altyapı oluşturduğu düşünülürse ve her yaşın ayrı bir önemi olduğu düşünülürse, gelişim özelliklerine göre daha üst düzey sosyal becerilerinin geliştirilmesi çok önemlidir (Andı, 2014).

Çocuk dünyaya geldiği anda anne ile tanışır ve anne bebek ilişkisi çok önemlidir. Bu ilişkideki güven çocuğun başkalarına karşı duyacağı güven duygusunu etkiler. Bebek yaşamının ilk yıllarında duyu organları ile uyarıcıları algılar ve bu onun gelişimi için çok önemlidir. Anne ya da çocuğa bakan kişi bebeğin fiziksel ihtiyaçlarını ve duygusal ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılırsa, bebek kendisini rahat ve güvende hisseder. Bebeğin temel güven duygusunu temelini bu ilişki oluşturur (Ekinci Vural, 2012).

İki yaşına kadar olan süreçte, çocuklar oyun için bir araya geldiklerinde daha çok ikili gruplar şeklinde oynadıkları gözlemlenmiştir. Üç yaşından itibaren bu gruplarda kişi sayıları artmaya başlamakta, aynı zamanda oyun şekilleri de farklılaşmaya başlamaktadır. Yaş ilerledikçe cinsiyet farklılıkları dikkatlerini çeker ve kendi cinsleriyle oyun kurma eğilimleri artar. 3 yaşında artık arkadaşları ile ilişkilerinde kendilerine özgü iletişim kurmaya, çözümler yaratmaya, yöntemler geliştirmeye başlarlar. Bazı zamanlarda olumsuz sosyal davranışlar görülebilir. Bireysel farklılıklar nedeniyle bazı çocuklar daha olumlu bazı çocuklar daha olumsuz sosyal davranışlar gösterebilir (Gülay, 2009).

Doğal sosyalleşme sürecinde çocuk 2 yaşının sonlarına doğru büyükler ile oynamaya, oyunlarında onları taklit etmeye başlayabilirler. Dil yetenekleri yeteri kadar gelişmediği için ve büyükler onların dilinden daha iyi anladıkları için kendi yaşlılarından çok yetişkinlerle oynama eğilimi gösterirler. Yeteneği geliştikçe kendi akrabaları ile oyun kurmaya, iş birliği içerisinde oyunlar oynamaya başlarlar. Çocuk dünyaya geldiği ilk yıllarda önce kendi vücudunu daha sonra çevresini keşfeder. Duyusal becerilerini geliştiren çocuk görmeyi emmeyi hissetmeyi dokunmayı öğrenir ve daha sonra sosyal olarak kendini geliştirmeye başlar (Özmen, 2013).

Çocuk 4 yaşına geldiğinde, artık daha sakin daha pozitif ve öz denetimini sağlayabilecek duruma gelmiştir. İletişim kurarken kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmekte hala zorlanmaktadır. Ancak genellikle başarılıdır. Çok meraklıdır, duyduğu farklı kelimeleri olumlu ya da olumsuz ayırt etmeden rahatça kullanabilir. Yetişkinlere karşı çıkabilir, kendisini büyümüş hisseder ve kendisini bebekmiş gibi davranılmasını karşı çıkar. Yetişkinin, onun büyüdüğünü görmesini ve ona göre davranmasını ister. Her durumu ya da olayı neden ve niçin şeklinde sorgular. Yetişkinin tepkisini çekmek onu kızdırabilir (Dinç, 2002).

5 yaşına geldiğinde çocuğun çevresi iyice genişlemiştir. Bulduğu keşifler ve merakları artmıştır. Artık daha az gereksinim duyar, sorumluluk almak ister ve sorumluluklarını çoğu

zaman yerine getirir. Bu yaşıta yeteneklerinin farkına varmaya başlar. Bu yeteneklerinin takdir edilmesini ödüllendirilmesini bekler ve bundan hoşlanır. Yaşadığı çevreye uyum göstermeyi başarabilir, artık sosyalleşmiş bir birey olarak görülebilir (Dinç, 2002).

5 yaş çocuğunun artık aklı başına gelmiştir ve etrafından daha bağımsız haldedir. Olaylara ve durumlara karşı daha kontrollü, empati kurarak bir yaklaşım gösterebilir. Oynadığı oyunların kalitesini daha da geliştirmiştir. Oyunlarını çeşitlendirmiştir. Oyunlarını daha kalabalık kişilerle oynamayı tercih eder. Gördüğü bütün olayları ve durumları model alır; oyunlarına bunu aktarır (Çeliköz, Seçer, Çetin & Şen, 2008).

6 yaşına gelene kadar çocuk başkalarının haklarına saygı duymayı, empati kurmayı zaten öğrenmiştir. Artık olayları üçüncü bir kişi gibi yorumlamaya ve değerlendirmeye başlar. Başkalarının duygularını bir başkasıyla paylaşabilir, duyduğu bir şeyi doğru bir şekilde ifade edebilir. Bu yaşıta çocukların arkadaşları kendi cinslerinden olma eğilimindedir ancak karşı cinsle de ilişkiler artmaya başlamıştır. Arkadaşları ile ilişkilerinde daha esnekler ve onlarla iletişim kurmaya, oyunlar oynamaya daha çok isteklidirler (Çeliköz vd., 2008).

Ailenin Sosyal Gelişimdeki Rolü

Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinin temelini aile oluşturur ve ailenin çocuk üzerindeki etkisi büyüktür. Çocuk aile içinde nerede olduğunu anlamaya çalışır. Çocuğun yerini belirleyen şey ise, ebeveynlerin ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimidir. Çocuk ilk sosyal tecrübelerini aile içerisinde kazanır. Çocuğa karşı sergilenen tutum ve davranışlar, çocuğun sosyal gelişiminin temellerini oluşturur ve bu dönemde yaşanan tecrübeler çok önemlidir (Dinç, 2002).

Bağlanma olduğu zaman sosyalleşme başlamış demektir. Çocuk ile anne arasında güvenli bir bağ oluşması için, çocuğun ihtiyaçları zamanında karşılanmalı ve çocuk sevgi görmelidir. Güvenli bir bağ oluşturan çocuk gelecek hayatında diğer kişilerle sağlıklı sosyal ilişkiler oluşturabilir. Çocuğun sosyal olarak olgunlaşması için büyümesi gerekir. Sosyal gelişimi etkileyen tek faktör yaş değildir. Sosyal gelişimi etkileyen diğer faktörler; saldırganlık, bağımlılık, etiketleme, kültür, beklentiler, uygu, liderlik, arkadaşlar ve öğretmenlerdir (Uluyurt, 2012).

Aile ve çocuk ilişkisindeki en önemli şeylerden biri fiziksel temastır. Fiziksel temastan yoksun büyüyen çocuklarda ilerde bazı davranış bozuklukları çıkabileceği düşünülmektedir.

Özellikle anne olmadan büyüyen çocuklarda sadece sosyal ve duygusal yönden değil, zihinsel yönden de gerilemeler ve gecikmelere sebep olabilmektedir. Anne yokluğu duygusal yoksunluk durumu da yaratmaktadır. Anne çocuk ilişkisinin olumlu yönde ilerlemesini aksatan en önemli sorun, çocuğu annenin kabul etmemesidir. Annenin çocuğu kabul etmeme nedenleri arasında çocuk sayısının fazlalığı ve çocuğun cinsiyeti gösterilebilir. Tabi bu varsayım ülkemiz için geçerlidir. Bir başka neden olarak, çocuğun planlanmadan dünyaya getirilmesi ve kötü bir evliliğin içinde doğması gösterilebilir. Anne, çocuğun doğumunun ardından onu kendisine yük olduğunu ve onun yüzünden sosyal ilişkilerinin azaldığını düşünüyorsa; bu durumun zemininde genellikle annenin çocukluk yıllarındaki anne babasıyla yaşadığı ilişkiler vardır. Anne sevgisinden yoksun kalan anneler, yetişkinlikte de sert ve hırçın olurlar ve çocuklarına da bu durumu yansıtırlar (Eminoğlu, 2007).

Annelerin çalışma durumu da çocuğun sosyalleşmesini etkilemektedir. Bu konuda yapılan araştırmalara göre, annenin belli durumlardaki davranışları, annenin çocuk üzerinde oluşturduğu güven duygusu çocuğu etkileyen davranışlardandır. Çocuğun beklentilerini zamanında ve yeterli karşılamak isteyen çalışan anneler, bunun için çok çaba sarf eder. Bu çaba sonucunda çok yorulan annelerde gerginlik yaşanabilir. Ne kadar çaba harcarsalar harcasınlar, çocuklarını ihmal ettiklerini düşünebilirler ve kendilerini suçlayabilirler. Bu duygudan kurtulmak isteyen bazı anneler, çocuklarına serbest bir disiplin uygularlar. Bazı anneler ise çocuklarının üzerine aşırı baskı uygular ve gerektiğinden daha fazla korur. Çocuğun kendi kendine yapabileceği, kendisi ile ilgili işleri bile yapma fırsatını çocuğa vermez (Ekşi, 1990).

Çocuğun gelişimini etkileyen unsurlardan biri de annenin çalışması üzerinde yapılan araştırmalara göre, annenin çalışması çocuğu olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuğun gelişiminde aksaklıklar yaratmakta ve çocuğun yalnız kalmasına yol açmaktadır. Ancak, annenin işte olduğu zamanlarda çocuk uygun biçimde desteklenip, sağlıklı vakit geçirmesi sağlanırsa, çocuk üzerindeki olumsuz etkiler en aza indirilebilir (Eminoğlu, 2007).

Anneler gibi babalar da çocuğun gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Bebeğin gelişimini hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilemektedirler. Anne bebek ilişkisini etkileyen bir başka unsur da, anne ile baba arasındaki ilişkidir. Anne ile babanın ilişkisi ne kadar olumlu ise bu durum, anne ile bebek ilişkisine de yansır. Yani çocuğun sosyal gelişimi de olumlu etkilenmiş olur. Bunun gibi anne baba arasında eğer sağlıklı bir ilişki var ise, anne bebek

arasındaki ilişki ve çocuğun sosyal gelişimi olumsuz etkilenir. Annenin yokluğu gibi babanın yokluğu da çocuğun sosyal davranışlarını etkilemektedir. Bu konuda yapılan çalışmalara göre, babası ile büyüyen erkek çocukların babasız büyüyen erkek çocuklara göre daha çok erkeksi davranışlar gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Babasız büyüyen çocuklar, eğer babalarının yerine geçebilen bir kişi bulurlarsa bu durumda sosyal gelişimleri daha az olumsuz etkilenmektedir. Ancak yine de çocuğun sosyal gelişiminde babasıyla büyümesi her şeyden daha önemlidir ve değerlidir (Eminoğlu, 2007).

Ailenin çocuğun sosyal gelişiminde çok etkilidir. Bu yüzden anne babanın çocuğa karşı üslubu yani otoriter, demokratik ya da izin verici tutumda olması çok önemlidir. Bebeklik dönemindeki çocuğu kabul etme duygusu ve çocuğun üzerindeki denetim tutumları, anne babanın çocuğun sosyalleşmesindeki yerini belirler. Bu durum çocukluk döneminde de devam eder (Gander & Gandiner, 2010).

Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre demokratik ve hoşgörölü aile ortamında yetişen çocuklar daha mutlu, pozitif, girişken, yaratıcı fikirler sunabilen, ilişkilerinde daha aktif olan, fikirlerini rahatça ifade edebilen çocuklar olmaktadır. Ancak, sert baskıcı bir tutum geliştiren ve çocuğa karşı uyguladıkları yöntemler sürekli değişkenlik gösteren bir ailede yetişen çocuklar ise; saldırganlık, karşı çıkma gibi olumsuz davranışlar ile kendilerini kabul ettirmeye çalışırlar. Bu çocuklar kendilerini anlatmak ve açıklamakta zorluk yaşarlar (Dinç, 2002).

Çocuğa karşı anne babanın ve çocuğun çevresindeki diğer kişilerin gösterdiği cezalandırma tutumları çocuğun sosyal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Özellikle fiziksel cezalar çocuğun vicdan gelişiminde zayıflığa ve iç kontrolünün sağlayamamasına neden olmaktadır. Ayrıca fiziksel ceza gören çocuk, anne babasına karşı öfkeli duygular besler ve vicdanlı olması gereken çocuk saldırgan bir kişilik geliştirir. Çocuk üç yaşından itibaren ahlaki ve sosyal kuralları ayırt etmeye ve değerlendirmelerde bulunmaya başlar. Çocuk başkalarına karşı davranış biçimlerini önce ailesindeki bireyleri gözlemleyerek öğrenir ve uygular. Tüm aile bireylerini gözlemleyen çocuğun sosyalleşmesinde tüm aile bireylerinin önemi büyüktür. Çocuk çevresindeki kişilerden ahlaki yargıları öğrenir ve kendi sosyal gelişimine bunu yansıtarak davranışlarına yön verir (Hatunoğlu A., Halmatov, Hatunoğlu B. Y., 2012).

Sosyal Gelişim Kuramları

Sosyal gelişimi açıklayan birçok kuram bulunmaktadır. İnsan davranışlarının karmaşıklığını anlamaya yardımcı olan gelişim kuramları, insan davranışı ile ilgili tahmin yapmak için yol gösterici bir özellik taşırlar (Karadağ, 2008).

Psikanalitik Yaklaşım Kuramı

Psikanalitik kuramın kurucu Freud'dur. İnsan davranışlarını açıklamaya yardımcı olan bu kurama göre sosyalleşme, bireyin küçükken anne babasıyla kurduğu duygusal bağın uzantısıdır. Kişilik gelişimi psikoseksüel gelişim evrelerinden oluşmaktadır. 0-1,5 yaş arası oral dönemdir. Bu dönemde bebeğin haz bölgesi ağızdır. Bebek biraz daha büyüyünce anal döneme geçiş yapar ve anal bölgesinden haz alır. Fallik dönemde cinsel organlara doğru libido kayar. Fallik dönemden sonra örtük dönem başlar. Bu dönem çocuğun okul çağına denk gelmektedir. Bu dönemde çocuk ilgisini cinsellikten çeker ve başka objelere yönelir. Çocuğun ilgisini verdiği bedensel bir bölge yoktur. Çocuk önceden anne babasıyla sosyal doyumunu gerçekleştirirken, bu dönemden akranlarını keşfeder ve onlarla sosyal iletişime geçer. Örtük dönemde genelde kendi cinslerinden arkadaşlarını tercih ederler ve iletişime geçerler (Karadağ, 2008).

Psikososyal Gelişim Kuramı

Erikson psikososyal kuramını oluştururken, insan yaşamının 8 evreden oluştuğunu belirtmiştir. Birey doğduğundan itibaren sırayla evrelerden geçer ve bu evreleri başarması gerekir. Birey her evrede başarılı olamayabilir. Başarısız olduğu evreleri bir sonraki evrelerde tolere edebilir. Tüm bu evreleri başarılı bir şekilde geçen insanların sosyal gelişimleri ve davranışları uyum içinde olur. Sosyal beceriler öğrenilirken, anne baba ve diğer çevredeki insanların etkisi büyüktür (Karadağ, 2008).

Erikson, okul öncesi dönemde, çocuğun psiko-sosyal gelişimini üç döneme ayırmaktadır:

Temel Güvene Karşı Güvensizlik

0-1 yaş temel güvene karşı güvensizlik evresidir. Bebekler çevrelerindeki insanlara karşı temel güven ya da güvensizlik duygusu oluştururlar. Bebeğin hayatta kalabilmesi için

fiziksel ihtiyaçlarının bağlandığı kişiler tarafından karşılanması gerekir. Bu ihtiyaçlarının düzenli olarak karşılanması ya da karşılanmaması, bebeğin insanlara karşı güveninin artmasına ya da azalmasına neden olmaktadır. Temel güven duygusunu geliştirememiş olan çocuklar, yetişkinlik hayatlarında sosyal ilişki kurmaktan çekinirler, kendilerine güvenleri az olur. Ancak bireyin bu eksikliğini telafi etmesi sonraki evrelerde mümkündür. Eğer birey eksikliğini telafi edebilirse, sosyal ilişkileri düzelir ve kendine güven geliştirebilir (Gander & Gardiner, 2010).

Özerkliğe Karşı şüphe ve Utanç

Bu dönemde çocuklar kas sistemindeki gelişmenin etkisi altındadır. Çocuklar psikomotor hareketlerindeki öz yeterliliği deneyerek ve kontrol ederek haz almak isterler. Bu dönemde çocuklar bağımsızlık kazanmak isterler ve bunun için çaba gösterirler. Bağımsızlığı kazanan ocuk kendi hareketlerini ve vücudunu kontrol etmeye başlar. Bu dönemde başarılı olan çocuklar yeterlilik duygusu kazanırlar. Kendine güvenleri olur ve öz değerlerini kazanırlar. Ancak, bu dönemde bağımsızlığını kazanamayan ve bu yeterlilik duygusunu kazanamayan çocuklar, utanma duygusu yaşarlar ve kendi değerlerine karşı şüphe yaşarlar (zbay, 2003).

Girişkenliğe Karşı Suçluluk

Çocuklar bu dönemde pek çok amaç için çaba gösterirler. 4 ile 6 yaş arasında çocukların etkinlik alanları gelişmiştir ve dil gelişimleri ilerlemiştir. zgrlklerini kazanırlar ve anne babalarına bağımlılıkları azalır. Toplumsal kuralları öğrenirler, toplumsal yönelimli olurlar. Kardeşlerle ya da arkadaşlarla oyunlarda lider olmaya çalışılmaktadır. Bu dönemde çocukların merakları ve enerjileri st düzeydedir. Etkinliklerde bu merak ve enerjilerini kullanırlar. ocuk yaşadığı her çevrede merak duygusunu uyandıran ve enerjisini olumlu yönde boşaltan fırsatlar bulursa, girişkenlik duygusu gelişir. Ancak bu dönemde çocukta suçluluk duygusu da gelişebilir. Anne babaların aşırı kısıtlayıcı ve koruyucu tavırları çocukların her hareketine yansır ve suçluluk duygusu oluşur. Çünkü bu dönemdeki çocukların genelleme özelliği vardır (Güler, 2015).

Bilişsel Kuram

Bilişsel kurama göre, bilişsel becerilerin kazanılması sosyal gelişimin temelini oluşturur. Bilişsel gelişimin ilerlemesi ile sosyal ilişkilerde ve davranışlarda değişiklikler olmaktadır. Çocuklar sosyal davranışları, ailelerinin değerlerine göre davranışlarını taklit ederek öğrenirler (Karadağ, 2008).

Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura, davranışların gözlem yoluyla öğrenildiğini ifade etmektedir. Pekiştirilen bir davranışın taklit edilmesi kolay bir olgudur. Ancak, gözlem yoluyla öğrenme bu kadar basit değildir. Gözlem yoluyla birey bilgilenme fırsatı bulur. Bandura'ya göre insanlar kendi çevrelerini gözlemler ve kendilerine sonuçlar çıkarırlar. Davranışın kendisine yararlı ya da zararlı olma durumuna göre, davranışı gösterirler ya da göstermezler. Bandura gözlem yolu ile öğrenmeyi dört alt işlem sürecine bölerek incelemiştir (Güler, 2015):

1. Dikkat Süreci: Modeli taklit etmenin gerçekleşmesi için, dikkatin model üzerinde yoğunlaşması gerekmektedir.
2. Hatırlama Süreci: Gözlemlediğimiz modelin hareketlerini sembolik bir formda hatırlanması gereklidir.
3. Motor taklit işlem süreci: Davranışın doğru biçimde yeniden oluşturabilmesi için bireyin yeterli motor becerilere sahip olması gerekir.
4. Pekiştireç ve Güdüleyici İşlem Süreci: Bu aşamada Bandura, kendinden önceki bilişselciler gibi, yeni tepkilerin öğrenilmesinde performans ve kazanım arasındaki farkı ayırır. Performans pekiştirme ve güdüleyici değişkenlerle kazanılır. Gerçekten ödül almak istiyorsak diğerini tüm özellikleriyle taklit etmemiz gerekir.

Çocukların dikkatinin çevresindeki modeller çeker. Çocuklar öğrendikleri şeyleri sözel ve görsel olarak kodlarlar. Böylelikle daha kolay hatırlayabilirler. Çocuk model aldığı davranışı uygun biçimde uyguladığında çevre tarafından pekiştirilir. Bu pekiştirilme güdülenme aşamasında olur (Çeliköz, Seçer, Çetin & Şen, 2008).

Bandura'ya göre çocuklar pekiştireçler ile davranışı yapmaya özendirilirler ve bu şekilde davranışı öğrenip, içselleştirirler. Çocuklar çevreye karşı içsel bir merak duymazlar. Çocuğun kontrolleri içselleştirme yeteneğinin gelişmesinde, anne babanın çocuğa karşı

tutum ve davranışları çok önemlidir. Anne babaların çocuğun davranışını onayladıktan ya da onaylamadıktan sonraki açıklamaları çok önemlidir. Nedenini açıklayıp çocuğun anlamasını sağlayan anne babalar, çocuğun kendi davranışlarının sonucunu tahmin edebilmesine fırsatlar vermiş olur (Çağdaş vd., 2002).

Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Ahlaki Ve Sosyal Gelişimdeki Rolü

Okul öncesi eğitim kurumlarının çocuğun sosyalleşmesinde ki rolü büyüktür. Çocuğun her yönden gelişimini destekler. Bir sonraki eğitim aşamalarına çocuğu hazırlar. En önemlisi çocuğu geleceği ve topluma hazırlar. Okul öncesi eğitiminin amacı, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen, meraklı, girişimci, araştırmacı, öz denetimini sağlayabilen, kendi yeteneklerinin farkında olan ve yeteneklerini kullanma becerisine sahip olan, çağdaş ve demokratik toplumun gerektirdiği her şeye sahip olan, fiziksel ve ruhsal sağlıklı bireyler yetiştirmektir. Okul öncesi eğitiminde bu amaçlara hizmet eden planlar hazırlanır ve uygulanır. Okul öncesi eğitim çocuğa akademik başarıdan çok toplumsal alışkanlık ve tutumları çocuğa kazandırmayı hedefler. Doğru davranış biçimlerini doğru iletişimi öğrenme imkânları sağlar (Çeliköz vd., 2008).

Okul öncesi eğitim kurumu, aile dışındaki planlı ve denetimli eğitim ortamıdır. Anaokulunun en önemli görevlerinden biri; olumlu sosyal ilişkileri çocuğu öğretmek ve kullandırmaktır. Okul öncesi eğitimi sadece okul ile bağlantılı kalmaz, evdeki aksaklıkları dengeler, evde olan olumlu öğretileri pekiştirir, var olan eksiklikleri giderir. Anaokulu tecrübesi çocuk için çok olumlu bir imkândır. Çocuğun sosyalleşme sürecinde anaokulu eğitiminin önemi büyüktür. Yapılan araştırmalarda, anaokuluna giden çocukların, gitmeyen çocuklara göre daha meraklı, daha girişken, daha sosyal, kendini daha güvenli ve ilgili hissettiklerini ortaya koymuştur (Çeliköz vd., 2008).

Çocuklar okulda okul kuralları ile karşılaşır ve bunlarla baş etmek zorunda kalır. Okul kuralları çocuğa karışık, otoriter gelebilir. Ancak bazı okul kuralları, ahlaksal içeriye sahip olduğundan ve çocuk okuldan önce de kendi ailesinde bu ahlaksal kuralları görüp içselleştirdiği için bu kuralları kolayca kabullenip, bu kurallara uygun davranabilir. Ancak sosyal kuralların her ortama özgü olması, çocukların anlaması için açıklama yapılmasının zor olması, böyle kuralların çok olması ve yanlış yapıldığında sonucunun ne olduğuna dair az kanıta sahip olunması, bu kuralları çocukların daha çok düşünmesini ve öyle hareket etmesini sağlamaktadır (Buchanan Barrow & Barrett, 1998).

Çocuğu hayatı boyunca karşılaşıacağı diğer sosyal çevrelere hazır olması için, okul öncesi eğitim kurumları bu konuda sürekli bir üretkenlik gösterip, çocukları her alanda desteklediği gibi sosyal alanda da desteklemektedir. Çocuk okul öncesi eğitim kurumunda, gezi ve incelemeler gibi farklı sosyal aktivitelere katılarak; toplumsal yaşamın gerektirdiği sosyal gruplaşmaları tanımayı ve bu gruplar arasında rol farklılıklarını öğrenir. Çocukların toplumsal yaşamı öğrenmesi için yapılan aktivitelere örnek olarak istasyon, hayvanat bahçesi, tiyatrolar, belediye, çevre gezileri gibi alan gezileri gösterilebilir (Dinç, 2002).

Çocuğun sosyalleşme eğilimi ve eğitimi ilk ailede başlar, okulda devam eder. Okulda aldığı eğitim ailede aldığı eğitim ile ters düşerse çocuk karşılaştığı sosyal olaylara karşı davranışlarında zorluklar yaşayabilir. Çocuğun sosyal anlamda zorluklar yaşamaması için okul ve ailedeki eğitim birbirine paralel olmalıdır (Karakuş, 2012).

Çocukların okullarda uyum zorluğu çekmesi, sosyal olarak uygunsuz davranışlar göstermesi normaldir. Bu durumda çocuklara yardım etmek, olumlu yönde etkilemek önemlidir. Bu konuda en önemli görev öğretmenlere düşmektedir. Öğretmenlerin öğrencilere uygun sosyal davranışları örnek olarak gösterebilmeleri için ve çocukları olumlu yönde etkilemeleri için yeterli eğitimi almış olmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin alması gereken bu eğitimin içeriğinde sosyal beceri, sosyal yeterlilik, sosyal davranış, sosyal denetim ve sosyalleşme vardır. Bilimsel olarak bakıldığında bu kavramların her biri çok önemlidir. Birbiri ile bağlantılı olsa da her birinin farklı yönleri ve anlamları vardır (Efe, 2005).

Eğitimciler çocuklara karşı ailenin gösterdiği sosyal davranış denetiminin ne olduğuna çok önem verirler. Çünkü bunun çocuk üzerinde büyük etkisi vardır. Çocuklar üzerinde aşırı denetim olması ya da çok az denetim olması onlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Aile ortamının öneminden sonra önemli bir yer de okul ortamıdır. Okul ortamında çocuk sosyal davranışlarını olumlu yönde geliştirebilmek için fırsatlar bulur. Okul ortamı çocuk için kuralları olan ve denetimleri olan bir ortamdır. Çocuk okul ortamında sosyal olarak birçok iletişim kurar. Okul ortamında çocuk iletişim kurarken doğru yönde ilerleyebilmesi için, gözlemlenir ve doğru yönlendirmeler yapılır. Çocuğun bu yönlendirmelere uyup, uymaması da önemlidir. Okulda olan kuralların evde de uygulanması çocuk açısından önemlidir. Çocuk böylece her yerde aynı kuralların geçerli olduğunu ve aynı davranışların yapılması gerektiğini anlar. Her konuda olduğu gibi bu alanda da okul ve aile arasında işbirliği olmalıdır ve ortak ilerlenmelidir (Efe, 2005).

Çocuk okul kazandığı deneyim ve yaşantılar ile sosyalleşmeyi öğrenir. Sosyal becerilerin geliştirilmesi, fiziksel, duygusal, bilişsel gelişimlerinin desteklenmesi için okula ihtiyaç vardır. Burada geçirdiği yaşantılar yetişkinlik hayatında bağımsız olabilmeleri, daha mutlu bir birey olabilmeleri için önemlidir (Santrock, 2001).

Çocuk anaokulunda birçok arkadaşlar tanır, onlarla iletişim kurar. Bu iletişim sayesinde dış dünyayı anlar ve çevresine karşı uyum problemi giderek azalır. Çocuğun bireyselleşmesinin daha sağlıklı olması için ve toplumsallaşması için, akran ilişkilerinin önemi çok büyüktür. Çocuk ne kadar çok ilişkilerinde olumlu deneyim yaşarsa, sosyal gelişimi o kadar çok olumlu yönde etkilenir ve yetişkinlikte daha mutlu ve pozitif bireyler olurlar (Özmen, 2013).

BÖLÜM 3

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bağlanma İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Allen, Marsh, McFarland vd. (2002) ergen bağlanma organizasyonunun ileriki ergenlik dönemlerinde sosyal becerilerin ve görevini yerine getirme davranışının gelişiminin habercisi olup olmadığını araştırmışlardır. 117 orta risk düzeyindeki 16 ve 18 yaşındaki ergenlerin sosyal beceri düzeyleri, bağlanma organizasyonları ve otonomi etkileşimleri değerlendirilmiştir. Araştırmada Yetişkin Bağlanma Görüşmesi (AAI) ve araştırmacı tarafından hazırlanan testler kullanılmıştır. Sonuç olarak ergenlerin bağlanma organizasyonlarının 16'dan 18 yaşına kadar olan süreçte ergenlerin sosyal becerilerinin habercisi olduğu yargısına varılmıştır. Ayrıca zihni karışmış çocukların sosyal becerilerinde düşüş olduğu görülmüştür.

Haim, Aviezee, Berson & Sagi (2002) bebeklikteki bağlanmayla ilk ergenlik dönemindeki kişisel alan düzenleme arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yaptıkları boylamsal araştırmada, ergen kişilerarası yetkinlik anketini (AICQ) ve bebeklik eki ölçüleri, erken ergenlik kişisel alan düzenleme ölçeklerini kullanmışlardır. Araştırma 64 kişiyle yürütülmüştür. Araştırma sonucunda çocuğun kişisel alan davranışındaki farklılıkların bebeklikteki bağlanma biçimleri ile ilintili olduğu saptanmıştır. Bebek-baba bağlanma örüntüsünün ergenlikte kişisel alan belirlemediğini saptamışlardır. Anneye ya da profesyonel bakıcılara bağlanmanın kişisel alanın boyutlarının sınırlarını belirlemediği ancak başkalarının ergenin kişisel alanına zorla girmesini tolere etmesinde farklılıklar yarattığı saptanmıştır. Annelerine ya da profesyonel bakıcılara bağlanan kişilerin kişisel

alanlarına zorla girilmesine güvenli bağlanan kişilerden daha fazla tolerans gösterdikleri saptanmıştır.

Cassidy, Aikins & Chernoff (2003) çocukların akranları arasından arkadaş seçimine yönelik algılarını incelemişlerdir. Bu kapsamda iki çalışma yapılmıştır. Birinci çalışmada 91 yedinci sınıf öğrencisi, ikinci çalışmada 83 üçüncü sınıf öğrencisi araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmada çocuklardan kukla vasıtasıyla tanımadıkları akranları hakkında görüşleri ve tanışmak istedikleri arkadaş tipleri sorulmuştur. Yedinci sınıf öğrencileri pozitif akran tiplerini negatif akran tiplerine tercih etmişlerdir. Bunun yanından üçüncü sınıflarda herkes bir diğeriyle kendisi hakkında düşündüklerine paralel ilişkiler hayal etmiştir. Çalışmada çocukların akran seçimleriyle kendilerini değerli görmeleri arasında ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan olumsuz akran seçimiyle güvensiz bağlanma, annenin çocuğu reddetmesi ve depresif hastalıklar arasında ilişkiler bulunmuştur.

Davila, Steinberg, Kachadourian, Cobb & Fincham (2004) yaptıkları çalışmada ergenlik döneminde bağlanma stilleri, romantik ilişkiler ve depresif semptomlar arasındaki ilişkiyi iki aşamalı bir çalışmayla incelemişlerdir. İlk çalışmaya 96 ikinci çalışmaya da 80 kişi katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre romantik ilişkilerin depresyonla ilişkili olduğu saptanmıştır. Bağlanma stillerinde de saplantılı bağlanma stiline sahip kişilerin romantik ilişkileri ve depresyon semptomları arasında ilişki bulunmuştur.

Weimer, Kerns & Oldenburg (2004) bağlanma stilleri ile arkadaşlık ilişkileri ve arkadaşlık ilişkisinin niteliği arasındaki bağı incelemek amacıyla yaptıkları araştırmada, dostluk kaliteleri ölçeği ve bağlanma stili anketini kullanmışlardır. Araştırma 44 çift ergen ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda iki güvenli partnerin bulunduğu çiftlerde daha fazla yakınlığı araştırma davranışı ve daha yüksek arkadaşlık ilişkisi niteliği bulunmuştur. Korkulu ve kayıtsız çiftlerde daha düşük düzeyde yakınlığı arama davranışı ve daha düşük arkadaşlık niteliği bulunmuştur.

Larose ve arkadaşları (2005) yaptıkları çalışmada bağlanma stilleri ile öğrenme biçimleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmaya 62 kişi katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre güvenli bağlanma stiline sahip kişiler kayıtsız ve saplantılı bağlanma stiline sahip kişilerden daha iyi öğrenme biçimleri ortaya koymuşlardır. Güvenli bağlanma stiline sahip kişilerin saplantılı ve kayıtsız bağlanma stiline sahip kişilerden daha iyi bilgiyi yapılandırdıkları ve kullandıkları saptanmıştır.

Morsünbül (2005)'ün yaptığı araştırmada kimlik statülerinin bağlanma stillerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı, kimlik statülerinin ve bağlanma stillerinin cinsiyete göre ve lisede, üniversitede öğrenci olmaya göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmada lisede ve üniversitede okuyan toplam 401 kişiye ulaşılmıştır. Araştırma grubunu Ankara'da 2004-2005 eğitim öğretim yılında Batıkent ve Mustafa Kemal Lisesine devam eden lise 2. sınıf öğrencileri ile Ankara üniversitesinin çeşitli bölümlerinde okuyan 1. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında Eryüksel ve Varan (1999) tarafından Türkiye uyarlaması yapılan Benlik Kimliği Statüleri Ölçeği (BKSÖ) ve Sümer ve Güngör (1999) tarafından Türkiye uyarlaması yapılan İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA) kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre Kimlik statülerinin bağlanma stillerine göre farklılaştığı ancak bu farklılaşmanın sadece askıya alınmış kimlik statüsü boyutunda olduğu saptanmıştır. Kimlik statülerinin ve bağlanma stillerinin cinsiyete göre farklılaştığı ve aynı zamanda lisede ve üniversitede öğrenci olmaya göre de farklılaştığı saptanmıştır. Bu sonuçlar kuramsal bilgiler ve araştırma sonuçları ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Yıldız (2005)'in çalışmasının amacı bağlanma stillerine göre evlilik uyumunu depresyon ve anksiyete tanısı alan çocuk ve ergenlerin anne babalarında ve hiçbir psikiyatrik tanı almamış olan çocuk ve ergenlerin anne babalarının belirlemektir. Depresyon ve anksiyete tanısı alan ve hiçbir psikiyatrik tanı almamış çocukların anne babalarının bağlanma stillerine göre evlilik uyumlarını karşılaştırmak için yaşları 27 ile 58 arasında değişen toplam 90 çiftle çalışılmıştır. Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Anabilim Dalı'na başvurup depresyon ve anksiyete tanısı almış çocukların anne babalarından (çalışma grubu n=45) oluşan çalışma grubu, Uludağ Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ABD Genel Polikliniğine başvurup hiçbir psikiyatrik tanısı olmayan çocukların anne babalarıyla karşılaştırılmıştır. Gönüllülüğe dair Aydınlatılmış Onam'lar yazılı olarak alındıktan sonra tüm katılımcılara Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE), Evlilik Uyum Ölçeği (EUÖ), İlişki Yükleme Ölçeği (İYÖ) Problem Çözme Envanteri (PÇE), Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ), Durumluluk ve Süreklilik Kaygı Ölçeği (STAI-I, STAI-II) ve ayrıca bu çalışma için tasarlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Elde edilen veriler istatistik paket programı SPSS 13.0 kullanılarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak; çocukların sağlıklı gelişimi için uygun ortamı sunabilmek amacıyla, anne-baba-çocuk ilişkisini ve anne babaların kendi aralarındaki ilişkiyi daha iyi anlamaya; ayrıca olumsuz anne-baba-çocuk ilişkisinin risk faktörlerini belirlemeye ihtiyaç vardır. Bu bilgiler, alanda önleyici çalışmalara yön vermelidir.

Çamurlu Keser (2006)'ın yaptığı araştırmanın amacı çocuk yetiştirme süreci içerisinde bağlanma ve ana babalık stillerinin rolünü incelemektir. Örneklem 6-11 yaş arası 180 çocuk ve bu çocukların annelerinden oluşmaktadır. Sonuçlarda güvenli bağlanma stilinin annelik boyutlarına etkisi olduğu görülmektedir. Güvenli bağlanan anneler, çocuk yetiştirme sürecinde kabul/ilginin yüksek, sıkı kontrolün düşük olduğu annelik boyutunu uygulamışlardır. Güvensiz bağlanma stillerinin ise kabul/ilgi boyutunda farklılaştığı görülmektedir.

Damarlı (2006)'nın yaptığı araştırmanın amacı; ergenlerde bağlanma stilleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik kavramı arasındaki ilişkileri incelemektir. Ankara'nın çeşitli bölgelerindeki liselerde okuyan 572 (305 kadın, 267 erkek) ergenle yapılan çalışmada ergenlerin benlik kavramı, bağlanma stilleri ve toplumsal cinsiyet rollerini değerlendirmek için Offer Benlik İmgesi Ölçeği, İlişki Ölçekleri Anketi ve Bem Cinsiyet Rolü Envanteri kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında; belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip bireylerin benlik kavramları erkeksi ve androjen toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcılardan anlamlı olarak daha olumsuzdur. Güvenli bağlanma stiline sahip katılımcılar saplantılı, korkulu ve kayıtsız bağlanma stiline sahip katılımcılardan daha olumlu benlik kavramlarına sahiptir. Kayıtsız bağlanma stiline sahip bireyler saplantılı bağlanma stile sahip bireylerden daha olumlu benlik kavramlarına sahiptir. Androjen bireylerin korkulu bağlanma düzeyleri belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerden, saplantılı bağlanma düzeyleri erkeksi bireylerden daha yüksektir. Araştırmada toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma stilleri ve benlik kavramı arasında anlamlı korelasyonlar gözlenmiştir.

Sabuncuoğlu ve Berkem (2006)'ın Bu çalışmanın amacı erişkin bağlanması ve doğum sonrası depresyon belirtileri arasındaki ilişkinin Türk annelerden oluşan bir örnekleme araştırılmasıdır. Çalışma örneklemini, İstanbul'da yerel sağlık birimlerine başvuran doğum sonrası 2-18 ay arası dönemdeki 80 anne oluşturdu. Veri toplama araçları olarak Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği (EDSDO), Erişkin Bağlanma Biçemi Ölçeği (EBBO) ve araştırmacılar tarafından hazırlanan bir bilgi formu kullanıldı. Bebekle yakın ilişki nedeniyle uyarılan annenin güvensiz bağlanma biçemi doğum sonrası dönemde depresyon belirtilerine yol açan etkenler arasında düşünülmelidir. Güvensiz bağlanma biçemi ve DSD arasında Batılı örneklemelerde gösterilen ilişki incelediğimiz örnekleme'deki Türk annelerde de desteklenmiştir. Gerek Batılı, gerek Batılı olmayan ülkelerde çalışan ilgili sağlık çalışanları DSD erken tanı ve sağaltımı için annenin bağlanma biçimine dikkat etmelidir.

Seven (2006)'nin yaptığı araştırmada, anasınıfına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Muş ilindeki tesadüfi olarak seçilen dört okulun anasınıflarındaki 56'sı erkek, 54'u kız 110 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada bilgi toplamak için, “Kişisel Bilgi Formu”, “ Cassidy Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri” ve “Sosyal Beceri Değerlendirme Sistemi Temel Eğitim Öğretmen Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, bağlanma güvenliğiyle sosyal beceriler ve sosyal becerilerin alt ölçekleri olan işbirliği, atılganlık ve öz-kontrol becerileri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet, anne ve babanın öğrenim durumu ile sosyal beceri düzeyi arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Buna karşılık, sosyo-ekonomik düzeyle sosyal beceri düzeyi arasında anlamlı fark bulunmuştur. Diğer taraftan bağlanma ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmazken, anne-baba öğrenimi ve sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca çocukların cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre sosyal becerileri ve bağlanma durumları arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır.

Günalp (2007)'in ‘Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi (Aksaray İli Örneği)’ konulu araştırması Aksaray il merkezindeki 3 ilköğretim okulunda yapılmıştır. Anketin geliştirilme aşamasında öncelikle geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, ardından anne babalara ve bu alanda uzman olan rehberlik psikolojik danışma hizmetleri alanında görev yapan bireylere sorulan açık uçlu sorularla 75 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Verilerin analizinde Varyans Analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda ise demokratik ana baba tutumunun, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların özgüven duygularının gelişimine anlamlı ve pozitif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer tutumlarının ise çocukların özgüven duygularının gelişimine anlamlı ve negatif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Arslan (2008)'nin yaptığı araştırmada ergenlerin bağlanma stillerine, cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre psikososyal gelişim dönemlerinin (güven, özerklik, girişimcilik, çalışkanlık ve kimlik) ve ego kimlik sürecinin (kararlılık ve keşfetme) farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmanın genel evrenini 16-23 yaşlarındaki ergenler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma evreni ise, lise 2 ve 3. Sınıf öğrencileri ile üniversite 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerinden tesadüfi eleman örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Araştırma örneklemini 1525 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada öğrencilerin psikososyal gelişim dönemleri (güven, özerklik, girişimcilik, çalışkanlık ve kimlik) puanlarını elde etmek için, Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği, ego kimlik süreci(kararlılık ve keşfetme) puanlarını elde etmek için Ego Kimlik Süreci Ölçeği, bağlanma stilleri(güvenli, kayıtsız, korkulu, saplantılı) puanlarını belirlemek için Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri kullanılmıştır. Sonuç olarak bağlanma stilleri ve yasa göre, “kararlılık”, “keşfetme” puan ortalamalarının anlamlı olarak farklılaşmadığı, yas değişkenine göre ise “keşfetme” puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Çakır (2008)'ın yaptığı çalışmada, evli bireylerin evlilik uyumlarının, ana-babalarına bağlanma düzeyleri ve demografik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini, farklı illerde (Ankara, Kırıkkale, Kayseri, Bolu, İstanbul, Konya, Adıyaman) ve farklı meslek gruplarında (Avukat, Öğretmen, Doktor, Mühendis, İşçi, Ev Hanımı, Serbest Meslek, Akademisyen, Çiftçi, Emekli vb.) bulunan 267 evli kadın ve 267 evli erkek olmak üzere toplam 534 evli birey oluşturmuştur. Örneklem grubuna, araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Çiftler Uyum Ölçeği ve Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre; evli bireylerin evlilik uyumları ile ana-babalarına bağlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Oosterman ve Schuengel (2008) üvey çocuklardaki bağlanmanın bakım verenlerin duyarlılığı ve davranış problemleri ile arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, bakıcı duyarlılığı ve ek güvenlik ölçeklerini kullanmışlardır. Araştırma 26-88 aylık 61 çocuk ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda, üvey ebeveynin duyarlılığı bağlanma güvenliği ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Akkoca (2009)'nın yaptığı çalışmada annenin bebeğine bağlanma bozukluğu ile demografik veriler, Eksen I ve II' deki bozukluklar ve evlilik uyumları arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum servisinde doğum yapmış olan 17-45 yaş arası 100 anne doğumdan sonraki ilk bir hafta içinde rastgele seçilerek SCID-I, SCID-II, doğum sonrası bağlanma ölçeği ve çift uyum ölçeği uygulanmıştır. Ortalama 8. haftada SCID-I ve doğum sonrası bağlanma ölçeği yinelenmiştir. Annede mastit ve bebekte aşırı kolik olması gibi fiziksel sorunlar dışında, anne yaşının küçük olması, düşük ekonomik durumun, ailede psikiyatrik hastalık öyküsü, annede önceki ve halihazırda ruhsal hastalık tanısı, B kümesi kişilik özellikleri ve evlilik uyumunun bozuk olmasının anne-bebek bağlanmasını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Sonuçlar

bağlanma bozukluğunun pek çok faktörle ilişkili olduğunu ve annelerin doğumdan hemen sonraki bebeğiyle ilgili duygularının süreç içerisinde değişebildiğini göstermiştir.

Aydemir Karakulak (2009)'ın yaptığı araştırma, anne ile bebek ve baba ile bebek arasındaki bağlanmayı ölçmek amacıyla kullanılan Anne-Bebek Bağlanma Ölçeğinin (ABBO) Türkçeye uyarlamasının yapılarak anne ve babalarda geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek ve anne ile baba arasındaki farklılıkları açıklamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Aydın Zübeyde Hanım Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi yeni doğum yapan kadınlar arasından, miadında ve vajinal yol ile doğum yapan, araştırmaya katılmayı kabul eden, 2500gr üzerinde sağlıklı bebeğe sahip olan, doğumdan sonra bebeği ile aynı ortamda bulunan, okur-yazarlığı olan, Aydın il merkezinde ikamet eden kadınlar ve bu kadınların eşleri oluşturmuştur. Araştırma sonuçları Anne-Bebek Bağlanma Ölçeğinin özellikle annelerin çocuklarına bağlanma düzeylerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin babaların bağlılığını ölçmede ise geçerlik problemleri bulunmamakla birlikte güvenilirlik açısından sorunlu olduğu söylenebilir.

Hamarta ve arkadaşları (2009)'nın yaptığı araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin duygusal zeka yeteneklerini (kişisel beceriler, kişiler arası beceriler, uyumluluk, stresle başa çıkabilme ve genel ruh durumu) anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığını saptamaktır. Araştırma ilişkisel tarama modeline uygun olarak yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Selçuk Üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğrenciler arasından tesadüfi küme örnekleme yöntemiyle seçilen 272 kız ve 191 erkek öğrenci olmak üzere toplam 463 öğrenciden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında “İlişki Ölçekleri Anketi” ve “Bar-On Duygusal Zeka Anketi”; analizinde ise korelasyon ve çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda güvenli bağlanma stiline duygusal zeka yetenekleri ile pozitif ilişkili olduğu, korkulu bağlanma stiline ise negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca bağlanma stillerinin duygusal zeka yeteneklerini anlamlı düzeyde açıkladığı ve güvenli bağlanma stiline duygusal zeka yeteneklerinin tüm alt boyutlarını anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür.

Sümer ve Anafarta Şendağ (2009)'ın, orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanmanın öznel benlik alanları ve kaygı üzerindeki etkileri incelediği çalışmada; anneye ve babaya bağlanmanın öznel benlik alanlarını (akademik yeterlik, atletik yeterlik, sosyal onay, fiziksel görünüm ve davranıştan hoşnut olma), bütünsel özdeğeri ve kaygıyı yordamada farklılaşacağı öngörülmüştür. Ayrıca bağlanmanın benlik değerlendirmeleri aracılığı ile

kaygıyı yordayacağına ilişkin bir model de test edilmiştir. Bu kapsamda Kerns, Klepac ve Cole (1996) tarafından geliştirilen Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği'nin (KGBÖ) Türk örneklemini üzerinde güvenilirlik ve geçerliği de sınanmıştır. İlköğretim 5. ve 6. Sınıf öğrencileri ($N = 194$) KGBÖ, benlik alanlarında değerlendirme ve kaygı ölçeklerini doldurmuşlardır. Bulgular, KGBÖ'nün Türk örneklemini için psikometrik kalitesinin yeterli olduğunu göstermiştir. Anne ve babaya güvenli bağlanmanın birbirinden bağımsız olarak bütün benlik alanlarında olumlu değerlendirmeye ve düşük kaygıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Anne ve babaya bağlanma arasındaki ortak etkinin de fiziksel görünüm algısı ve bütünsel özdeğeri anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Son olarak, benlik değerlendirmelerinin bağlanma ile kaygı arasında tam aracı değişken rolü üstlendiği saptanmıştır. Bulgular özellikle orta çocuklukta babaya bağlanmanın artan önemi dikkate alınarak tartışılmıştır.

Turan Cebeci (2009)'nin yaptığı araştırma ile anne babası boşanmış 7-12 yaşları arasındaki çocuklar ile aynı yaştaki anne babası boşanmamış çocukların bağlanma stilleri ile kaygı durumları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı ise; konu ile ilişkili olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, annenin eğitim durumu ve sosyoekonomik düzey gibi değişkenlerin çocukların bağlanma durumları ve kaygı düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesidir. Araştırmada veri toplamak amacı ile çocukların sosyo demografik özelliklerini belirleyen “Bireyi Tanıma Çizelgesi”, bağıllık stillerini ölçmek için “Bağıllık Stili Anket Formu”, kaygı durumlarını ölçmek için de “Çocuklar İçin Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 7-12 yaş arasındaki tek ebeveyne sahip (anne babası boşanmış) 20 erkek ve 22 kız, tam aileye sahip (anne babası boşanmamış) 24 erkek ve 34 kız olmak üzere 100 ilk öğretim okulu öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre; boşanmış ebeveynlerin çocuklarının güvenli bağlanma durumları ile durumluk kaygı düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Boşanmış ebeveynlere sahip çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının, tam aileye sahip çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmüştür.

Özen Canbolat (2010)'ın, “Çocukluk Amnezisi ve Bağlanma Stilleri” adlı çalışması farklı bağlanma stillerinin çocukluk amnezisinin bitiş yaşını karşılaştırmak için yapılmıştır. Kaçınmalı bağlanma seviyesi yüksek yetişkinler için bitiş yaşının kaçınmalı bağlanma seviyesi düşük olanlardan daha ileri olması beklenirken; kaygılı bağlanma seviyesi yüksek

yetişkinler için bitiş yaşının kaygılı bağlanma seviyesi düşük olanların bitiş yaşından erken olacağı tahmin edilmiştir. Farkın özellikle bağlanma ile ilgili olaylar için geçerli olacağı, ancak duygusal ya da nötr olaylar için geçerli olmayacağı öngörülmüştür. Katılımcılar bağlanma ile ilgili, duygusal ve nötr olan on iki erken çocukluk anısını yazmışlardır. Ayrıca her anı için hafıza karakterleri sorularına da cevap vermişlerdir. Bağlanma şekilleri “Çok Maddeli Yetişkin Romantik Bağlanma Ölçeği” ile ölçülmüştür. Sonuçlar, diğer bağımlı kültürlerle benzer olarak, Türk kültüründe de çocukluk amnezisi bitiş yaşının bağımsızlığa değer veren batı kültürlerinden daha geç olduğunu göstermiştir. İlk anıların nötr olduğu bulunmuştur. Kadınlar çocukluk anılarını erkeklerden daha iyi hatırlamıştır. Farklı kaçınılmalı ve kaygılı bağlanma seviyeleri arasında çocukluk anılarının yaşı açısından bir fark bulunmamıştır.

Alan (2011)’ın yaptığı araştırma, doğum sonrası dönemde sosyal desteğin anne-bebek arasındaki bağlanma düzeyine etkisini incelemek ve bunu etkileyen faktörleri saptamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini; Kırşehir il merkezinde bulunan 10 adet aile sağlığı merkezine (ASM) bağlı ASM bölgelerinde yaşayan ve 4-6 aylık bebeği olan, 2009 yılı içerisinde doğum yapmış 135 anne oluşturmuştur. Araştırmanın örnek büyüklüğünün belirlenmesinde “evreni bilinen bir olayın ortalamasını incelemek için örnekleme alınacak birey sayısını saptamaya” yönelik hazırlanmış olan formülden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından oluşturulan 42 soruluk anket formu, “Maternal Bağlanma Ölçeği” (MBÖ) ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” (ÇBASDÖ) kullanılmıştır. Veriler 01.12.2010-20.02.2011 tarihleri arasında araştırmacı tarafından aile sağlığı merkezlerine başvuran annelerle yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Sonuç olarak doğum sonu dönemde annelerin algıladıkları sosyal destek ile anne-bebek bağlılığı arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Doğum sonu dönemde anne-bebek bağlılığını sosyal destek dışında birçok faktörün etkilediği belirlenmiştir.

Ayberk (2011)’in çalışmasının amacı, üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, kardeş sayısı, doğum sırası, yaşanan yer ve ebeveyn tutumları açısından incelenmesidir. Araştırma 2009-2010 bahar döneminde Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören ve tesadüfi olarak seçilen 1020 öğrenci (503 bayan; 517 erkek) üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada bilgi toplama formu, İlişki Ölçekleri Anketi ve Sosyal Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulguları üniversite öğrencileri açısından bağlanma stilleri alt boyutlarından kayıtsız

bağlanma ile cinsiyet; saplantılı bağlanma ile doğum sırası; saplantılı bağlanma yaşam yerleri; güvenli bağlanma, saplantılı bağlanma ve kayıtsız bağlanma ile ebeveyn tutumları arasında; sosyal kaygı düzeyi alt boyutlarından kaçınma, eleştirilme kaygısı ve bireysel değersizlik ile sosyo-ekonomik düzey arasında; kaçınma, eleştirilme kaygısı ve bireysel değersizlik ile yaşanan yer; kaçınma, eleştirilme kaygısı ve bireysel değersizlik ile ebeveyn tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür.

Dubois Comtois (2011) ve arkadaşları erken çocukluktaki anne- çocuk konuşmaları ve bağlanma örnekleri ile sonraki bağlanma temsilcileri arasındaki bağlantıyı boylamsal bir çalışma yaparak araştırmışlardır. Ayrıca konuşmaların duyuşsal güvenlik ve bağlanma temsilcileri arasındaki ilişkide arabulucu olarak rolünü de test etmektedir. Araştırma sonuçları bağlanma davranışı ve güvenli, kaygılı/ saplantılı ve dağınık grupların temsilcileri arasındaki benzerliği göstermektedir. Anne- çocuk konuşmalarının duygusal kalitesi, çocuğun bağlanma davranışları ve temsilcileri ile tahmin edilebilir. Güvenli ve kendinden emin çocukların duyuşsal bilgileri daha fazla birleştirirken, kararsız ve kaygılı çocuklar daha abartılı yaşadıkları görülmüştür. Kaçınan çocukların ise konuşmanın etkisini azaltma eğilimi gösterdikleri belirlenmiştir.

Karaboğa (2011)'nın yaptığı çalışmada, çocukların bağlanma stilleri ve benlik saygısının aleksitimi düzeyleri üzerindeki yordayıcı rolünün araştırılmasının yanı sıra demografik özelliklere bağlı olarak çocukların bağlanma stillerinin, benlik saygılarının ve aleksitimi düzeylerinde anlamlı bir farklılık oluşup oluşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modelinde yapılan bir çalışma olup, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Tokat ili merkezinde 6. ve 7.sınıfta öğrenim gören 242 kız ve 258 erkek öğrenciden oluşan çalışma gurubu ile yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama araçları olarak; Çocuklar için Aleksitimi Ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların bağlanma stillerini belirlemek için Bartholomew ve Horowitz (1991) tarafından geliştirilen Sumer ve Gungor (1999) tarafından Türkçe' ye uyarlanan İlişki Ölçekleri Anketi kullanılmıştır. Güvenli bağlanma stili aleksitimi arasındaki korelasyon değeri negatif olduğundan aralarında ters yönde ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Ancak çocukların aleksitimi düzeyleri ile korkulu bağlanma düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Bağlanma stilleri alt boyutlarından güvenli bağlanma, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stillerinin aleksitimi düzeyini anlamlı yordayabildiği sonucuna ulaşılmıştır ($p<.01$). Ancak korkulu bağlanma stili çocukların

aleksimi düzeyini anlamlı yordamadığı ve önemli etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>05$).

Polat Balcı (2011)'nın çalışmasının amacı “Madde Kullanım Bozukluğu” tanısıyla izlenmekte olan 16-18 yaş arası ergen hastalarda çocukluk çağı travmaları ve bağlanma stilleri ilişkisinin araştırılmasıdır. Çalışmaya 16-18 yaş aralığında 98 erkek, 12 kadın toplam 110 hasta alındı. Tüm hastalar DSM-IV ölçütlerine göre “Madde Kullanım Bozukluğu” tanısıyla Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi ÇEMATEM (Çocuk Ergen Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi) Kliniği'nde ayaktan veya yatarak tedavi görmekteydiler. Araştırmaya alınan hastalara bu çalışma için hazırlanmış yarı yapılandırılmış Sosyodemografik Veri Formu (SVF) ve Çocukluk Çağı Kötüye Kullanımı Soru Listesi (ÇÇKKSL), Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (Childhood Trauma Questionnaire; ÇÇTÖ-28), İlişki Ölçekleri Anketi (Adolescent Relationship Scales Questionnaire; İÖA), Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Ölçeği (Inventory of Parent and Peer Attachment; EABÖ) uygulanmıştır. Araştırmamızda ulaştığımız sonuçlar ergen madde bağımlılarının tedavisinin, aile terapilerini de içerecek şekilde planlanmasının zorunlu olduğunu göstermektedir.

Turan Akdağ (2011)'ın yaptığı araştırmada, ergenlerin bağlanma stili ile ebeveynlerinin bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi ve bağlanmayı etkileyen faktörlerin ergenlerin bağlanma stilleri üzerine olan etkilerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Polikliniğine başvuran 12-17 yaş arasındaki 100 gönüllü ve onların ulaşılabilen anne ve/veya babaları çalışmaya dahil edilmiştir. Bağlanmayı etkileyen faktörler ile bazı kişisel özellikleri belirlemek için tüm deneklere sosyo demografik veri formu ve bağlanma stillerini belirlemek için ergenlere ve ebeveynlerine sırasıyla İlişki Ölçekleri Anketi-Ergen Formu ve İlişki Ölçekleri Anketi verilmiştir. Ayrıca Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, ergenler için Güçler Güçlükler Anketi-ergen formu ve ebeveynler için SCL-90-R kullanılmıştır. Ergenlerin bağlanma stilleri ile annelerin bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki saptanırken, aynı ilişki babaların bağlanma stilleriyle ergenlerin bağlanma stilleri arasında bulunmamaktadır. Kızların erkeklere göre daha yüksek oranda korkulu bağlanma stiline sahip oldukları, korkulu bağlanmanın cinsel istismara maruz kalma ve kendine zarar verici davranış ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Karakuş (2012)'un Bu araştırmanın amacı ergenlerin bağlanma stilleri ile yalnızlıkları arasındaki ilişkiyi incelemek ve bağlanma stillerinin ergenlerdeki yalnızlığı açıklama gücünü ortaya koymaktır. Araştırmanın örneklemi, Konya ili merkez ilçelerinde ortaöğretime devam eden 581 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi, öğrenim görmekte olan öğrenciler arasından tesadüfi olarak seçilmiştir. Araştırma örneklemini oluşturan öğrencilerin 371'i kız (%63.9) ve 210'u erkek (% 36.1) öğrencidir. Veri toplama aracı olarak İlişki Ölçekleri Anketi ve UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Ergenlerin bağlanma stilleri ve yalnızlıkları arasındaki pozitif veya negatif ilişkinin ortaya konulmasında Pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği kullanılmıştır. Bağlanma stillerinin ergenlerin yalnızlıklarını anlamlı düzeyde açıklayıp açıklamadığı ise regresyon analizi ile test edilmiştir. Araştırma sonucunda güvenli bağlanma stili ile yalnızlık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki, korkulu bağlanma stili ile yalnızlık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bağlanma stillerinden güvenli bağlanma stili yalnızlığı önemli düzeyde açıkladığı bulunmuştur.

Baş (2013)'ın yaptığı çalışmada, ergenlerin bağlanma stilleri ve kimlik statüleri arasındaki ilişkiyi ve bu iki değişkenin yaş, cinsiyet, annenin eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, annenin doğum yaptığı yaş ve ergenin kardeş sırasına göre değişip değişmediğini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma, Diyarbakır, Adana, Mersin ve Ankara illerinde yaşayan ve çeşitli liselere devam eden 398 ergen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkenlerinden bağlanma stillerini ölçmek amacıyla Sümer ve Güngör (1999) tarafından Türkçeye çevrilen "İlişki Ölçekleri Anketi " kullanılmıştır. Araştırmanın diğer bağımlı değişkeni olan kimlik statülerini ölçmek amacıyla ise Eryüksel ve Varan (1999) tarafından Türkçeye uyarlanan "Benlik Kimliği Statüleri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ile ilgili bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Bulgular, askıya alınmış kimlik statüsü ile kayıtsız bağlanma stilleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu, aynı zamanda dağınık kimlik statüsü ile saplantılı bağlanma statüsü arasında ise düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bağımsız değişkenler açısından, cinsiyete göre korkulu bağlanma stili puanları farklılaşmış ve kızların daha yüksek bir puan aldığı görülmüştür.

Akyüz ve Şendil (2014)'in yaptığı çalışmanın amacı son ergenlik dönemindeki gençlerin bağlanma stilleri ile ebeveynleriyle yaşadığı problemleri çözme biçimleri arasındaki ilişkide

özerkliğin aracı rolünün incelenmesidir. Bu çalışmada 55 erkek ve 211 kız olmak üzere toplam 266 üniversite öğrencisine Kişisel Bilgi Formu, Kişilerarası Problem Çözme Envanteri, Ergen Özerklik Ölçeği ve Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri uygulanmıştır. Yapılan analizler, davranışsal özerkliğin, kaçınan bağlanma stili ile ergenlerin anneleriyle yaşadıkları problemleri çözmek için kullandıkları kendine güvensizlik çözüm biçimi arasında tam aracı role sahip olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra özerkliğin kısmi aracı rolüne dair bazı sonuçlar da elde edilmiştir.

Tanış (2014)'ın yaptığı çalışma belirli yaş ve meslek grubu gözetmeksizin normal popülasyondan seçilen bireylerin bağlanma stilleri ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesini içermektedir. Bu araştırma Sakarya ilinde yaşayan 213 erkek, 294 kadından oluşan toplamda 507 kişiyle yürütülmüştür. Örnekleme yaşları 18 ile 65 arasında değişen, kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Değerlendirmede iki ölçekten yararlanılmıştır. Bağlanma stillerini tespit etmek için “İlişki Ölçekleri Anketi” ile öfke ve öfke ifade tarzlarını tespit etmek için “Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği” kullanılmıştır. Ayrıca demografik bilgilere ulaşmak amacıyla “Demografik Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bağlanma stilleri ile sürekli öfke ve öfke ifade arasında ilişki gözlenmiştir. Buna göre kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri ile sürekli öfke, öfkenin dışa yöneltilmesi ve öfkenin içe yöneltilmesi arasında pozitif yönde ilişki gözlenmiştir. Güvenli bağlanma stili ile öfkenin dışa yöneltilmesi arasında negatif yönde, güvenli bağlanma stili ile öfkenin kontrol edilmesi arasında ise pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Ayrıca medeni duruma, en uzun süre yaşanan yere, arkadaşlık ilişkilerinin kalitesine, kendi davranış biçimine ve bağlanma sorunu bildirme durumuna göre bağlanma stilleri anlamlı farklılık göstermektedir.

Yalçın ve arkadaşları (2014)'nın çalışmada doğum sonrası bağlanma ölçeklerinin Türk toplumuna uyarlanarak iki aylık bebeği olan anneler üzerinde güvenilirliğinin test edilmesi amaçlandı. Çalışmaya 189 anne alındı. Hem Brockington Doğum Sonrası Bağlanma Ölçeği (DSBÖ) hem de Taylor Anne-Bebek Bağlanması ölçeği (ABBÖ) için geliştirilen Türkçe formların adaptasyonları yapıldıktan sonra tutarlılık ve geçerlilik analizleri yapıldı. Ölçüt bağıntılı geçerlilik için Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği (EPDÖ) kullanıldı. EPDÖ ile DSBÖ ve EPDÖ ile ABBÖ toplam skorları arasında orta düzeyde bir korelasyon görüldü. ABBÖ için Cronbach alfa 0.61, DSBÖ toplam skoru için 0.75 olarak saptandı.

Sonuç olarak, her iki ölçeğin de Türkçe çevirisinin doğum sonrası ikinci ayda güvenilir olduğu gösterildi.

Görgü (2015) araştırmada okula devam eden 5-6 yaş grubu çocukların bağlanma biçimleri ve sosyal davranışları ile annelerinin bağlanma biçimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ili Avrupa yakasında okula devam eden 5-6 yaş grubundaki çocuklar ve onların anneleri oluşturmuştur. Çalışmanın amacı; okula devam eden 5-6 yaş grubu çocukların bağlanma ve sosyal davranışları ile annelerin bağlanması ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırmada annelerin kişilik özellikleri 16 PF (Cattel, 1949), bağlanma biçimleri ise Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (Brennan ve ark, 1998), çocukların bağlanma biçimleri Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (Granot ve Mayseless, 2001) ve çocukların sosyal davranışları ise Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği (Merrel, 1994) kullanılarak ölçülmüştür. Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği 2 ayrı bölümden oluşmaktadır. Bir bölümü sosyal becerileri diğer bölümü ise davranış problemlerini belirlemektedir. Ayrıca araştırmacının hazırladığı bir anket formu ile çocuk ve anne ile ilgili kişisel bilgiler toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini; 84 kız, 76 erkek; 86 altı yaş, 74 beş yaş; çoğunluğu 1 ve 2 yıldır okula devam etmiş olan ve çoğunluğu (93 kişi) ilk yıl anneleri tarafından bakılan çocuklar ile %43,1'i üniversite mezunu; %38,8'i 33-36 yaş arası, yarıdan fazlası çalışan (%57,5) anneler oluşturmuştur. Çocukların sosyal becerilerinin; okula devam etme süreleri, çocuklara doğumdan sonraki ilk 1 yıl kimin baktığı, annenin yaşı, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaştığı buna karşın cinsiyete, anne çalışma durumuna göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Çocukların davranış problemlerinin; çocuklara doğumdan sonraki ilk 1 yıl kimin baktığı, anne yaşı, anne eğitim durumu ve anne çalışma durumu değişkenine göre farklılaştığı buna karşın cinsiyete, okula devam etme süresine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Çocukların bağlanma biçiminin; cinsiyete, okula devam etme süresine göre farklılaştığı buna karşın; ilk 1 yıl çocuklara kimin baktığı, anne yaşı, anne eğitim düzeyi, anne çalışma durumu, annelerin bağlanma biçimi değişkenlerinin çocukların bağlanma biçiminde bir fark yaratmadığı tespit edilmiştir. Annelerin bağlanma biçimleri ile kişilik özelliklerinden endişe düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Güvenli bağlanan annelerin endişe düzeyi düşüktür. Annelerin kişilik özellikleri ile çocukların bağlanma biçimleri arasında ise anlamlı bir fark bulunmuştur. Güvenli bağlanan çocukların annelerinin dışadönük, rahat, gerçekçi, bağımsız ve daha az kontrollü oldukları bulunmuştur.

Küçüköyük (2015) çalışmasında okul öncesi dönemde çeşitli nedenlerden dolayı okula gitme zorluğu yaşayan çocukların annelerinin sürekli kaygı düzeyleri ile bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini; 2013-2014 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan 5 farklı anaokuluna devam eden, öğrenime başlama dönemi olan Eylül ayından itibaren en az 1 ay okula gelmiş olup; anneden ayrılma güçlüğü yaşama, sınıfa girmek istememe, sınıfa girse bile sürekli ağlama sorunlarını yaşayan, 2-6 yaş aralığında bulunan çocuklar gözlemlenip anneleri ile çalışma yapılmıştır. Araştırma için gerekli olan veriler nicel araştırma yöntemlerinden biri olan, “ görüşme tekniği ” ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak; “Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu ”, “ Spielberger Sürekli Kaygı Envanteri ” ve “ İlişki Ölçekleri Anketi “ uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, okul öncesi dönemde okula gitme zorluğu yaşayan çocukların annelerinin sürekli kaygı düzeyleri ile güvensiz bağlanma stili (korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Şahin (2015)'in 6 yaş çocukların bağlanma örüntüleri değişkenine göre yürütücü işlevlerinin (soyutlama becerileri ve bilişsel esneklik) ve duygu düzenleme becerilerinin farklılaşp farklılaşmadığı incelediği araştırmanın bağımsız değişkeni, bağlanma örüntüleridir. Bağımlı değişkeni ise; yürütücü işlevler ve duygu düzenleme becerileridir. Araştırmanın çalışma grubu 70 kız 67 erkek toplam 137 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada çocukların bağlanma örüntüleri puanlarını ölçmek için "Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri", yürütücü işlevlerini (soyutlama becerileri ve bilişsel esneklik) ölçmek için " Nesne Seçiminde Esneklik Görevi" duygu düzenleme becerilerini ölçmek için "Okulöncesi Öz Düzenleme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada 6 yaş çocukların bağlanma örüntülerine göre yürütücü işlevler "soyutlama becerileri" ve "bilişsel esneklik" alt boyut puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Güvenli bağlanan çocukların kaçınmacı ve negatif bağlanan çocuklara göre daha yüksek "soyutlama becerileri" ve "bilişsel esneklik" puanlarına sahip olduğu bulunmuştur. Bağlanma örüntülerine göre duygu düzenleme becerileri puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Güvenli bağlanan çocukların kaçınmacı ve negatif bağlanan çocuklara göre daha yüksek "duygu düzenleme becerileri" puanlarına sahip olduğu bulunmuştur. Yürütücü işlevler "bilişsel esneklik" alt boyutu ile duygu düzenleme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken yürütücü işlevler "soyutlama becerileri" alt boyutu ve duygu düzenleme becerileri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yiğit (2015)'ın araştırmasındaki başlıca hedefi, okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma örüntüsünün davranış problemleri ve ebeveyndeki psikopatolojik belirtiler açısından incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini Uşak il merkezindeki okul öncesi eğitim almakta olan 503 çocuk, çocukların anneleri ve öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmada Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemlerini belirlemek için Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği kullanılmıştır. Aile ve çocuğa ilişkin demografik bilgilerin öğrenilebilmesi için annelerin dolduracağı Aile Bilgi Formu, çocukların bağlanma örüntülerinin değerlendirilebilmesi için Bağlanma Öykü Tamamlama Testi, annelerin psikopatolojik belirtilerinin saptanması için SCL-90-R kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında güvensiz bağlanan çocukların güvenli bağlanan çocuklara oranla davranış sorunlarının görülme sıklığının daha yüksek olduğu ve güvensiz bağlanmaya sahip çocukların annelerinin güvenli bağlanmaya sahip çocukların annelerine oranla psikopatoloji görülme düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Güvensiz bağlanmaya sahip çocukların güvenli bağlanmaya sahip çocuklara oranla kavgacı / saldırgan, endişeli / ağlamaklı ve aşırı hareketli / dikkatsiz olma düzeylerinin daha yüksek olduğu bulguları elde edilmiştir. Ayrıca güvensiz bağlanmaya sahip çocukların annelerinin güvenli bağlanmaya sahip çocukların annelerine oranla somatizasyon, okb, depresyon, kaygı ve fobik anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Hamzaçebi (2016) araştırmasında; bağlanma stillerinin, yetişkinlik döneminde yaşanan birinci, ikinci ve üçüncü derece akrabaların veya eşin vefatından sonra yaşanan yas sürecine etkilerinin araştırılmasını amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini 2014 takvim yılı Nisan ayı ile 2016 takvim yılı Nisan ayı arasındaki zaman diliminde birinci, ikinci, üçüncü derece yakınıni veya eşini kaybetmiş, İstanbul ilinde yaşayan ve gelişigüzel seçilmiş, 18-67 yaş aralığındaki 103 kişilik bir grup oluşturmaktadır. Araştırmanın geçtiğimiz iki yılı kapsayacak şekilde yapılmış olmasının nedeni; yasin başlangıç döneminde kaybın inkarı ile birlikte şok ve uyuşma döneminin bir kaç hafta ile bir kaç ay arasında sürmesi, yasin ikinci dönemi olan yaşanıp işlenme sürecinin ise bir ile iki yıl arasında değişmesinden dolayı, bundan sonraki sürecin uzamış yas ya da tamamlanmamış yas olarak nitelendirilebilecek olmasıdır. Araştırmada yas sürecinin yaşanması sürecinde etkisinin olacağı düşünülen ve araştırmacı tarafından geliştirilen "Sosyodemografik Bilgi Formu", yetişkin bireylerde bağlanma stillerini tespit edebilmek amacıyla "İlişki Ölçekleri Anketi", kayıp yaşayan kişinin biyopsikososyal işlevselliği ve kaybedilen kişiyle kayıptan sonra da farklı bir şekilde devam eden ilişkilere ve kaybedilen kişiyle ilgili anılara, duygulara ve düşüncelere

odaklanan "İki Boyutlu Yas Ölçeği" ve bağlantılı olarak "Olay Etkisi Ölçeği" ile yas tepkilerinin şiddetini ölçebilmek amacıyla "Temel Yas Unsurları Envanteri" uygulanmıştır.

İlhan Ildız (2016) araştırmasında, normal gelişim gösteren okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma durumları ve bağlanma durumlarını etkileyen değişkenlerin incelenmesi amaçlamıştır. İlişkisel tarama türünde olan bu araştırmanın çalışma grubunu Tekirdağ ili Süleymanpaşa İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bir anaokuluna devam eden, normal gelişim gösteren, 60-77 ay aralığındaki 78 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada çocuklar ve ebeveynlere ait bazı demografik özellikler, çocukların ebeveynleriyle olan ilişkilerinin nitelikleri hakkında bilgi edinmek için "Genel Bilgi Formu" ve çocukların bağlanma durumlarını tespit etmek için Cassdiy (1988) tarafından geliştirilen ve Seven (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Tamamlanmış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği (TOBAH)" kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan Genel Bilgi Formu ile toplanan verilere ilişkin frekans, yüzdelik ve ortalama dağılımları bulunmuş, verilerin normal dağılıma uygunluğu Levene testi ile kontrol edilmiş ve normal dağılıma uygun olduğu belirlenmiştir. Verilerin istatistiksel analizinde grup sayısı iki ise t testi, üç ya da daha fazla ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 analiz programında analiz edilmiş, 0.05 manidarlık düzeyinde çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda, 60-77 aylık çocukların toplam bağlanma puanı 21.38 olarak tespit edilmiştir. Kaçınma bağlanması gözlenen çocukların %53.8 ile en büyük grup olduğu, negatif bağlananlar %15.4 ve güvenli bağlananlar %30.8 olarak belirlenmiştir. Yani çocukların %69.2'sinin güvensiz, %30.8'inin ise güvenli bağlanma geliştirdiği saptanmıştır. Araştırma sonucunda 60-77 aylık çocukların bağlanma biçimleri cinsiyet değişkenine göre kızların lehine değişirken, kardeş sayısı, aile tipi, ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri, annelerinin ve babalarının öğrenim durumları, annelerinin doğum sonrası çalışma durumu, çocukların 0-1 yaş aralığındayken bakımlarını üstlenen kişi, eğitim kurumuna başlama yaşları, anneleriyle ve babalarıyla fiziksel temas dereceleri, anneleriyle ve babalarıyla ilişki biçimleri, korktuklarında ilk sığındıkları kişi, annelerinin ve babalarının sıkıntılı oldukları durumlarda ebeveyne yaklaşma sıklıkları değişkenlerine göre değişmediği tespit edilmiştir.

Ahlaki Ve Sosyal Kural Anlayış İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Sözer Çapan (2005)'ın Bu araştırmanın amacı; okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 3.4 ve 6 yaş, ilköğretim kurumuna devam eden 7 yaş (1. sınıf) ve 11 yaşlarındaki (5. sınıf)

çocukların ahlaki yargılarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediklerini belirlemektir. Araştırmada 363.ü kız 384.ü erkek olmak üzere 747 kişilik örneklem grubuyla çalışılmıştır. Örneklemi oluşturan çocukların 80 tanesi 3 yaş, 125 tanesi 4 yaş, 113 tanesi 6 yaş, 204 tanesi 7 yaş (ilköğretim 1. sınıf) ve 225 tanesi 11 yaş (ilköğretim 5. sınıf) grubundadır. Bu çocukların 280 tanesi tek çocuk, 467 tanesi ise 1 veya daha fazla sayıda kardeşi olan çocuklardır. Ahlaki Yargı Ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması sonucunda maddelerin 5 alt boyut içinde toplandığı ve ölçeğin % 80 oranında ahlaki yargı düzeyini ölçebilir nitelikte bir ölçek olduğu sonucuna varılabilmektedir. Maddelerin hangi alt boyutlar içinde yer aldığını belirlerken minimum açıklama yüzdesi .50 olarak kabul edilmiş ve her bir hikayeye ait maddelerin ilgili alt boyut içinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa değerinin .69 olarak sınırdan görülmesi madde sayısının azlığından kaynaklanmış olabilir. Elde edilen bulgular ışığında yorumlar yapılmış ve ölçeğin, çocukların ahlaki yargı düzeyinin ölçülmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada, Piaget'in temel önermelerinin halen devamlılığını koruduğu, ahlaki gelişimde bilişsel gelişime paralel olarak sıralamanın değişmediği ancak üst düzeyde ahlaki yargıda bulunma yaşında değişimler olabileceği görülmüştür.

Çırak Karakavak (2006) tarafından yapılan bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri, bunları etkileyen faktörler ve üniversite öğrencilerinin, ahlaki yargı yetenekleri ile kendini gerçekleştirme düzeyleri arasında fark olup olmadığı karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, İnönü Üniversitesi 2004–2005 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde, Eğitim Fakültesi, İktisadi-İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik Fakültesinin birinci ve dördüncü sınıflarına devam eden, oranlı küme örnekleme yöntemi ile seçilen ve ulaşılabilen 638 öğrenciden oluşmuştur. Ahlaki gelişim düzeyini ölçmek üzere “Değerlerin Belirlenmesi Testi (Defining Issues Test-DIT)” kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerden olan kendini gerçekleştirme düzeyinin belirlenmesi için, Kişisel Yönelim Envanteri (Personal Orientation Inventory) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, üniversite öğrencilerinin “Ahlaki Yargı Yeteneği Puanlarını” etkileyen faktörler incelendiğinde, çeşitli faktörler arasından, “annenin okuryazar veya ilköğretim mezunu olması”, Kendini Gerçekleştirme Puanında “düşük” kategoride bulunma ve “erkeklerin” Ahlaki Yargı Yeteneği Puanına göre “geleneksel” gruba girmedi risk faktörleri olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin, Kişisel Yönelim Envanterinin, Zamanı İyi Kullanma ve Desteği İçten Alma Düzeyleri Alt Ölçekleri Puanlarına göre Ahlaki Yargı Yeteneği Puanları arasında

anlamalı bir farkın olduğu; birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin, Ahlaki Yargı Yeteneği Puanları arasında ise, anlamalı bir farkın olmadığı bulunmuştur.

Güler (2006) “Orta Öğretim Kurumlarında Beden Eğitimi Dersinin Çocuğun Ahlaki Gelişime Etkisi” konulu araştırmasında Ortaöğretim okullarında Beden Eğitimi ve Spor Derslerinin ahlaki gelişime etkisi araştırılmıştır. Örneklem grubu olarak; spor yapan 65 kız ve 65 erkek öğrenci ile spor yapmayan 70 öğrenci olmak üzere toplam 200 öğrenci ele alınmıştır. Deneklere, James R. Rest (1979)’in, Ahlaki Yargılar Envanteri (Defining Issues Test-DIT), uygulanarak öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri belirlenmiştir. Araştırma verilerinin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, bağımsız t testi, varyans analizi (F testi) teknikleri kullanılmıştır. Sonuç olarak; spor yapan öğrencilerin branşlarına göre ahlaki yargı düzeylerinin karşılaştırılması sonucunda; öğrencilerin yaptıkları spor branşları onların ahlaki yargılarında farklılığa yol açmadığı belirlenmiştir. Diğer yandan spor yapan kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeyinin, spor yapan erkeklerden daha yüksek olduğu, spor yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre ahlaki yargı düzeylerinde farklılık olmadığı görülmüştür. Spor yapan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyinin spor yapmayanlardan daha yüksek bulunması, sporun ahlaki yargı düzeyini olumlu olarak etkilediğini göstermiştir.

Seçer vd. (2006) yaptığı çalışmada okul dönemindeki çocukların ahlaki, sosyal ve keyfi sosyal kural kavramlarını etkileyen bazı değişkenler incelenmiştir. Araştırma çalışma evrenini Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı özel ve resmi ilköğretim okullarına devam eden 7-12 yaş çocuklar oluşturmuştur. Her bir okuldan 7-8 yaşından 40 çocuk, 9-10 yaş grubundan 40 çocuk, 11-12 yaş grubundan 40 çocuk olmak üzere toplam 120 çocuk araştırma örneklemini oluşturmuştur. Çocukların ahlaki, sosyal ve keyfi sosyal kural bilgilerini tespit etmek için Buchanan-Barrow ve Barrett (1998) tarafından geliştirilen senaryolar kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde yaşa ve cinsiyete göre okul dönemindeki çocukların ahlaki kural bilgisinin farklılaşmadığı sosyal ve keyfi sosyal kural bilgisinin ise farklılaştığı görülmektedir.

Seçer ve Sarı (2006)’nın yaptığı araştırmanın amacı, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklar ile devam etmeyen çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili bilgilerinde bir farklılığın olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu araştırmaya, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60 çocuk ile okul öncesi eğitim kurumuna devam etmeyen 60 çocuk olmak üzere toplam 120 çocuk katılmıştır. Araştırmada veri toplamak için Smetana (1981) tarafından geliştirilen 10 resim kullanılmıştır. Araştırmaya katılan 4-6 yaş çocuklardan elde

edilen veriler Mann Whitney-U ve t testi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, okul öncesi eğitimin çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili farkındalık düzeyini olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Çeliköz ve arkadaşlarının (2008) yaptığı araştırmada, çocuk yuvası ve ailesi ile yaşayan çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışları karşılaştırılmaktadır. Araştırma, çocuk yuvasında yaşayan (4-5 yaş) 30 çocuk ve ailesi ile yaşayan 60 çocukla yürütülmüştür. Çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili; ciddiye, otorite veya kural yokluğu, genellenebilirlik ve ceza isteğini değerlendirmek için Smetana (1981) tarafından geliştirilen ve 10 resimden oluşan ölçme aracı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ailesi ile yaşayan çocukların ahlaki ve sosyal kurallara çocuk yuvasında kalan akranlarına göre daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir.

Giren (2008)'nin Kendini Kontrol Eğitimi Programının okulöncesi dönemdeki 5-6 yaş grubu çocukların tepki süresi, hata sayısı, ahlaki ve sosyal kural algısı puanlarına etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmanın evrenini Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Erzurum merkezde bulunan Nene Hatun bağımsız anaokuluna devam eden 5-6 yaş grubu çocuklar oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise tesadüfî eleman örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmaya 17 çocuk deneme grubu, 17 çocuk da kontrol grubu olmak üzere toplam 34 çocuk katılmıştır. Araştırma deneme modelinde olup kontrol gruplu öntest-sontest modeli uygulanmıştır. Çocukların kişisel bilgilerinin edinilmesi için “Kişisel Bilgi Formu”, yavaş doğrucu (reflektif), hızlı yanılgıcı (impulsif) bir bilişsel tempoya sahip olup olmadığını belirlemek için de Wright (1971) tarafından geliştirilen “Kansas Reflection-Impulsivity Scale for Preschool (KRISP): Kansas Okulöncesi Dönemdeki Çocuklar İçin Düşüncelilik-İçtepisellik Ölçeği (KOÖDÇDİ)” B formu kullanılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili bilgilerini tespit etmek için ise Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada çocukların ahlaki kurallarla ilgili ni tespit etmek için ahlaki kuralların ihlal edilmesini gösteren 5 resim, sosyal kurallarla ilgili ni ölçmek için sosyal kuralların çiğnenmesini gösteren 5 resim olmak üzere toplam 10 resim kullanılmıştır. Deneme ve kontrol grubu çocukların tepki süresi, hata sayısı, ahlaki ve sosyal kural bilgileri puan ortalamaları arasındaki değişimler Mann Whitney U Testi ve Wilcoxon Eşleştirilmiş Gruplar testi ile belirlenmiştir. Araştırma bulguları; “Kendini Kontrol Eğitimi” öncesi deneme ve kontrol grubu çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin Ahlaki Kural

Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçeklerine ait Ciddiyet, Otorite Yokluğu, Kural Yokluğu, Genelleme, Ceza algılarında bir farklılaşma olmadığını göstermiştir.

Hatunoğlu ve arkadaşlarının (2012) yaptığı araştırmanın amacı ailelerin sosyo kültürel ve ekonomik durumlarına göre okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Araştırmanın çalışma evrenini 2009-2010 eğitim öğretim yılında sosyo ekonomik ve kültürel açıdan farklı konumda bulunan iki ilköğretim okulunun ana sınıflarında eğitim gören 100 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada çocuklara Bacanlı(1997) sosyo ekonomik düzey ölçeği ile çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerini tespit etmek için Smetana (1981) tarafından geliştirilen resimler kullanılmıştır. Çalışma sonucunda sosyo ekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının ahlaki ve sosyal bilgi düzeyleri sosyo ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarından daha yüksek çıkmıştır.

Sarıçam ve Halmatov (2012)'un yaptığı çalışmanın amacı, okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen 6 yaş çocukların ahlaki ve sosyal kural algılamaları karşılaştırmaktır. Araştırmanın çalışma grubunu Ağrı ilinde okul öncesi eğitime devam eden 50 ve okul öncesi eğitime devam etmeyen 50, toplam 100 tane 6 yaş çocuğu oluşturmaktadır. Araştırmada çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışlarını belirlemek için Smetana (1981) tarafından geliştirilen ASKA ölçeği kullanılmıştır. ASKA ölçeğinde ahlaki kurallarla ilgili 5 resim ve sosyal kurallarla ilgili 5 resim olmak üzere toplam 10 resim kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre okul öncesi eğitime devam eden çocuklar ile devam etmeyen çocukların ahlaki ve sosyal kuralları algılama puanlarında farklılıklar tespit edilmiştir. Sonuç olarak okul öncesi eğitime devam eden 6 yaş grubu çocukları devam etmeyen akranlarına göre ahlaki ve sosyal kuralları algılamada daha iyi oldukları söylenebilir.

Tepeli ve Yılmaz (2012)'ın yaptığı çalışmada, üç farklı programa (Montessori Yaklaşımı, Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Eğitim ve Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Uygulanan Okul Öncesi Eğitim Programı) göre eğitim alan okul öncesi çocukların sosyal kural algıları incelenmiştir. Normal gelişim gösteren ve yaşları 60 ile 66 ay arasında değişen toplam 62 çocuk çalışmaya katılmıştır. Çocukların 21 tanesi Montessori Yaklaşımına göre, 19 tanesi Çoklu Zekâ Kuramına göre, 22 tanesi ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından halı hazırda uygulanan okul öncesi eğitim programına göre bir eğitim-öğretim yılı boyunca okul öncesi eğitim almışlardır. Deneysel bir çalışma olan bu araştırma da ön-test ve son-test verileri,

Smetana (1981) tarafından geliştirilen Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin Sosyal Kural Algısı alt ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların Sosyal Kural Algısı alt ölçeğinin Sosyal Kurallarda Ciddiyet, Sosyal Kurallarda Otoritenin Yokluğu ve Sosyal Kurallarda Ceza alt boyutlarına ait puanların çocukların eğitim aldığı okul öncesi eğitim programına göre değiştiği saptanmıştır. Bonferroni çoklu karşılaştırma sonuçları, farklılığın Montessori Yaklaşımı'na göre eğitim alan grubun lehine olduğunu göstermiştir. Sosyal Kuralların Yokluğu ve Sosyal Kuralları Genelleme alt boyutlarına ait puanların ise çocukların eğitim aldığı okul öncesi eğitim programına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Güler (2015)'in yaptığı araştırma, Sosyal Oyun Eğitim Programının okul öncesi dönemdeki 48-69 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Gölbaşı merkezinde bulunan iki ilkokulun anasınıflarına devam eden 48-69 aylık çocuklar oluşturmuştur. Araştırmanın deney ve kontrol grupları rastlantısal atama yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmaya 22 çocuk deney grubu, 23 çocuk da kontrol grubu olmak üzere toplam 45 çocuk katılmıştır. Araştırma deneme modelinde olup kontrol gruplu öntest-sontest modeli uygulanmıştır. Çocukların kişisel bilgilerinin edinilmesi için "Kişisel Bilgi Formu" , çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili bilgilerini tespit etmek için ise Smetana (1981) tarafından geliştirilen "Ahlaki ve Sosyal Kural Ölçeği" kullanılmıştır. Deney grubu olarak seçilen gruba Sosyal Oyun Eğitim Programı haftada üç gün olmak üzere toplam sekiz hafta uygulanmıştır. Eğitimden sonra ön testte uygulanan ölçekler deneme ve kontrol grubundaki çocuklara tekrar uygulanmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasından sonra SPSS programına girilen veriler düzenlenerek analize hazır hale getirilmiştir. Kovaryans Analizi (ANCOVA), Karışık Desen ANOVA, parametrikliğin gereklerinin yerine gelmediği durumlarda da non-parametrik testlerden Mann-Whitney U ve Willcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Sonuç olarak deney ve kontrol grubundaki çocukların sosyal ve ahlaki kural algı puanları arasında anlamlı farklılık olduğu ($p<0,001$) belirlenmiştir.

Sosyal Davranış İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Weiss, Maciolek, Reio (2001) anaokulu dönemindeki çocukların kaygı düzeyleri ve sosyalleşmeye hazırlık davranışlarının yaygınlığını belirlemek amacıyla yaptıkları

araştırmada, La Freniere ve arkadaşları tarafından geliştirilen Okul Öncesi Sosyo Duyuşsal Profili (PSP) ölçeğini kullanmışlardır. Araştırma anaokuluna devam eden 4 yaş çocukları arasından 10 erkek, 10 da kız çocuğu ile yürütülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre, anaokulu eğitimi, çocukların kaygı düzeyini düşürmekte ve toplumsallaşma davranışının öncüsü olan pek çok yeni davranışı çocuğa kazandırmaktadır.

Dinç (2002)'in yaptığı araştırmada, okulöncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal gelişimine etkileri konusunda öğretmen görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma tarama modelindedir. Araştırmanın örneklemini, 2000-2001 öğretim yılında Eskişehir il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokullarına devam eden 4-5 yaş çocukları ve onlara eğitim veren öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan 4-5 yaş çocuklarının toplam sayısı 162, öğretmenlerin ise 12'dir. 4-5 yaş çocuklarının sosyal gelişim düzeylerini saptamak amacıyla "Davranış Derecelendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, anaokuluna devam eden 4-5 yaş çocuklarının sosyal gelişim düzeylerinin ortanın üstünde gelişmiş olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin tümü, anaokuluna devam eden çocukların başlangıçta gösterdiği sosyal davranışları ile anaokulu eğitimi sonrası sosyal davranışları arasında olumlu yönde büyük farklılıklar olduğu görüşünde birleşmişlerdir.

Walker, Irving ve Berthelsen (2002) okul öncesi çocukların sosyal problem çözme yöntemlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmayı, 179 (91'i erkek, 88'i kız) çocuk ile yürütmüştür. Araştırma sonucunda kız çocukların sosyal problem çözme becerilerinin erkek çocuklardan daha iyi olduğu görülmüştür ve kız çocuklarının misilleme, sözel veya fiziksel saldırganlık gibi yöntemleri de daha az kullandıkları gözlenmiştir.

Sebanc (2003) okul öncesi çocuklarda arkadaşlık özelliklerini incelemek amacıyla yaptığı araştırmada, sınıf içindeki karşılıklı arkadaşlıklar ile ilgili arkadaşlık özellikleri anketini kullanmıştır. Araştırma 98 çocuk ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda, arkadaşlık desteği sosyalleşmeye hazırlık davranışları ile pozitif yönde korale, arkadaşlık çatışması açık saldırganlık ve akran reddi ile pozitif yönde korale, arkadaşlık samimiyeti/sırdaşlığı ise ilişkisel saldırganlık ile pozitif yönde, akran kabullenme ile negatif yönde korale çıkmıştır.

Efe (2005)'nin yaptığı çalışmada okul öncesi eğitim çağındaki çocukların uygun sosyal davranışlar geliştirebilmeleri için ailenin ve okulun önemi üzerinde durulmuştur. Okul öncesi eğitim çağında çocuğu olan ailelerin denetim odağı türü ve çocuklarının sosyal

davranışlarını denetlemeleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma İstanbul ilinde okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların aileleri ile sınırlandırılmış ve uygulama 2004-2005 eğitim öğretim yılı Eylül 2004’de başlamış ve yaklaşık 2 ay boyunca sürmüştür. İstanbul iline bağlı 6 özel, 13 resmi okul öncesi eğitim kurumunda çocuğu olan 925 anne-baba çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Ailelerin denetim odağı türü ile ilgili bilgiler Rotter Denetim Odağı Ölçeği ve ailelerin çocuklarının sosyal davranışlarını denetleme yaklaşımları ile ilgili bilgiler Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırmacılar tarafından örneklemin kişisel bilgilerini (cinsiyet, yas, eğitim durumu, meslek, esin mesleği, gelir durumu, çocuk sayısı ve ailenin daha önce okul öncesi eğitim ile ilgili bir eğitim alıp, almadığı) belirlemek üzere 8 soru hazırlanmış ve anne-babalara diğer ölçeklerle birlikte verilmiştir. Ailelerin Rotter Denetim Odağı Ölçeği puanı ile Aile Sosyal Davranış Denetim Ölçeği puanları arasında ilişki olup olmadığını anlamak için “Pearson Korelasyon Katsayısı” işlemi yapılmış yapılan korelasyon analizli sonunda istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Eminoğlu (2007)’nın yaptığı çalışma dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, Ankara iline bağlı merkez ilçelerinde bulunan özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden dört-beş yaş grubu çocukların ebeveynleri ve öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise 13 özel okul öncesi eğitim kurumundan 101 çocuğun ebeveyni ve dört yaş grubuna ait 7, dört-beş yaş grubuna ait 13, toplam 20 öğretmen oluşturmuştur. Veriler Davranış Derecelendirme Ölçeği, Ebeveyn Kendi Davranışını Değerlendirme Ölçeği ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Çocukların sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiye ait bulgulara bakıldığında; babaların EKDDÖ’ye ait standartların belirginliği boyutu ile çocukların DDÖ’ye ait sosyal ilişkiler boyutu puanları arasında aynı yönlü doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($P<0.05$).

Ostrov ve Crick (2007) erken çocukluk döneminde saldırganlık davranışının formlarını ve biçimlerini belirlemek amacıyla yaptıkları boylamsal araştırmada, 3-6 yaşlar arasındaki çocukların ilişkisel ve fiziksel saldırganlığı Okul Öncesi Sosyal Dvraniş Ölçeği-Öğretmen Formu PSBS-T ölçeği ile belirlemişlerdir. Araştırma 3-6 yaş arasındaki 132 çocuk ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda erkek çocukların fiziksel saldırganlık puanları kız akranlarından, kız çocuklarının da ilişkisel saldırganlık puanları erkek akranlarına göre daha yüksek çıkmıştır.

Karakuş (2008)'un çalışmasında, Crick, Casas ve Mosher (1997) tarafından geliştirilen Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu (OÖSDÖÖF) Türkçe'ye çevrilmiş, güvenirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır. Türkçe'ye çevrilen OÖSDÖÖF kullanılarak 3-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının ilişkisel saldırganlıkları, fiziksel saldırganlıkları, depresif duyguları ve olumlu sosyal davranışları belirlenmiştir. Araştırmacının çalışma grubunu, İstanbul İlinin, Üsküdar ve Sarıyer ilçelerinden seçilen, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 3-6 yaş aralığındaki 274 kız, 274 erkek toplam 548 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada, çocukların demografik verilerini toplamak için, 'Çocuk Bilgi Formu' ilişkisel saldırganlığı ölçmek için Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması için kullanılan istatistiksel teknikler; Cronbach Alpha analizi, bağımsız gruplar t testi, bağımlı gruplar için t testi, Kruskal Wallis H, Pearson momentler çarpım korelasyon analizi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA)'dır. OÖSDÖÖF ölçeğinin 3-6 yaş arası Türk öğrencilerinden toplanan veriler üzerinden nasıl bir faktör yapısı gösterdiği incelenmiştir. Sonuçlar Türkçe ölçeği oluşturan maddelerin özgün ölçeğin faktör analizi yapısına uygun olduğunu göstermiştir.

Vaizoglu (2008)'nin yaptığı araştırmada, anaokuluna devam eden dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveynlerinin evlilik uyumlarını incelemek, yaş, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı, anaokuluna devam süresi, anaokuluna gitmeden önce çocuğun bakımını üstlenen kişi, annenin çalışma durumu, ebeveynlerin öğrenim düzeyi ve yaşı değişkenlerinin çocukların sosyal davranışlarında farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek; çocuğun yaşı ve cinsiyeti, sahip olunan çocuk sayısı, anaokuluna gitmeden önce çocuğun bakımını üstlenen kişi, kadının çalışma durumu, eşlerin öğrenim düzeyi ve yaşı, evlenme biçimi, evlilik süresi, aile yapısı değişkenlerinin ebeveynlerin evlilik uyumlarında farklılık yaratıp yaratmadığını incelemek amaçlanmıştır. Araştırma, Ankara'da orta sosyo-ekonomik düzeydeki beş anaokuluna devam eden dört-beş yaş grubundaki iki yüz kırk çocuk ve bu çocukların anneleri üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada çocukların kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı özellikleri saptamak için "Genel Bilgi Formu", çocukların sosyal davranışlarının gelişimini değerlendirmek için "Davranış Derecelendirme Ölçeği", ebeveynlerin evlilik uyumlarını belirlemek için "Evlilikte Uyum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; çocuğun sosyal davranışlarında yaşı, cinsiyetin, anaokuluna devam süresinin, annenin çalışma durumunun, annenin öğrenim düzeyinin anlamlı bir farklılık yarattığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin evlilik uyumlarında ise erkeğin öğrenim düzeyinin

anlamalı bir farklılık yarattığı saptanmıştır. Ebeveynlerin evlilik uyumu ile çocuğun işbirliği davranışı arasında anlamalı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Şen (2009)'ın yaptığı araştırmanın amacı; okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden üç, dört, beş ve altı yaş grubu çocukların sosyal davranışlarını öğretmen değerlendirmesine dayalı olarak belirlemek ve bu davranışlar üzerinde etkili olabileceği düşünülen (çocuğun; cinsiyet, yaş, kardeş sahibi olma durumu, doğum sırası ve anne-babanın; öğrenim durumu, çalışma durumu ile ailenin sosyo-ekonomik düzeyi) değişkenlerin etkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini, Ankara il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarına devam eden üç, dört, beş ve altı yaş grubu çocuklar arasından tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenen 1159 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada veriler, “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu” ile çocuk ve aileye ilişkin demografik bilgilerin istendiği “Aile Bilgi Formu” aracılığıyla toplanmıştır. Bulgular incelendiğinde; örneklemini oluşturan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ve olumlu sosyal davranışlarının cinsiyete göre anlamalı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Çocukların olumlu sosyal davranışları ile yaşları arasında anlamalı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Dubois Comtois vd. (2011) erken çocukluktaki anne- çocuk konuşmaları ve bağlanma örnekleri ile sonraki bağlanma temsilcileri arasındaki ilişkiyi amacıyla yaptıkları boylamsal araştırmayı Fransızca konuşan 83 anne ve çocuk çifti ile yürütülmüştür. Araştırma sonuçları bağlanma davranışı ve güvenli, kaygılı/ saplantılı ve dağınık grupların temsilcileri arasındaki benzerliği göstermektedir. Güvenli ve kendinden emin çocukların duyuşsal bilgileri daha fazla birleştirirken, kararsız ve kaygılı çocuklar daha abartılı yaşadıkları görülmüştür. Kaçınan çocukların ise konuşmanın etkisini azaltma eğilimi gösterdikleri belirlenmiştir.

Uluyurt (2012)'un araştırmasında, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkileri farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Bu araştırmanın genel evreni Konya ilinde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubu çocuklardan oluşmaktadır. Örneklemini ise; oransız küme örnekleme yoluyla seçilen ilköğretim bünyesinde anasınıfları, devlet anaokulları ve özel anaokullarına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklardır. Araştırmaya devlet okullarından 395, özel anaokullarından 325 olmak üzere 720 çocuk katılmıştır. 351 i kız, 369 u erkektir. Araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkilerini incelemek amacıyla; Kişisel Bilgi Formu, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği (The Child Behavior Scale), Akranların şiddetine Maruz Kalma Ölçeği (Self Reports of Victimization) Öğretmen Formu

kullanılmıştır. Verilerin analizinde T, F ve Tukey Testi kullanılmıştır. Sonuçların bazıları şu şekildedir: Anne-baba eğitim düzeyi arttıkça akranlarına karşı yardımı amaçlayan sosyal davranış gösterme puanları artmaktadır. Anne eğitim düzeyi düştükçe akranları tarafından dışlanma, akranlarına karşı korkulu-kaygılı olma ve aşırı hareketlilik puanı artmaktadır. Baba eğitim düzeyi arttıkça dışlanma, aşırı hareketlilik, akran şiddetine maruz kalma puanı azalmaktadır.

Özmen (2013)'in yaptığı araştırmanın genel amacı 5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkilerini sosyal problem çözme becerileri açısından incelemektir. İlişkisel tarama modelinde düzenlenen araştırmanın çalışma grubu; 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Konya il merkezine bağlı Selçuklu, Meram ve Karatay'daki okul öncesi eğitim kurumlarından tesadüfî olarak seçilen bağımsız anaokulları ve ilköğretime bağlı anasınıflarında eğitim gören 5-6 yaş 450 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Akran İlişkilerini Değerlendirme Ölçeği" ve "Wally Sosyal Problem Çözme Testi" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların akranlarıyla ilişkilerinde gösterdikleri çekingenlik, sosyal kabul, problem çözme, sosyal davranış ve saldırganlık davranışlarının sosyal problem çözme becerisine göre farklılaştığı belirlenmiştir.

Andı (2014)'nın yaptığı araştırmanın amacı okul öncesi dönem çocukların öğretmen tarafından değerlendirilen sosyal davranış denetimi, sosyal uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerinin, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları ile aile hayatına göre farklılaşp farklılaşmadığı anlamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda İstanbul Hadımköy ve Esenyurt mevkieinde yer alan iki anaokulundan rastgele seçilen 51 kız, 52 erkek olmak üzere toplam 103 öğrenci ile veli ve öğretmenleri çalışmaya katılmıştır. Araştırmada veri toplama araçları olarak Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI), Okul Sosyal Davranış Ölçekleri ve araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmanın genel sonuçlarına göre kız çocukları erkeklere göre kişiler arası ilişkilerde, öz denetim becerilerinde ve akademik becerilerde daha iyidirler. İlköğretim ve üniversite mezunu anneler arasında çocuk yetiştirme tutumunda üniversite mezunu anneler lehine olan istatistiksel olarak anlamlı bulunan fark tespit edilmiştir. Çocukların yıkıcı ve talepkar davranışlarının artması ile aileler bu çocuklarına karşı daha az demokratik ve eşitlikçi bir yaklaşım sergilemektedirler. Kız ve erkek çocukları sosyal yeterlilik ölçeği alt boyutlarında benzer davranış düzeyine sahiptirler. Anne baba tutumları ile çocuğun sosyal yeterliliği ve olumsuz sosyal davranışları arasında ise belirginleşen bir fark görülmemiştir.

Gür (2016)'ün yaptığı çalışma çocuk evinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileriyle sosyal davranışlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini 2014-2015 eğitim öğretim yılında Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla merkez ilçelerinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezinin bünyesinde bulunan çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile aynı illerde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bağımsız anaokulları ve ilkokul anasınıflarındaki 5-6 yaş çocukları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında çocuk evlerinde yaşayan 56 çocuk ile ailesiyle birlikte yaşayan 415 çocuk örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada çocuk evlerinde yaşayan çocukların ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen, "Çocuk Kişisel Bilgi Formu1" ve "Çocuk Kişisel Bilgi Formu2" kullanılmıştır. Çocukların sosyal davranışlarını belirlemek amacıyla Nicki R. Crick, Juan. F. Casas ve Monique Mosher tarafından geliştirilmiş, Şen (2009) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve geçerlilik güvenilir çalışması yapılmış olan "Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu" kullanılmıştır. Çocukların akran ilişkilerini belirlemek amacıyla Gary W. Ladd ve Suzan M. Profilet(1996) tarafından geliştirilmiş, Gülay (2008) tarafından Türkçeye uyarlama ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları yapılmış "Çocuk Davranış Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programında, bağımsız değişkenlerin kategori sayısına göre, ilişkisiz ölçümlerde t testi ve Tek Yönlü Varyans Analiz (ANOVA), Kruskal Wallis ile analiz edilmiş olup; anlamlı çıkan farklılıklarda grup farklılıklarını inceleyebilmek amacıyla LSD testi ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Çocukların sosyal davranışları ve akran ilişkileri arasındaki ilişkileri tespit amacıyla ise Pearson Korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Çocukların yaşadıkları yerlere göre akran ilişkilerinde ve sosyal davranışlarında anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre sosyal davranışlarına bakıldığında çocukların cinsiyet ve koruma altına alınma yaşları değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği; doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, anne-babanın durumu, kurumda kalma süresi ve özel problem durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

BÖLÜM 4

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Okul öncesi eğitimi alan 60 ay ve üzeri çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelendiği bu araştırmanın modeli betimsel bir modeldir. Betimsel araştırmalar bir olayın, durumun özelliklerini içinde bulunduran araştırmalardır. Mevcut durum ya da geçmişten gelen sorunlar incelenir. Genellikle olaylar arasındaki olası ilişkilerin ortaya çıkarılması amaçlanır. Betimsel çalışmalarla olayları daha iyi anlayabilme gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler ortaya çıkarılır. Betimsel çalışmalarda doğal şartlar bozulmaz, ortamda herhangi bir değişiklik yapılmaz (Baştürk, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2014–2015 eğitim – öğretim yılında Ankara il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Özel Tevfik Fikret Ana Okulu’nda okul öncesi eğitime devam eden 60 ay ve üzeri çocuklar oluşturmaktadır. 2014–2015 eğitim – öğretim yılında Ankara il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Özel Tevfik Fikret Ana Okulu’nda okul öncesi eğitime devam eden 60 ay ve üzeri çocukların toplam sayısı 80’dir. Çalışma grubu ulaşılabilir olmasından dolayı tercih edilmiştir.

Çalışmanın örneklem hacmi, evren biliniyorken yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışmada %95 güvenle ve %10 duyarlılık göz önüne alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Olayın görülme

sıklığı ise %50 olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada 80 kişilik ulaşılabilir bir evrenden en az 47 kişi ile görüşülmesine karar verilmiştir.

Evren biliniyorken Örneklem Yöntemi kullanılarak aşağıda belirtilen formül aracılığı ile minimum örnek hacmi 47 olarak hesaplanmıştır. Toplam örnek hacmi tabakalara ağırlıkları oranında dağıtılmıştır.

$$Nt^2pq / d^2(N-1)+t^2pq$$

N: Evrendeki birey sayısı (80)

n: Örneklem alınacak birey sayısı (47)

p: İncelenen olayın görülüş sıklığı (0,5)

q: İncelenen olayın görülmeyiş sıklığı (0,5)

t: Belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosundan bulunan teorik değer (1,96)

d: Olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen duyarlılık (0,10) (Çıngı, 1990).

80 kişilik listeden öğrenciler sistematik çekim yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Öğrenci listesinden hangi çocukların örneğe alındığı aşağıdaki listede belirtilmiştir (Çıngı, 1990):

Tablo 1

Öğrenci Listesi ve Örneğe Çıkan Öğrenciler

Öğrenci Sıra No	Örnek	Öğrenci Sıra No	Örnek
1		41	
2	1	42	23
3		43	
4	2	44	24
5		45	
6	3	46	25
7	4	47	26
8		48	
9	5	49	27
10	6	50	
11		51	28
12	7	52	
13	8	53	29
14		54	
15	9	55	30
16		56	31
17	10	57	32
18	11	58	
19		59	33
20	12	60	34
21		61	
22	13	62	35
23	14	63	
24		64	36
25	15	65	37
26		66	38
27		67	
28	16	68	39
29	17	69	40
30		70	
31	18	71	41
32		72	
33	19	73	42
34		74	43
35	20	75	
36		76	44
37	21	77	45
38	22	78	
39		79	46
40	23	80	47

Bu araştırmada 47 kişi ile çalışılmıştır ve araştırmanın amacı doğrultusunda veri toplanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada çocuklara ilişkin demografik verilerini elde etmek amacıyla “Çocuklar için Genel Bilgi Formu”, çocukların bağlanma düzeylerini belirlemek için ‘Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği’, çocukların ahlaki sosyal kural algılarını belirlemek için ‘Ahlaki Sosyal Kural Algısı Ölçeği’ ve çocukların sosyal davranışlarını belirlemek için ‘Sosyal Davranış Ölçeği’ kullanılmıştır.

Çocuklar İçin Genel Bilgi Formu

Araştırmada veri toplama aracı olarak çocukların demografik özelliklerini belirlemek için, araştırmacı tarafından geliştirilen “Çocuklar için Genel Bilgi Formu” (EK-1) kullanılmıştır. Çocuklar için genel bilgi formu, ailelerin yanıtlayacağı çocuklarının yaşı (ay olarak), cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, kaç yıldır okul öncesi eğitim aldığı, daha önce okul öncesi eğitimi alıp almadığı, anne-baba birliktelik durumu, anne-baba öğrenim durumu, çocuğun bulunduğu aile tipi bilgilerini içermektedir. Bu bölümde toplam 11 madde bulunmaktadır. Çocuklar için genel bilgi formunda yer alan tüm bu maddeler, annelerin yazılı olarak dolduracağı ve işaretleyeceği şekilde düzenlenmiştir.

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği (TOBAH)

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği (TOBAH) Cassidy (1988) tarafından geliştirilmiştir. Seven (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Bu ölçek bebek ailesiyle ilgi her biri yaklaşık 3 dakika süren 6 hikâyenin çocuk tarafından tamamlanması şeklinde uygulanan bir ölçektir. Bu hikâyeler vasıtasıyla çocuğun bağlanma durumuyla ilgili zihinsel temsillerini dışa vurması beklenir. Bu ölçekle çocuğun kendisi ve annesiyle güven ilişkisi keşfedilebilmektedir (Seven, 2006).

Ölçeğin uygulanması sırasında oyuncak bebekler ve bebeklerin yaşadıkları oyuncak ev hikayelere uygun şekilde düzenlenir. Daha sonra, çocuğun kendini bir bebek evi ve bebek ailesi içerisinde düşünmesi sağlanır. Bunun için, çocuktan kendisine benzeyen bebekleri temsil etmesi istenir. Çocuğun, bebekleri, evlerini ve bebeklerin ailesini tanıması için kısa bir süre serbest oyun oynamasına izin verilir. Her bir hikaye, hikayelerin detaylarına uygun olarak beş dereceli bir ölçekle puanlanmaktadır. Ölçeğin üst ucundaki puanlar bağlanma figürüyle güvenli ilişkiyi yansıtan hikayelere verilir. Buna ek olarak, her hikaye

sınıflandırılmış üç gruba uygun olarak yerleştirilir. Güvenli olarak sınıflanan hikayelerde, söz konusu bebeğin tanımladığı kişi değerlidir, annesiyle ilişki önemlidir, özeldir ve sıcaktır. Çocuk, stresli durumlarda annesiyle görüşmeye açıktır. Dış kaynaklı stresli bir durumda korunmak ve güvende olmak için annesine dönme eğilimi vardır. Genelde olumlu bir sonuç vardır. Kaçınma olarak sınıflanan hikayelerde, bağıyuncu bebek ayrılmış ve/veya itilmiştir ve ilişkinin önemi kabul edilmemektedir. Stresli durumlarda bir engelin varlığının aile içinden veya dışından geldiğini inkar eder. Ailesinin yardımına ihtiyacı olduğunu kabul etmez. Başarılı bir çözüm olduğunda bu tamamen ona aittir. Düşmanca/olumsuz olarak sınıflanan hikayelerde, bağıyuncu bebeğin şiddet, düşmanlık, olumsuzluk ve tuhaflık içeren ifade ve davranışları vardır. Annesiyle ilişkisi bozuktur (Seven, 2006).

Kodlama, çocuğu daha önce hiç tanımayan kişiler tarafından harfî harfine yapılır. Her hikaye çocuk hakkında ön bilgisi olmayan kodlayıcılar tarafından ayrı ayrı kodlanır. Her hikayenin bağımsız olarak kodlanması, hikayelere verilen cevapların kodlanmasında “hale (halo) etkisinden” koruma amaçlıdır (Seven, 2006).

Cassidy (1988) tarafından ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin “Cassidy Kukla Görüşmesi”, “Harter Sosyal Kabul ve Yeterlilik Algısı Ölçeği” ve “Cassidy Öz Görüşme” ölçekleriyle tutarlılığı .47 -.68 arasında bulunmuştur. Diğer taraftan Alfa Güvenirlik katsayısı .78, test-tekrar test katsayısı da .63 olarak tespit edilmiştir (Seven, 2006).

Seven (2006) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda Alfa Güvenirlik katsayısı (α) .83 olarak bulunmuştur. TOBAH ölçeğinden elde edilen puanlar üzerinde yapılan AFA sonuçları ölçeğin tek faktörlü olduğunu göstermektedir. Söz konusu yapı toplam varyansın %56'sını açıklamaktadır. Faktörün maddelerde açıkladığı ortak varyans yaklaşık %39–73 arasında değişmektedir. Ölçeğin faktör yük değerlerinin, .60-.85 arasında değişmekte olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada TOBAH bağlanma ölçeğinin Alfa Güvenirlik katsayısı (α) .88 olarak belirlenmiştir. TOBAH ölçeği için uygulamalar kamerayla videoya alınmış ve iki kodlayıcı tarafından çocukların cevapları dikkate alınarak 1-5 arasında puanlar verilerek kodlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 30, en düşük puan 6'dır. Puanların yüksek olması yüksek düzeyli bağlanma güvenliğini puanların düşük olması düşük düzeyli bağlanma güvenliğini göstermektedir. Bu araştırmada araştırmacı tarafından yapılan kodlama ile elde edilen puanların güvenilirliği için ikinci

bağımsız bir kodlayıcının verdiği puanlar ile korelasyonuna bakılmıştır. İki kodlayıcının toplam puanları arasındaki korelasyon kat sayısı .94 olarak hesaplanmıştır (Seven, 2006).

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği (ASKAÖ)

Araştırmaya katılan çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili algılarını tespit etmek için kullanılan bu ölçek Smetana (1981) tarafından geliştirmiştir. Bu ölçeğin yurt dışında geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Bu yüzden ölçek Seçer, Sarı ve Olcay (2006) tarafından, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Özel Eğitim alanında doktorasını yapmış olan üç uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar, ölçeğin Türkiye’de kullanılabileceği ile ilgili olumlu görüşlerini bildirmelerine rağmen, sosyal kurallarla ilgili olan “bir çocuk yemekten önce dua etmiyor” olayını anlatan resmin, kültürümüzde genelde yemekten sonra dua edildiği için “bir çocuk elmayı yedikten sonra kabuklarını yere atıyor” şeklinde değiştirilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Uzmanların görüşleri doğrultusunda, değişiklik yapıldıktan sonra ölçek 10 çocuğa 10 gün arayla uygulanmış ve çocukların verdikleri cevaplar arasında tutarlık olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, bu ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği için bir kanıt olarak değerlendirilmiştir. Ölçek ahlaki ve sosyal kuralların ihlal edilmesini gösteren 10 durumsal resimden oluşmaktadır. Ahlaki ve Sosyal Algısı Ölçeği (ASKAÖ) iki alt ölçekten oluşmaktadır (Seçer, Sarı ve Olcay, 2006).

1. Ahlaki Kural Algısı
2. Sosyal Kural Algısı

Ahlaki Kural Algısı (AKA)

AKA alt ölçeği ahlaki kuralların ihlal edilmesini gösteren 5 resimden oluşmaktadır. Bu 5 resim ölçeğin aynı zamanda 5 alt boyutunu oluşturmaktadır. Bu alt boyutlar (Giren, 2008).;

- a. Ahlaki Ciddiyet
- b. Ahlaki Otorite Yokluğu
- c. Ahlaki Kural Yokluğu
- d. Ahlaki Genelleme

e. Ahlaki Ceza

Ahlaki kurallar ile ilgili çocuklara gösterilen resimler şunlardır;

Resim 1. Bir çocuk diğerine vuruyor,

Resim 2. Bir çocuk oyuncak ayısını arkadaşıyla paylaşmak istemiyor,

Resim 3. Bir çocuk diğer çocuğu itiyor,

Resim 4. Bir çocuk diğerine su atıyor,

Resim 5. Bir çocuk diğer çocuğun elmasını zorla alıyor.

Her resimle ilgili çocuklara değişmeyen beş soru sorulmaktadır. Resimler gösterildiği sırada sorulan bu sorular, çocuğun ahlaki kurallarla ilgili bilgilerini değerlendirmeye yöneliktir.

Çocuklara sorulan sorular şunlardır;

Soru 1- Sence bu olay doğru mu yanlış mı? Eğer yanlışsa ne kadar yanlıştır?

Soru 2- Resimdeki çocuğun yaptığını öğretmeni görmese çocuğun bu davranışı doğru mu olur yanlış mı olur?

Soru 3- Resimdeki olayla ilgili daha önceden koyulmuş bir kural olmasa çocuğun bu davranışı doğru mu olur yanlış mı olur?

Soru 4- Resimdeki bu çocuk başka okulda ya da evde böyle davranırsa sence doğru mu olur yanlış mı olur?

Soru 5- Öğretmeni bu çocuğa davranışından dolayı ceza versin mi? Eğer evetse ne kadar ceza versin? Az mı yoksa çok mu ceza versin?

Resimler gösterilirken sorulan bu sorulardan soru 1; çocukların ahlaki kurallar ile ilgili ciddiyet algısını, soru 2; çocukların ahlaki kurallar ile ilgili otorite yokluğu algısını, soru 3; çocukların ahlaki kurallarla ilgili kural yokluğu algısını, soru 4; çocukların ahlaki kurallarla ilgili genelleme algısını soru 5; ahlaki kuralların ihlali durumunda çocukların ceza tutumunu ölçmektedir (Giren, 2008).

Sosyal Kural Algısı (SKA)

SKA alt ölçeği sosyal kuralların ihlal edilmesini gösteren 5 resimden oluşmaktadır. Bu 5 resim ölçeğin aynı zamanda 5 alt boyutunu oluşturmaktadır. Bu alt boyutlar;

- a. Sosyal Ciddiyet
- b. Sosyal Otorite Yokluğu
- c. Sosyal Kural Yokluğu
- d. Sosyal Genelleme
- e. Sosyal Ceza

Sosyal kurallar ile ilgili çocuklara gösterilen resimler şunlardır;

Resim 1. Bir çocuk oyuna katılmıyor,

Resim 2. Bir çocuk hikâye saatinde istenilen yere oturmuyor,

Resim 3. Bir çocuk elmayı yedikten sonra kabuklarını çöpe değil yere atıyor,

Resim 4. Bir çocuk oyuncaklarını doğru yere koymuyor,

Resim 5. Bir çocuk paltosunu askıya asmıyor ve yere atıyor.

Ölçeğin bu bölümünde de her resimle ilgili çocuklara ahlaki kurallarla ilgili algılarını belirlemek için sorulan beş soru sorulmaktadır. Sorulan sorular bu kez çocukların sosyal kurallarla ilgili algılarını değerlendirmeye yöneliktir (Giren, 2008).

Çocuklara sorulan sorular şunlardır;

Soru 1- Sence bu olay doğru mu yanlış mı? Eğer yanlışsa ne kadar yanlıştır?

Soru 2-Resimdeki çocuğun yaptığını öğretmeni görmese çocuğun bu davranışı doğru mu olur yanlış mı olur?

Soru 3- Resimdeki olayla ilgili daha önceden koyulmuş bir kural olmasa çocuğun bu davranışı doğru mu olur yanlış mı olur?

Soru 4- Resimdeki bu çocuk başka okulda ya da evde böyle davranırsa sence doğru mu olur yanlış mı olur?

Soru 5- Öğretmeni bu çocuğa davranışından dolayı ceza versin mi? Eğer evetse ne kadar ceza versin? Az mı yoksa çok mu ceza versin?

Çocuklara resimler gösterilirken sorulan bu sorulardan soru 1; çocukların sosyal kurallar ile ilgili ciddiyet algısını, soru 2; çocukların sosyal kurallar ile ilgili otorite yokluğu algısını, soru 3; çocukların sosyal kurallarla ilgili kural yokluğu algısını, soru 4; çocukların sosyal

kurallarla ilgili genelleme algısını soru 5; sosyal kuralların ihlali durumunda çocukların ceza tutumunu ölçmektedir (Giren, 2008).

ASKAÖ'nin Güvenirliği

Güvenirlik, “bir aracın ölçme sonuçlarındaki kararlılık derecesidir”. Bir testin güvenilirliğinin araştırılması, testin puanlarıyla ilgili hata miktarının tahmininde yoğunlaşmaktadır. Güvenirlik çalışmalarında, sonuçlar genellikle korelasyon katsayısının özel bir kullanım şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir test için minimum düzeyde önemli olduğu düşünülen güvenilirlik katsayısının .70 civarında veya bu değeri aşması gerekmektedir. .90 civarı veya üzerindeki güvenilirlik katsayıları ise en çok istenen durumdur (Giren, 2008).

Bir ölçme aracının güvenilirliği çeşitli yöntemlerle hesaplanmakla birlikte, ASKAÖ'nin güvenilirliği iç tutarlık ve testin aralıklı tekrarı ölçütlerine göre incelenmiştir.

İç Tutarlılık

ASKAÖ'nin iç tutarlılık güvenilirliği Cronbach'ın Alpha katsayısı kullanılarak araştırılmıştır. Alpha katsayısını hesaplamak için, Erzurum İl Milli eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 5–6 yaş grubu toplam 300 çocuktan veri toplanmıştır. Yapılan istatistiksel değerlendirmeler sonucunda Ahlaki Kural Algısı alt ölçeği için Alpha (α) .74 Sosyal Kural Algısı alt ölçeği için Alpha (α) .73 olarak bulunmuştur. Bu katsayı, ölçeğin güvenli olduğunu ve sonuçların güvenle kullanılabileceğini göstermektedir (Giren, 2008).

Testin Aralıklı Tekrarı

Testin aralıklı tekrarı güvenilirlik ölçütü, herhangi bir şeyin aynı (benzer) koşullar altında ve kısa bir zaman aralığı ile iki kez ölçülmesi ile elde edilen veri grupları arasındaki ilişki (korelasyon) katsayısıdır. Yani önceki ve sonraki ölçümler arasındaki korelasyon katsayısıdır. ASKAÖ'nin testin aralıklı tekrarı güvenilirlik ölçütü, test tekrar test metodu kullanılarak test edilmiştir. Bu amaçla seçilen 10 çocuk, 10 günlük ara ile iki defa test edilmiştir. Ölçümler arası korelasyon Sperman Brown ile test edilmiştir. Ölçümler arası

korelasyon değeri, .78'dir. Bu değer, ASKAÖ'nin "testin aralıklı tekrarı" güvenilirlik ölçütünü karşılar nitelikte olduğunu göstermektedir (Giren, 2008).

ASKAÖ'nin Geçerliliği

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ölçeğinin geçerlilik çalışmasında içerik (muhteva) geçerliği ölçütü temel alınmıştır.

İçerik (Muhteva) Geçerliliği

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı ölçeği içerik (muhteva) geçerliliği için uzman görüşüne sunulmuştur. Ölçek, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Özel Eğitim alanlarında doktorasını yapmış olan üç uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar, ölçeğin Türkiye'de kullanılabileceği ile ilgili olumlu görüşlerini bildirmelerine rağmen, sosyal kurallarla ilgili olan "bir çocuk yemekten önce dua etmiyor" olayını anlatan resmin, Türk kültüründe fazla yeri olmadığı için çıkartılıp "bir çocuk elmayı yedikten sonra kabuklarını yere atıyor" şeklinde değiştirilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Gerekli düzenlemelerden sonra yeniden uzmanlara sunulan ölçeğin hakemler arası intro-class korelasyon katsayısı .81 olarak hesaplanmıştır (Giren, 2008).

ASKAÖ'nin Puanlanması

Çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili algılarını tespit etmek için ASKA ölçeğinin AKA alt ölçeğini oluşturan ahlaki kuralların ihlal edilmesiyle ilgili 5 resim ve SKA alt ölçeğini oluşturan sosyal kuralların ihlal edilmesiyle ilgili 5 resim yer almaktadır. Çocukların ahlaki ve sosyal ciddiyet algısını ölçmek için her resimle ilgili çocuklara "sence resimdeki bu olay doğru mu yanlış mı?" diye sorulmuştur. Çocukların bu soruya cevabı "evet doğru" ise Ahlaki Ciddiyet algısı 0 puanla değerlendirilmiştir. Çocukların cevabı "hayır yanlış" ise "resimdeki olay sence ne kadar yanlış" diye sorulmuştur. Çocuklar cevaplarını kendilerine gösterilen üç farklı yüz ifadesini kullanarak vermişlerdir (Giren, 2008).

Puanlamada aşağıdaki yüz ifadelerinden yararlanılmıştır.

1. yüz ifadesi; kızgın olmayan (olayı az yanlış bulan)= 1 puan.
2. yüz ifadesi; biraz kızgın (olayı çok yanlış bulan)= 2 puan.

3. yüz ifadesi; çok kızgın (olayı çok çok yanlış bulan)= 3 puandır.

Cevabını yüz ifadeleriyle göstermekte zorlanan çocuklara ise “ sence bu olay ne kadar yanlış? Az mı, çok mu, çok çok mu yanlış? Şeklinde sözel olarak sorulmuştur. Az yanlış cevabı 1 puan, çok yanlış cevabı 2 puan, çok çok yanlış cevabı 3 puan olarak değerlendirilmiştir. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri Ciddiyet algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 15’dir (Giren, 2008).

Çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili otorite yokluğu alt boyutuna ait algılarını belirlemek için “Resimdeki çocuğun yaptığını öğretmeni görmese çocuğun bu davranışı doğru mu olur yanlış mı olur?” diye sorulmuş, “doğru olur” cevabı 0 puanla “yanlış olur” cevabı 1 puanla değerlendirilmiştir. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri otorite yokluğu algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 5’dir (Giren, 2008).

Çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili kural yokluğu alt boyutuyla ilgili algılarını belirlemek için “Resimdeki olayla ilgili daha önceden koyulmuş bir kural olmasa çocuğun bu davranışı doğru mu olur yanlış mı olur?” diye sorulmuş, “doğru olur” cevabı 0 puanla “yanlış olur” cevabı 1 puanla değerlendirilmiştir. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri kural yokluğu algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 5’dir (Giren, 2008).

Çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili genelleme alt boyutuna ilişkin algılarını belirlemek için “Resimdeki bu çocuk başka bir okulda ya da evde böyle davranırsa sence doğru mu olur yanlış mı olur?” sorusu sorulmuş, “doğru olur” cevabı 0 puanla, “yanlış olur” cevabı 1 puanla değerlendirilmiştir. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri genelleme algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 5’dir (Giren, 2008).

Çocukların ahlaki ve sosyal kurallarla ilgili ceza alt boyutuna ilişkin algılarını belirlemek için “Öğretmeni bu çocuğa davranışından dolayı ceza versin mi? Eğer evetse Ne kadar ceza versin? Az mı yoksa çok mu ceza versin?” diye sorulmuş, “az ceza versin” cevabı 1 puanla, “çok ceza versin” cevabı 2 puanla değerlendirilmiştir. Çocukların Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçekleri ceza algısı alt boyutlarından alabilecekleri maksimum puan 10’dur (Giren, 2008).

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu (OÖSDÖ-ÖF)

Özgün ölçek, Nicki R. Crick, Juan F. Casas ve Monique Mosher tarafından 1997 yılında ABD’de okul öncesi dönem çocukların sosyal davranışlarını öğretmen değerlendirmesine dayalı olarak belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu, Müge Şen tarafından Türkçe’ye çevrilmiş, ardından gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Türk dil ve kültürüne uyarlanan versiyonunun açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım olmak üzere 4 faktörlü olduğu ortaya çıkmıştır (Şen, 2009).

İlk olarak ölçek maddeleri ve madde cevap seçenekleri araştırmacı tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. İkinci olarak, bu çeviri ile orijinal form araştırma sürecini izleyerek rehberlik eden üç öğretim üyesinden oluşan “Tez İzleme Komitesi” tarafından incelenerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Üçüncü olarak, yapılan düzeltmelerden sonra ölçek maddeleri İngiliz Dil Bilimi Eğitimi alanında doktora unvanına sahip üç öğretim elemanı tarafından birbirinden bağımsız olarak Türkçe’den İngilizce’ye çevrilmiştir. Dördüncü olarak, birbirinden bağımsız olarak Türkçe’den İngilizce’ye çevirisi yapılmış olan ölçeğin orijinali ve bu çeviriler bir devlet üniversitesinin İngiliz Dil Bilimi Eğitimi bölümünde görev yapan bir öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda ölçeğin İngilizce ve Türkçe formu karşılaştırılarak gerekli düzeltmeler yapılmış ve ölçekte yer alan yönerge ve maddelerin kültüre uygunluğunu değerlendirme amacıyla alan uzmanlarının görüşüne sunulmaya uygun hale getirilmiştir (Şen, 2009).

Geçerlik çalışmaları

Geçerlik, testin bireyin ölçülmek istenen özelliğini diğer özelliklerle karıştırmadan ne derece doğru ölçtüğüyle ilgilidir. Geçerlik, test puanlarının anlamlılığına ve kullanılabilirliğine ilişkin kanıtlar toplanmasını gerektirir. Bir ölçme aracının geçerliğini incelemede birbiriyle ilişkili olan üç geçerlik türü vardır. Bunlar; kapsam bağlantılı geçerlik, ölçüt bağlantılı geçerlik, yapı bağlantılı geçerliktir.

Bu ölçme aracının geçerliğinin test edilmesinde kapsam, yapı ve görünüş geçerliği kullanılmıştır (Şen, 2009).

Kapsam geçerliği

Kapsam geçerliğini test etmede kullanılan mantıksal yollardan biri uzman görüşüne başvurmaktır. Bu doğrultuda ölçek alan yazında çalışmaları bulunan oniki uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman değerlendirme formunun üst yazısında öncelikle araştırmacı kendisini tanıtmış, araştırmanın amaç ve kapsamı açıklanmıştır. Ardından görüşe sunulan ölçeğin; çeviri açısından özgün formdaki ifadeye uygunluğu, hedef grubuna (öğretmenlere) göre ifade bakımından anlaşılabilirliğinin uygunluğu, okul öncesi dönem (üç, dört, beş ve altı yaş) çocuklarının sosyal davranışlarını değerlendirmek için yeterliliği açısından değerlendirilmesi ve gerekli görüldüğünde açıklamalarda bulunarak görüş belirtilmesi istenmiştir. Buna göre çalışmada uzmanların ölçekte yer alan maddelerin ölçülmek istenilen davranışları ölçmede nitelik ve nicelik bakımından yeterliliği sorgulanmıştır. Uzmanlara sunulan formda maddelerin değerlendirilmesinde kullanılacak kriterler ise (Şen, 2009).;

1: Bu madde olduğu şekliyle ya da yapılan açıklama, öneri ve düzeltmeler gerçekleştirildiği zaman uygundur. (EVET) ve

0: Bu madde bu şekliyle uygun değildir. (HAYIR) şeklinde belirtilmiştir.

Görüşüne başvurulmuş oniki uzmandan ancak onbir tanesinin görüşüne ilişkin uzman değerlendirme formu geri dönmüştür. Uzman değerlendirme formlarındaki kriterler doğrultusunda her bir maddeye kaç tane açıklama ve/veya öneri geldiğini gösterir bir ceteleme tablosu yapılmıştır. Böylece her bir maddeye yönelik açıklama/öneri/eleştiri sayısı belirlenmiştir. Uzmanların her bir maddeyi değerlendirmede kullandığı kriter ortalamasının 1 yani “Bu madde yapılan açıklama, öneri ve düzeltmeler gerçekleştirildiği zaman/olduğu şekliyle uygundur”. (EVET) şeklinde olduğu görülmüş ve üzerinde görüş/öneri/eleştiri belirtilen maddelere ilişkin her bir açıklama okunarak maddeler yeniden uygun şekilde düzenlenmiştir (Şen, 2009).

Görünüş Geçerliği

Alan yazında rastlanan bir diğer geçerlik türü de görünüş geçerliğidir. Görünüş geçerliği bir ölçme aracının ismi, açıklamaları ve sorularıyla ölçmeyi amaçladığı özelliği ölçüyor görünmesi olarak tanımlanabilir. Olumlu izlenimler testin sorularına olumlu cevaplar almayı kolaylaştırır. Uzman görüşleriyle düzenlenmiş olan ölçeğin görünüş geçerliğini test etmek için, Ankara Üniversitesi Uygulama Anaokulu’nda görev yapan üç ve Jandarma Genel

Komutanlığı Kreş ve Gündüz Bakımevi'nde görev yapan dört öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde öğretmenlere ölçeğe, ölçeği doldururken anlamadıkları ya da anlamakta güçlük çektikleri maddelere ilişkin sorular yöneltilmiş, görüşleri alınmış ve bu doğrultuda birkaç şekilsel değişiklik gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu görüşmeler araştırmacıya ölçeğin her bir çocuğu değerlendirmenin ortalama ne kadar süre aldığı, öğretmenlerin maddeleri anlamak, yorumlamak ve çocukları değerlendirmek durumunda neler düşündüğü konusunda bakış açısı edinmesine yardımcı olmuştur. Çalışmanın bu aşamasında edinilen deneyimler araştırmacıya, araştırmanın diğer aşamalarının yürütülmesi sırasında öğretmen ve yöneticiler ile yapılan görüşmeler açısından oldukça yarar sağlamıştır (Şen, 2009).

Ön Uygulama

Ön uygulamaya için Milli Eğitim Bakanlığı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne araştırmanın süreç ve kapsamının açıklandığı yazılı bir talep ve izin başvurusunda bulunulmuştur. Başvuru kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Ankara ili merkez ilçelerine bağlı bağımsız ve özel anaokullarının listesi ve araştırmanın sonuçlarını İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne sunmak koşulu ile bu kurumlarda araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülebilmesine ilişkin yazılı izin alınmıştır. Ancak, gerek ölçek uyarlaması gerekse Ankara örneklemini temsil edecek olan anaokullarına devam eden çocukların belirlenmesi sırasında izin alınan özel anaokullarının yöneticileri ile görüşüldüğünde kurumlarında bu çalışmanın yürütülmesi konusunda olumsuz yanıt vermişlerdir. Dolayısıyla hem ölçek uyarlaması hem de Ankara örnekleminin belirlenmesinde sadece Milli Eğitim Bakanlığı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Ankara iline bağlı merkez ilçelere ait bağımsız anaokulları yöneticilerinin onayları ile çalışmanın kapsamı bağımsız anaokulları ile sınırlandırılmıştır. Ön uygulama kapsamına alınan ve farklı sosyokültürel düzeyi temsil ettiği varsayılan okullara gidilerek öncelikle yöneticilere ve ardından öğretmenlere gerçekleştirilecek uygulamanın amacı ve süreci hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmenlerden gruplarındaki her bir çocuğu ölçekteki maddeler kapsamında değerlendirmeleri istenmiştir (Şen, 2009).

Bu okulların 11 şubesinde tam ya da yarım günlük eğitimlerine devam eden, cinsiyete göre dağılımları 110 kız, 118 erkek olmak üzere toplam 228 çocuk öğretmenleri tarafından sosyal davranışları açısından değerlendirilmiştir. Ön uygulama için; 228 olan denek sayısının 25

maddelik ölçek için n (denek sayısı)/ k (ölçekteki madde sayısı) ≥ 2 minimum koşulunu oldukça aştığı ve beklenen denek/madde oranının 10'a yaklaştığı ($228/25=9.12$) görülmüştür (Şen, 2009).

Yapı Geçerliği

Yapı geçerliliği, testin ölçülmek istenen davranış bağlamında soyut bir kavramı (faktörü) doğru bir şekilde ölçebilme derecesini gösterir. Yapı geçerliği bir başka anlatımla, testten elde edilen puanların test ile ölçülmek istenen kavramın (yapının) gerçekte ne derece ölçülebildiği ile ilgilidir. Yapı geçerliğini incelemek amacıyla sık kullanılan iki yöntem, faktör analizi ve hipotez testidir. Faktör analizi, yapı geçerliğine ilişkin “bu testten elde edilen puanlar, testin ölçtüğünü varsaydığı şeyi ölçüyor mu?” sorusuna cevap arar. Yapı geçerliğini incelemede amaç, ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkartmak ise “açımlayıcı faktör analizi”; amaç daha önce belirlenen ölçek faktör yapısının doğrulanması ise “doğrulamalı faktör analizi” teknikleri kullanılır. Hipotez testi yaklaşımında ise benzer ölçekler arasında beklenen pozitif ya da negatif bir korelasyonun veya özelliği bilinen grupların test puanları arasındaki farkın anlamlılığı test edilebilir (Şen, 2009).

Bu uyarılama çalışmasında ölçeğin yapı geçerliğini test etmede; ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkartmak için açımlayıcı faktör analizi ve daha önce belirlenen ölçek faktör yapısının doğrulanması için doğrulamalı faktör analizi teknikleri kullanılmıştır. Ayrıca özelliği bilinen grupların test puanları arasındaki farkın anlamlılığının testi yoluyla da incelenmiştir (Şen, 2009).

Yapı Geçerliğine İlişkin Faktör Analizi Bulguları

Ön uygulama sonucunda 11 öğretmen tarafından sosyal davranışları değerlendirilen 228 çocuk için elde edilen veriler üzerinde, ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkartmak için açımlayıcı faktör analizi ve bu analiz ile belirlenen faktör yapısının model-veri uyumu için doğrulamalı faktör analizi uygulanmıştır (Şen, 2009).

Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları

Temel bileşenler analizi ve varimax dik döndürme tekniği kullanılarak yapılan faktör analizi sonucunda, ölçeğin öz değeri 1'den büyük olan dört faktör altında toplandığı görülmüştür. Analizde faktör yük değeri düşük çıkan bir madde (madde 13) ölçekten çıkartılarak analiz tekrarlanmıştır. Analiz sonuçları belirlenen dört faktörün ölçeğe ilişkin açıkladıkları varyans %69.986'dır. Maddelerle ilgili olarak tanımlanan dört faktörün ortak varyanslarının ise 0.379 ile 0.836 arasında değiştiği gözlenmektedir. Buna göre analizde önemli faktör olarak ortaya çıkan dört faktörün birlikte, maddelerdeki toplam varyansın ve ölçeğe ilişkin varyansın büyük bölümünü açıkladıkları görülmektedir (Şen, 2009).

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda ölçeğin Türk dili ve kültürüne uyarlanan versiyonu dört faktörlüdür. Önemli olarak belirlenen faktörlerden birincisi (açık/fiziksel saldırganlık) ölçeğe ilişkin toplam varyansın %44.10'unu, ikinci faktör (olumlu sosyal davranış) %12.03'ünü, üçüncü faktör (ilişkisel saldırganlık) %8.32'sini ve dördüncü faktör (depresif duygulanım) %5.51'ini açıklamaktadır. Faktörlere ölçeğin özgün hali ve maddelerin içerikleri dikkate alınarak isim verilmeye çalışılmıştır. Buna göre tanımlanan faktör isimleri ve içerdikleri maddeler şunlardır: Ölçeğin birinci (açık/fiziksel saldırganlık) faktörünün 8 maddeden (2, 5, 7, 12, 14, 17, 20, 23), ikinci (olumlu sosyal davranış) faktörünün 7 maddeden (1, 3, 6, 10, 18, 24, 25), üçüncü (ilişkisel saldırganlık) faktörünün 6 maddeden (4, 8, 11, 15, 21, 22) ve dördüncü (depresif duygulanım) faktörünün 3 maddeden (9, 16, 19) oluştuğu belirlenmiştir. Birinci faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri .974 ile .652 arasında değişirken bu değerler, ikinci faktörde yer alan 7 madde için .804 ile .563, üçüncü faktörde yer alan 6 madde için .828 ile .613 ve dördüncü faktörde yer alan 3 madde için .863 ile .506 arasında değişiklik göstermektedir (Şen, 2009).

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, araştırmaya katılan çocukların bağlanma stilleri, ahlaki ve sosyal kural algıları ve sosyal davranışlarının çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığına dair elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir.

Analizler öncesinde veri setinde kayıp değer ve uç değer incelemesi yapılmıştır. Herhangi bir kayıp değere rastlanmamıştır. Uç değer incelemesinde ise hatalı bazı veri girişleri düzeltilmiştir.

Değişkenlerin normal dağılımdan gelme durumları araştırılırken Kolmogorov-Smirnov ve ShapiroWilk's testleri kullanılmıştır. Sonuçlar yorumlanırken $p < 0,05$ olması durumunda değişkenlerin normal dağılımdan gelmediği, $p > 0,05$ olması durumunda ise değişkenlerin normal dağılımdan geldikleri belirtilmiştir.

Kolmogorov-Smirnov ve ShapiroWilk's testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Normallik Testi Sonuçları

	N	Kolmogorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
		Statistic	sd	p	Statistic	sd	p
Bağlanma	47	0,175	13	0,002*	0,937	13	0,004*
Ahlaki Ciddiyet	47	0,092	13	0,002*	0,968	13	0,002*
Ahlaki Otorite	47	0,491	13	0,000*	0,443	13	0,000*
Ahlaki Kural	47	0,47	13	0,000*	0,533	13	0,000*
Ahlaki Genelleme	47	0,532	13	0,000*	0,311	13	0,000*
Ahlaki Ceza	47	0,304	13	0,002*	0,808	13	0,001*
Sosyal Ciddiyet	47	0,126	13	0,002*	0,962	13	0,000*
Sosyal Otorite	47	0,532	13	0,000*	0,311	13	0,000*
Sosyal Kural	47	0,532	13	0,000*	0,311	13	0,000*
Sosyal Ceza	47	0,247	13	0,029*	0,796	13	0,003*
Fiziksel Saldırganlık	47	0,278	13	0,003*	0,675	13	0,000*
Olumlu Davranış	47	0,103	13	0,002*	0,938	13	0,004*
İlişkisel Saldırganlık	47	0,17	13	0,002*	0,865	13	0,004*
Depresif Duygulanım	47	0,155	13	0,002*	0,922	13	0,002*
Empati	47	0,426	13	0,000*	0,649	13	0,000*

*** $p < 0,05$**

Tablo 2 incelendiğinde, Kolmogorov-Smirnov ve ShapiroWilk's testi sonuçlarının anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu durum dağılımın normallikten uzaklaştığını ve bu değişkenlerin

normal dağılmadığını göstermektedir. Bu nedenle non-parametrik testler ile analizler yapılmıştır.

Gruplar arasındaki farklılıklar incelenirken değişkenlerin normal dağılımdan gelmemesi nedeni ile Mann Whitney U Testinden yararlanılmıştır. Birim sayılarının 20'den fazla olması nedeniyle Mann Whitney U Testi için standartlaştırılmış z değerleri verilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiler incelenirken Spearman's Korelasyon Katsayısından yararlanılmıştır.

Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış olup; $p < 0,05$ olması durumunda anlamlı bir ilişkinin olduğu, $p > 0,05$ olması durumunda ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

BÖLÜM 5

BULGULAR VE YORUM

Çocukların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Çocukların demografik özelliklerine ilişkin frekanslar incelenmiş ve Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Çocukların Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu

		n	%
Yaş	60-66 ay	13	27,66
	67-72 ay	34	72,34
	Toplam	47	100
Cinsiyet	Kız	24	51,06
	Erkek	23	48,94
	Toplam	47	100
Kardeş	Tek çocuk	30	63,83
	2 Kardeş ve Üzeri	17	36,17
	Toplam	47	100
Doğum Sırası	İlk Çocuk	40	85,11
	Sonraki Çocuk	7	14,89
	Toplam	47	100
Önceki Okul	Evet	42	89,36
	Hayır	5	10,64
	Toplam	47	100
Anne Baba	Birlikte	42	89,36
	Boşanmış	5	10,64
	Toplam	47	100
Anne Öğrenim	Lise-Önlisans	3	6,38
	Üniversite-Lisansüstü	44	93,62
	Toplam	47	100
Baba Öğrenim	Lise-Önlisans	5	10,64
	Üniversite-Lisansüstü	42	89,36
	Toplam	47	100
Yaşanan Aile	Çekirdek aile	47	100
	Toplam	47	100

Elde edilen bulgulara göre örneklem dâhilindeki çocukların %48,94'ü erkek, %51,06'sı kızdır. Çocukların % 27,66'sı 60-66 ay, %72,34'ü 67-72 aylıktır. Çocukların kendileri dâhil olmak üzere kardeş sayıları 1 ile 3 arasında değişmektedir. Tek çocuk olan çocukların oranı %63,83 iken kardeş sayısı 2 ve üzeri çocukların oranı %36,17'dir. Doğum sırası olarak çocukların %85,11'i ilk çocuk, %14,89'u sonraki çocuk olarak dünyaya gelmiştir. %89,36 çocuk daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmişken, %10,64 çocuk daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmemiştir. Çocukların %89,36'sının anne babası birlikte iken, %10,64'ünün anne babası boşanmıştır. Çocukların %93,62'sinin annesi

üniversite ya da lisansüstü mezun iken, %6,38'inin annesi ise lise ya da önlisans mezunudur. Baba öğrenim durumunda ise %89,36'sının babası üniversite ya da lisansüstü mezunu iken, %10,64'ünün babası lise ya da önlisans mezunudur. Çocukların hepsinin çekirdek aile ortamında yaşadığı görülmüştür.

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeğinden (TOBAH) Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeğinden alınan puanlarla çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olması, anne baba durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu ve yaşanan aile değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Yaş grupları, cinsiyet, daha önce başka kuruma gitmiş olma durumu, anne baba durumu, anne öğrenim ve baba öğrenim durumu değişkenleri için Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Anne öğrenim durumu, yaşanan aile değişkenleri için karşılaştırılan gruplarda yeterli sayıda veri bulunamadığı için analiz yapılamamıştır. Analiz sonuçları Tablo 4–10 arasında verilmiştir.

Tablo 4

TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Yaş					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z	P
Bağlanma	60-66 ay	13	21,15	21	10	29	4,83	25,88	-0,586	0,558
	67-72 ay	34	20,53	21	9	25	3,68	23,28		
	Toplam	47	20,7	21	9	29	3,98			

Tablo 4 incelendiğinde, 60-66 ay çocukların bağlanma düzeylerinin ($X=21,15$), 67-72 ay çocuklarının bağlanma düzeylerine ($X=20,53$) göre yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak tabloya bakıldığında, çocukların bağlanma stillerinin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılan çocuklar, bağlanma ölçeği puanlarına göre negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma olarak üç gruba ayrılmıştır. Çocukların bu gruplara ayrılmasında ortalama ve bir standart sapma esas alınmıştır. Buna göre ortalamanın bir standart sapma altında veya daha düşük puana sahip olanlar (< 17) negatif; bir standart sapma veya daha yüksek puana sahip olanlar (> 25) güvenli; $+ 1.00$ standart sapma aralığında kalanlar (18-24) kaçınma grubuna atanmışlardır (Seven, 2006).

60-66 ay ve 67-72 ay arasındaki çocukların bağlanma düzeylerine bakıldığında her iki yaş grubunun da kaçınmalı bağlanma stiline sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kaçınmalı bağlanma, çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki itilmiş ve önemsiz görülen ilişkidir (Seven, 2006). Her iki grubun da bağlanma düzeylerinin birbirine yakın olması, anne tutumlarının birbirine yakın olması ile ilgili olabilir. Anne tutumlarının birbirine yakın olması toplumsal çocuk yetiştirme tutumundan kaynaklanabilir. Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen 60-66 ay çocuklarının 67-72 ay çocuklara göre daha yüksek bağlanma güvenliği sergilemeleri ise çocukların küçükken daha çok annelerine yönelmeleri ve büyüdükçe çevreye karşı farkındalıklarının artmasından kaynaklanabilir.

Literatürde bu araştırmada olduğu gibi, yaş ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar [Tanış (2014), Yıldız (2005), Turan Cebeci (2009)] vardır. Bu çalışmalar, araştırma verilerini desteklemektedir.

Tablo 5

TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Cinsiyet					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Bağlanma	Kız	24	21,92	22,5	17	29	2,8	27,17	-1,628	0,104
	Erkek	23	19,43	21	9	25	4,66	20,7		
	Toplam	47	20,7	21	9	29	3,98			

Tablo 5 incelendiğinde, kız çocuklarının bağlanma düzeylerinin ($X=21,92$), erkek çocuklarının bağlanma düzeylerine ($X=19,43$) göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılan çocuklar, bağlanma ölçeği puanlarına göre negatif, kaçınma ve güvenli bağlanma olarak üç gruba ayrılmıştır. Çocukların bu gruplara ayrılmasında ortalama ve bir standart sapma esas alınmıştır. Buna göre ortalamanın bir standart sapma altında veya daha düşük puana sahip olanlar (< 17) negatif; bir standart sapma veya daha yüksek puana sahip olanlar (> 25) güvenli; $+ 1.00$ standart sapma aralığında kalanlar (18-24) kaçınma grubuna atanmışlardır (Seven, 2006). Bu tabloda her iki cinsiyetin de kaçınmalı bağlanma tutumu sergilediği görülmektedir. Kaçınmalı bağlanma, çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki itilmiş ve önemsiz görülen ilişkidir (Seven, 2006). Anneler ve çocuklar arasında kaçınmalı bağlanma stiline görülmesinin nedeni, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin sosyo-ekonomik şartlar nedeni ile annelerin çocuklarına fazla vakit ayıramamaları ve yeterince ilgilenememeleri olabilir.

Kız ve erkek çocuklarının bağlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, kız çocuklarının erkek çocuklara göre annelerine karşı daha yüksek bağlanma güvenliği sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum, kız çocuklarının daha çok annelerini model almaları anne-kız ilişkisinin güçlenmesine ve bağlanmayı daha olumlu etkilemesine neden olmuş olabilir. Ayrıca anlamlı farklılık çıkmaması, annelerin çocuklara karşı sevgi ve güven duygusunu cinsiyet ayrımı gözetmeksizin vermesinden kaynaklandığını düşündürmektedir.

Seven (2007)'in yaptığı araştırmanın bulgularına göre bağlanma ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve ortalama puanlar bakımından kızların erkeklere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Tanış (2014)'in ve Turan Cebeci (2009)'nin çalışmalarında, bağlanma puanlarının cinsiyet puanları göre değişmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu da araştırma bulgularını desteklemektedir.

Tablo 6

TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Kardeş					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Bağlanma	Tek çocuk	30	19,97	21	9	25	3,93	21,27		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	22	23	14	29	3,84	28,82	-1,827	0,068
	Toplam	47	20,7	21	9	29	3,98			

Tablo 6 incelendiğinde, tek çocukların bağlanma düzeylerinin ($X=19,97$), 2 kardeş ve üzeri çocukların bağlanma düzeylerine ($X=22$) göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Ancak tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tek çocuk ve 2 kardeş ve üzeri grup puanlarının (18-24) kaçınma grubunda olduğu görülmektedir. Kaçınmalı bağlanma, çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki itilmiş ve önemsiz görülen ilişkidir (Seven, 2006). Gruplar arasında anlamlı bir farklılık çıkmamasının nedeni, annelik duygusunun çocuk sayısına bakmaksızın aynı olması, çocuk sayısı kaç olursa olsun anne sevgisinin ve güveninin değişmemesi ile açıklanabilir. Puan ortalamalarına bakıldığında kaçınmalı bağlanma gösteren tek çocuklar ve kardeşi olan çocuklar arasında anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, kardeşi olan çocukların bağlanma puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, tek çocuğa karşı anne baba tutumlarının daha korumacı ve otoriter olmasından kaynaklanabilir.

Anne babanın aşırı koruması, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve koruma göstermesi anlamına gelir. Anne-babanın aşırı koruyucu ve otoriter tutumu çocuğun üzerinde büyük baskı yaratır. Çocuk kendi başına araştırma inceleme yapamaz. Yapmak istese bile önünde hep bir engel ile karşılaşır. Çocuk bu durumda kendi güvenini kazanamaz ve başkalarına da güvenemez. Savunma mekanizması olarak sürekli başkalarında kaçmak ister ve onlarla bağ kuramaz. Çocuğun başkalarıyla güvenli bağ kurabilmesi için, öncelikle kendi ailesi ile güvenli bağı oluşturması gerekir (Karacan, Şenol & Şener, 1996).

Bu araştırma sonucunu destekleyen Tanış (2014)'ın da araştırmasında, kardeş sayıları ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 7

TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

	n	Doğum Sırası					Mann Whitney U Testi		
		Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Bağlanma	İlk Çocuk	40	20,65	21	9	29	3,93	23,46	
	Sonraki Çocuk	7	21	23	14	25	4,58	27,07	-0,647 0,518
	Toplam	47	20,7	21	9	29	3,98		

Tablo 7 incelendiğinde, doğum sırası olarak ilk doğan çocukların bağlanma düzeylerinin ($X=20,65$), sonraki doğan çocukların bağlanma düzeylerine ($X=21$) göre düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tabloya bakıldığında iki gruptaki çocukların da kaçınılmalı bağlanma stilinde oldukları ortaya çıkmıştır. Kaçınılmalı bağlanma, çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki itilmiş ve önemsiz görülen ilişkidir (Seven, 2006). Bu duruma sebep olarak, annenin her çocuğuna ayırdığı zamanın eşit olması ve çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının benzer olması gösterilebilir. Kardeşler arasında ilk sıralarda ya da sonraki sıralarda yer almanın anne ile olan etkileşimi değiştirmede, bu nedenle de bağlanma stilleri açısından bir farklılık yaratmadığı söylenebilir.

Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Araştırmaya katılan annelerin çocuklarına karşı eşit davranmaları, çocukların doğum sıralarının bir önemi olmadan anneye karşı bağlanma stillerinin aynı olmasını sağlamış olabilir. Kardeş sayıları ve bağlanma stilleri arasında da anlamlı bir fark çıkmaması, doğum sıralarının bağlanma stilleri üzerinde bir etkisinin olmamasını destekler niteliktedir.

Literatürde bu araştırmada olduğu gibi, doğum sırası ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar [Tanış (2014), Baş (2013)] vardır. Bu çalışmalar, araştırma verilerini desteklemektedir.

Tablo 8

TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Önceki Okul					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Bağlanma	Evet	42	20,74	21	9	29	4,01	24,11	-0,156	0,876
	Hayır	5	20,4	21	14	25	4,22	23,1		
	Toplam	47	20,7	21	9	29	3,98			

Tablo 8 incelendiğinde, daha önceden bir okula giden çocukların bağlanma düzeylerinin ($X=20,74$), daha önceden bir okula gitmemiş olan çocukların bağlanma düzeylerine ($X=20,4$) göre yüksek olduğu saptanmıştır. Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların başka bir kuruma gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Araştırma grubunda bulunan annelerin çoğunun çalışıyor olması, çocukları ile gün içerisinde bir araya gelememesi bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir. Çünkü çocuk okula da gitsin veya gitmesin sadece akşamları anne ile vakit geçirmekte ve bağ kurmaktadır. Bu yüzden çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş ya da gitmemiş olması, çocukların annelerine karşı bağlanma stillerini etkilememiş olabilir.

Çocuk her ihtiyacı olduğunda annesinden gereken ilgiyi ve desteği bekler. Eğer ilgi ve destek anne tarafından sağlanırsa, çocuk anneye karşı güven duygusunu geliştirir. Güven duygusu gelişen çocuğun bağlanma düzeyi de artar (Morsünbül, 2005). Tabloya bakıldığında önceden okula giden ve gitmeyen her iki gruptaki çocukların da kaçınmalı bağlanma stiline sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Annelerin çalışma durumları göz önüne alınırsa, çocukları ile sadece akşamları vakit geçirebilen anneler, çocuklarının ihtiyaçlarını yeterince ve zamanında karşılayamamış olabilirler.

Tablo 9

TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne babanın birlikte olma durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Anne Baba					Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	P
Bağlanma	Birlikte	42	21,12	22	10	29	3,67	25,23	-1,788 0,074
	Boşanmış	5	17,2	20	9	21	5,22	13,7	
	Toplam	47	20,7	21	9	29	3,98		

Tablo 9 incelendiğinde, anne babası birlikte olan çocukların bağlanma düzeylerinin ($X=21,12$), anne babası boşanmış çocukların bağlanma düzeylerine ($X=17,2$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tabloya bakıldığında anne babası birlikte olan ve anne babası boşanmış olan çocukların annelerine karşı kaçınılmaz bağlanma (18-24) geliştirdikleri gözlenmiştir. Kaçınılmaz bağlanma, çocuk ve çocuğa bakan kişi arasındaki itilmiş ve önemsiz görülen ilişkidir (Seven, 2006). Anlamlı bir farklılık olamamasına rağmen, anne babası birlikte olan çocukların bağlanma düzeylerinin yüksek oluşu; aile ortamında büyüyen çocukların anne babalarıyla daha olumlu ilişkiler yürütüp, onlara daha çok bağlanmalarına neden olmuş olabilir.

Boşanmış aile çocukları, boşanmamış aile çocuklarına göre bilişsel becerilerde daha geri olabilirler. Bu durumun nedeni olarak, daha çok ebeveyn tartışmasına maruz kalmaları, sosyoekonomik yönden zorluk yaşamaları, ebeveyn tutumlarındaki tutarsızlıklar ve eksiklikler olduğu belirtilmektedir (Sancaklı, 2014). Boşanmış ailelerdeki çocukların ebeveynleri ile çoğunlukla olumsuz ilişkiler içinde oldukları için, güvenli bir bağ geliştirememiş ve bağlanma düzeyleri bu neden ile daha düşük çıkmış olabilir.

Bu araştırma sonucu destekleyen bazı araştırmalar vardır. Turan Cebeci (2009) tam aileye ve tek ebeveynine sahip ailelerden gelen çocukların bağlanma stillerini incelediği araştırmada, tam aileye sahip çocuklar ile tek ebeveynine sahip olan çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını saptamıştır. Tanış (2014) da araştırmasında bu bulgulara benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Tablo 10

TOBAH Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Baba Öğrenim					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Bağlanma	Lise-Önlisans	5	23,2	22	18	29	4,09	30,9		
	Üniversite-Lisansüstü	42	20,4	21	9	25	3,91	23,18	-1,198	0,231
	Toplam	47	20,7	21	9	29	3,98			

Tablo 10 incelendiğinde, babaları lise ya da önlisans mezunu olan çocukların bağlanma düzeylerinin ($X=23,2$), babaları üniversite ya da lisansüstü mezunu olan çocukların bağlanma düzeylerinden ($X=20,4$) yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Anlamalı bir farklılık olmamasına rağmen, lise ya da önlisans mezun babaların çocuklarının bağlanma düzeyleri, üniversite ya da lisansüstü mezun olan babaların çocuklarının bağlanma düzeylerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Üniversite ve lisansüstü mezun olan babaların iş yükünün fazla olması nedeni ile, çocuklarıyla ve eşleriyle geçirdikleri zamanın az olmasının bu sonucu doğurduğu düşünülebilir. Babanın iş yükünün fazla olması, çocuk bakımı ile ilgili eşine verdiği desteği azaltabilir. Eşinden yeteri kadar destek alamayan anne, yaşadığı zorluğu ve stresi çocuğuna yansıtabilir.

Karaboğa (2011)'nın araştırmasında; çocukların bağlanma stillerinin baba öğrenim durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Seven (2006) ise; okur-yazar olmayan ve ilköğretim mezunu babaların lise ve üstü düzeyde öğrenime sahip olan babalardan bağlanma ortalamaları olarak anlamlı farklılık gösterdiğini ve bağlanma güvenliği ortalamalarının babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe arttığını saptamıştır. Karaboğa'nın sonuçları, bu araştırma verilerini desteklerken; Seven'nin sonuçları, araştırma verilerine ters düşer niteliktedir.

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinden (ASKAÖ) Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinin, Ahlaki Kural Algısı ve Sosyal Kural Algısı alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocukların demografik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiş ve bulgular tablo halinde sunulmuştur.

Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Ahlaki Kural Algısı Alt Ölçeğinin Ahlaki Ciddiyet, Ahlaki Otorite, Ahlaki Kural, Ahlaki Genelleme ve Ahlaki Ceza alt boyutlarından alınan puanlarla çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olması, anne baba durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu ve yaşanan aile değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaş grupları, cinsiyet, daha önce başka kuruma gitmiş olma durumu, anne baba durumu, anne öğrenim ve baba öğrenim durumu değişkenleri için Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Anne öğrenim durumu, yaşanan aile değişkenleri için

karşılaştırılan gruplarda yeterli sayıda veri bulunamadığı için analiz yapılamamıştır. Analiz sonuçları Tablo 11–17 arasında verilmiştir.

Tablo 11

AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		n	Yaş				Mann Whitney U Testi			
			Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Ahlaki Ciddiyet	60-66 ay	13	17,23	17	13	21	2,45	23,96	-0,012	0,99
	67-72 ay	34	17,26	17	13	21	1,96	24,01		
	Toplam	47	17,26	17	13	21	2,08			
Ahlaki Otorite	60-66 ay	13	4,46	5	0	5	1,45	21,38	-2,312	0,021*
	67-72 ay	34	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,85	5	0	5	0,78			
Ahlaki Kural	60-66 ay	13	4,31	5	2	5	1,32	20,69	-2,114	0,035*
	67-72 ay	34	4,85	5	0	5	0,86	25,26		
	Toplam	47	4,7	5	0	5	1,02			
Ahlaki Genelleme	60-66 ay	13	4,92	5	4	5	0,28	22,69	-1,617	0,106
	67-72 ay	34	5	5	5	5	0	24,5		
	Toplam	47	4,98	5	4	5	0,15			
Ahlaki Ceza	60-66 ay	13	12,31	13	5	15	2,9	26,15	-0,678	0,498
	67-72 ay	34	11,29	12	5	15	3,65	23,18		
	Toplam	47	11,57	12	5	15	3,46			

*p<0,05

Tablo 11 incelendiğinde, çocukların ahlaki otorite (p=0,021) ve ahlaki kural (p=0,035) anlayışlarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir (p<0,05). Yaşı 60-66 ay arasında olanların ahlaki otorite puanı (X= 21,38), yaşı 67-72 ay arasında olanlara göre (X= 25) anlamlı derecede düşüktür. Yaşı 60-66 ay arasında olanların ahlaki kural puanı (X= 20,69), yaşı 67-72 ay arasında olanlara göre (X= 25,26) anlamlı derecede düşüktür.

Ahlaki kural yokluğu; Smetana (1981) tarafından geliştirilen Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki davranışların ilgili bir kural olmadığı varsayılan durumlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili

yapılan değerlendirmedir. Ahlaki otorite yokluğu; Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki olayların anne, baba veya öğretmen gibi otorite olarak kabul edilen kişilerin bulunmadığı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir (Smetana, 1989).

Araştırma bulgularına göre çocukların yaşının artmasına paralel olarak ahlaki otorite ve kural anlayışlarının da arttığı saptanmıştır. 67-72 aylık çocukların okul yaşantısının daha çok olmasının ve ilkökul yaşantısına daha yakın olmalarının ahlaki otorite ve kural puanlarının daha yüksek çıkmasına neden olabilir. Okul yaşantısında birçok kural ve otorite ile karşılaşan çocuk, kuralların neden olduğunu ve uyulmadığında neler olabileceği hakkında bilgiler edinir. Okul yaşantısında gördükleri kuralları daha da içselleştirme imkanı bulurlar.

Okullar gelenek ve kurallardan oluşan bir topluluktur. Öğrencilerin ve öğretmenlerin okullardan bulundukları her anda , öğrencinin okula başlamasından bitirmesine kadar geçen her zamanda kurallara uygun birçok davranışlar beklenir. Okulda çocuğun toplumsallaşması ve kuralları içselleştirmesi için çeşitli davranışlar gösterilir. Çocuğun kendi davranışlarını göstermesi için de fırsatlar verilir (Arslan, 2001).

Sözer Çapan (2005) çocukların ahlak gelişimlerinin, Piaget'nin ahlaki gelişim kuramına göre incelediği araştırmada; çocukların Ahlaki Yargı Ölçeği toplamlarından almış oldukları puanların, yaşa göre anlamlı bir farklılık yarattığını ifade etmiştir. Sonuçlar, bu araştırma verilerini destekler niteliktedir.

Tablo 11 incelendiğinde ahlaki ciddiyet ($p= 0,99$), ahlaki genelleme ($p= 0,106$) ve ahlaki ceza ($p= 0,498$) puanı bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki ciddiyet, araştırmaya katılan çocukların Smetana (1981) tarafından geliştirilen Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerdeki olayı doğru veya yanlış olarak değerlendirmesiyle ilgili yapılan değerlendirmedir. Ahlaki genelleme, Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki davranışların ev, okul, komşu evi gibi farklı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Ahlaki ceza, Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nde ahlaki kuralların ihlal edilmesi durumunda o kişiye ceza verilip verilmemesi veya ne kadar ceza verilmesi gerektiği ile ilgili yapılan değerlendirmedir (Smetana, 1989).

Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen araştırma bulgularına göre, çocukların yaşının artmasına paralel olarak ahlaki ciddiyet ve genelleme anlayışlarının da arttığı saptanmıştır. Çocukların ahlaki olarak olgunlaşması hem yaş ile hem de sosyal çevre ile ilgidir. Çocuklar büyüdükçe okul yaşantısı ile birlikte sosyal çevreleri de artmaktadır. Çocuklar okulda ve sosyal çevreden öğrendikleri kurallar ile kendi ahlaki anlayışlarını da güçlendirmektedir. Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen araştırma bulgularına göre, çocukların yaşının artmasına paralel olarak ahlaki ceza anlayışlarının azaldığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çocukların okulda öğrendikleri problem çözme becerileri ile problemlerini çözmeye çalışmakta olduklarını ve cezaya daha az ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Literatürde bu araştırmada olduğu gibi, yaş ile ahlaki kural algısı arasında bazı boyutlarda anlamlı bir ilişki olduğunu bazı boyutlarda ise anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar [Abanoz (2008), Seçer Z., Çağdaş, Seçer F. (2006)] vardır. Bu çalışmalar, araştırma verilerini desteklemektedir.

Tablo 12

AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Cinsiyet					Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	P
Ahlaki Ciddiyet	Kız	24	17,63	18	13	21	2,1	26,52	-1,302 0,193
	Erkek	23	16,87	17	13	21	2,03	21,37	
	Toplam	47	17,26	17	13	21	2,08		
Ahlaki Otorite	Kız	24	5	5	5	5	0	25	-1,46 0,144
	Erkek	23	4,7	5	0	5	1,11	22,96	
	Toplam	47	4,85	5	0	5	0,78		
Ahlaki Kural	Kız	24	4,67	5	0	5	1,17	24	0 1
	Erkek	23	4,74	5	2	5	0,86	24	
	Toplam	47	4,7	5	0	5	1,02		
Ahlaki Genelleme	Kız	24	5	5	5	5	0	24,5	-1,022 0,307
	Erkek	23	4,96	5	4	5	0,21	23,48	
	Toplam	47	4,98	5	4	5	0,15		
Ahlaki Ceza	Kız	24	11,25	12	5	15	3,7	23,02	-0,509 0,611
	Erkek	23	11,91	13	5	15	3,23	25,02	
	Toplam	47	11,57	12	5	15	3,46		

Tablo 12 incelendiğinde, ahlaki ciddiyet ($p= 0,193$), ahlaki otorite ($p= 0,144$), ahlaki kural ($p= 1$), ahlaki genelleme ($p= 0,307$) ve ahlaki ceza ($p= 0,611$) puanları bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çocukların hepsinin aynı toplumda ve kültürde büyümesi, kız ve erkek çocukların ahlaki düzeylerinin birbirine yakın olmasına neden olabilir. Toplumun ahlaki değerleri ortak olduğu için, okullarda değerler eğitimi programında kız erkek demeden her çocuğa eşit davranılarak, aynı ahlaki değerlerin öğretilmesi, cinsiyetler arasında bir farklılık olmamasına neden olduğunu düşündürmektedir.

Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, kız çocuklarının ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki genelleme puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ahlaki ciddiyet, araştırmaya katılan çocukların Smetana (1981) tarafından geliştirilen Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerdeki olayı doğru veya yanlış olarak değerlendirmesiyle ilgili yapılan değerlendirmedir. Ahlaki otorite yokluğu; Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerdeki olayların anne, baba veya öğretmen gibi otorite olarak kabul edilen kişilerin bulunmadığı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Ahlaki genelleme, Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerdeki davranışların ev, okul, komşu evi gibi farklı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir (Smetana, 1989). Kız çocuklarının yönedikleri oyunların daha sakin ve sevgiye yönelik oyunlar olması, bu sonucun çıkmasına neden olmuş olabilir. Kız çocukları daha gerçeğe dayalı ve problem çözmeye odaklı düşünmekte ve oyunlarını bu yönde kurmaktadır. Özellikle annelik rolü kız çocuklarının çoğunlukla tercih ettiği bir oyundur. Annelik içgüdüleriyle oynadıkları oyunlarda ahlaki olarak birçok durumu çözmeye çalışmaktadırlar.

Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, erkek çocukların ise ahlaki kural ve ahlaki ceza puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ahlaki kural yokluğu; Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nin ahlaki kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerdeki davranışların ilgili bir kural olmadığı varsayılan durumlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Ahlaki ceza, Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği'nde ahlaki kuralların ihlal edilmesi durumunda o kişiye ceza verilip verilmemesi veya ne kadar ceza verilmesi gerektiği ile ilgili yapılan değerlendirmedir (Smetana, 1989).

Erkek çocuklarının daha kuralcı oyunlar seçmesi ve oyunlarında savaş unsurlarını daha çok kullanmaları, ahlaki kural ve ceza puanları açısından kızlardan daha yüksek puan almalarına neden olabilmektedir. Erkek çocuklar oyunlarında daha çok kurallar kullanırlar ve kurallara uymayanları cezalandırırlar. Ceza yöntemleri genelde daha hayalci ve savaş içeren unsurlar barındırır.

Abanoz (2008) çocukların cinsiyetinin ahlaki gelişimini etkilemediği sonucunu vurgulamıştır. Yani temel eğitim çağında cinsiyet, ahlaki gelişimde ayırıcı bir etken değildir. Sözer Çapan (2005) da cinsiyetin ahlaki yargı anlayışına etken olmadığını saptamıştır. Bu sonuçlar araştırma verilerini destekler niteliktedir.

Tablo 13

AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Kardeş						Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Ahlaki Ciddiyet	Tek çocuk	30	16,9	17	13	21	2,14	21,63		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	17,88	18	14	21	1,87	28,18	-1,59	0,112
	Toplam	47	17,26	17	13	21	2,08			
Ahlaki Otorite	Tek çocuk	30	4,77	5	0	5	0,97	23,43		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	5	5	5	5	0	25	-1,076	0,282
	Toplam	47	4,85	5	0	5	0,78			
Ahlaki Kural	Tek çocuk	30	4,53	5	0	5	1,25	22,87		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	5	5	5	5	0	26	-1,556	0,12
	Toplam	47	4,7	5	0	5	1,02			
Ahlaki Genelleme	Tek çocuk	30	4,97	5	4	5	0,18	23,72		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	5	5	5	5	0	24,5	-0,753	0,452
	Toplam	47	4,98	5	4	5	0,15			
Ahlaki Ceza	Tek çocuk	30	11,33	12	5	15	3,56	23,12		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	12	12	5	15	3,34	25,56	-0,597	0,55
	Toplam	47	11,57	12	5	15	3,46			

Tablo 13 incelendiğinde, ahlaki ciddiyet ($p= 0,112$), ahlaki otorite ($p= 0,282$), ahlaki kural ($p= 12$), ahlaki genelleme ($p= 0,452$) ve ahlaki ceza ($p= 0,55$) puanları bakımından

çocukların kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen kardeşi olan çocukların ahlaki ciddiyet, otorite, kural, genelleme ve ceza puanları kardeşi olmayan çocukların puanlarına göre daha yüksek çıkmıştır. Tek çocukların kardeşli çocuklardan daha fazla yalnız oyun, kardeşli çocukların tek çocuklardan daha fazla birlikte ve işbirlikçi oyun oynadığını göstermiştir (Taylı, 2000). Sosyal gelişimin ahlaki gelişimle paralel geliştiği göz önüne alınırsa, kardeşi olan çocukların sosyal anlamda daha çok ilişki kurması ahlaki gelişimini daha olumlu etkilemektedir. Bu durumda ahlaki puan ortalamalarının daha yüksek çıkmasına neden olabilir. Ahlaki gelişim anlamında kardeşlerin birbirlerini olumlu etkilediği söylenebilir.

Abanoz (2008) çocuğun kardeş sayısının ahlaki gelişiminde bir etkisinin olmadığını söylemiştir. Sözer Çapan (2005) kardeşi olup olmama değişkenleri ile Ahlaki Yargı Ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Bu sonuçlar araştırma verilerini desteklemektedir.

Tablo 14

AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Doğum Sırası					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z	P
Ahlaki Ciddiyet	İlk Çocuk	40	17,05	17	13	21	2,09	22,65	-1,632	0,103
	Sonraki Çocuk	7	18,43	18	16	21	1,72	31,71		
	Toplam	47	17,26	17	13	21	2,08			
Ahlaki Otorite	İlk Çocuk	40	4,83	5	0	5	0,84	23,83	-0,598	0,55
	Sonraki Çocuk	7	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,85	5	0	5	0,78			
Ahlaki Kural	İlk Çocuk	40	4,65	5	0	5	1,1	23,65	-0,865	0,387
	Sonraki Çocuk	7	5	5	5	5	0	26		
	Toplam	47	4,7	5	0	5	1,02			
Ahlaki Genelleme	İlk Çocuk	40	4,98	5	4	5	0,16	23,91	-0,418	0,676
	Sonraki Çocuk	7	5	5	5	5	0	24,5		
	Toplam	47	4,98	5	4	5	0,15			
Ahlaki Ceza	İlk Çocuk	40	11,48	12	5	15	3,43	23,46	-0,654	0,513
	Sonraki Çocuk	7	12,14	14	5	15	3,85	27,07		
	Toplam	47	11,57	12	5	15	3,46			

Tablo 14 incelendiğinde, ahlaki ciddiyet ($p= 0,103$), ahlaki otorite ($p= 0,55$), ahlaki kural ($p= 0,387$), ahlaki genelleme ($p= 0,676$) ve ahlaki ceza ($p= 0,513$) puanları bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Aynı ailede ve toplumda büyüyen kardeşlerin, ahlak konusunda da aynı eğitimi almaları anlamlı bir farklılığın olmamasına neden olmuş olabilir. Anne babanın çocuklarına karşı eşit ve olumlu tutumları, hem kardeşler arasındaki ilişkiyi olumlu etkiler, hem de ahlaki gelişimlerinin farklılık göstermemesine sebep olabilir. Anne babanın dışında kardeşler ve evde yaşayan diğer kişiler de çocuğun ahlaki ve toplumsal gelişiminde etkilidir. Kardeşler birbirlerini ahlaki anlamda olumlu ya da olumsuz etkiler ve kardeşlerin ahlaki gelişim düzeyleri birbirlerine yakın olur (Abanoz, 2008).

Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen sonraki doğan çocukların ahlaki ciddiyet, otorite, kural, genelleme ve ceza puanları ilk doğan çocukların puanlarına göre daha yüksek

çıkmıştır. Kardeşi olan bir çocuğun yeni kardeşini kabullenmesi zor olan bir durumdur. Çocuğun yaşı, ailenin yaklaşımı gibi birçok faktör çocuğun kardeşini kabullenmesini ve ahlaki ve sosyal gelişimini etkilemektedir. Bu süreci tam olarak uygun şekilde geçirmeyen çocukların, ahlaki ve sosyal gelişimleri de bu durumdan olumsuz etkilenebilir.

Yeni bir kardeş, bir çocuk için kabullenmesi gerçekten çok zor olan bir durumdur. Çocuğun yeni kardeşi kabullenebilmesini çocuğun yaşı, ailenin çocuğa yaklaşımı ve çocuğun kişilik özellikleri gibi birçok faktör etkilemektedir.

Abanoz (2008) araştırmasında; çocuğun kardeş sırası ile ahlaki gelişimi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirtmiştir. Bu sonuç, araştırma verilerini destekler niteliktedir.

Sözer Çapan (2005) 3-11 yaş çocuklarının ahlak gelişimlerinin Piaget'nin ahlaki gelişim kuramına göre incelediği çalışmada da; doğum sırası değişkeni ile Ahlaki Yargı Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık bulmuştur. Bu sonuç, bu araştırma verilerini desteklememektedir. Bu farklılığın örneklem grubunun genel ailesel özellikleri arasındaki farktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 15

AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Önceki Okul					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	Z	P
Ahlaki Ciddiyet	Evet	42	17,17	17	13	21	2,04	23,55	-0,663	0,507
	Hayır	5	18	18	15	21	2,55	27,8		
	Toplam	47	17,26	17	13	21	2,08			
Ahlaki Otorite	Evet	42	4,83	5	0	5	0,82	23,88	-0,493	0,622
	Hayır	5	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,85	5	0	5	0,78			
Ahlaki Kural	Evet	42	4,86	5	2	5	0,65	24,9	-2,71	0,007*
	Hayır	5	3,4	5	0	5	2,3	16,4		
	Toplam	47	4,7	5	0	5	1,02			
Ahlaki Genelleme	Evet	42	4,98	5	4	5	0,15	23,94	-0,345	0,73
	Hayır	5	5	5	5	5	0	24,5		
	Toplam	47	4,98	5	4	5	0,15			
Ahlaki Ceza	Evet	42	11,21	12	5	15	3,47	22,35	-2,441	0,015*
	Hayır	5	14,6	15	13	15	0,89	37,9		
	Toplam	47	11,57	12	5	15	3,46			

*p<0,05

Tablo 15 incelendiğinde, ahlaki kural ($p= 0,007$) ve ahlaki ceza ($p= 0,015$) puanları bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyen çocukların ahlaki kural puanı ($X= 3,4$), daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna giden çocuklara göre ($X= 4,86$) anlamlı derecede düşüktür. Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna giden çocukların ahlaki ceza puanı ($X= 11,21$) daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyen çocuklara göre ($X= 14,6$) anlamlı derecede düşüktür.

Okullarda kural uygulamaları olduğu için, daha önce başka bir okula gitmiş olan çocuklar ahlaki kuralları daha çok öğrenmiş olabilirler. Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyen çocuklar daha çok evde vakit geçirdikleri için, kurallar ile daha az karşılaşmış olabilirler. Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna giden çocukların

ahlaki ceza puanlarının düşük olmasının nedeni olarak, okulda problem çözme becerisi öğrenerek, problem çözümlerinde daha az ceza kullanmayı öğrenmeleri gösterilebilir. Daha önce başka bir kurum gitmemiş çocuklar sosyal ve okul ortamından daha uzak oldukları için, nasıl problem çözeceklerini bilemeyebilirler ve daha çok ceza kullanabilirler.

Seçer ve arkadaşları (2006)'nın çocukların okul ortamındaki ahlaki ve sosyal kuralları ayırt etme becerisinin incelendiği araştırmada, okul öncesi eğitim kurumlarının çocukların ahlaki kuralları ayırt etme becerisini olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Tepeli (2008)'nin, kendini kontrol eğitiminin okulöncesi çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları ile bilişsel tempolarına etkisini incelediği araştırmada; ülkemiz okulöncesi eğitim kurumlarında verilen eğitimin, çocukların ahlaki kurallarla ilgili algılarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Bu sonuçlar araştırma verilerini desteklemektedir.

Tablo 15 incelendiğinde, ahlaki ciddiyet ($p= 0,507$), ahlaki otorite ($p= 0,622$), ahlaki genelleme ($p= 0,73$) puanları bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 16

AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne Babanın Birlikte Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Anne Baba					Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	Z P
Ahlaki Ciddiyet	Birlikte	42	17,33	17	13	21	2,16	24,57	-0,837 0,402
	Boşanmış	5	16,6	17	15	18	1,14	19,2	
	Toplam	47	17,26	17	13	21	2,08		
Ahlaki Otorite	Birlikte	42	4,83	5	0	5	0,82	23,88	-0,493 0,622
	Boşanmış	5	5	5	5	5	0	25	
	Toplam	47	4,85	5	0	5	0,78		
Ahlaki Kural	Birlikte	42	4,67	5	0	5	1,07	23,76	-0,713 0,476
	Boşanmış	5	5	5	5	5	0	26	
	Toplam	47	4,7	5	0	5	1,02		
Ahlaki Genelleme	Birlikte	42	4,98	5	4	5	0,15	23,94	-0,345 0,73
	Boşanmış	5	5	5	5	5	0	24,5	
	Toplam	47	4,98	5	4	5	0,15		
Ahlaki Ceza	Birlikte	42	11,5	12	5	15	3,62	24,08	-0,123 0,902
	Boşanmış	5	12,2	12	10	14	1,48	23,3	
	Toplam	47	11,57	12	5	15	3,46		

Tablo 16 incelendiğinde, ahlaki ciddiyet ($p= 0,402$), ahlaki otorite ($p= 0,622$), ahlaki kural ($p= 0,476$), ahlaki genelleme ($p= 0,73$) ve ahlaki ceza ($p= 0,902$) puanları bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Anne babanın birlikte olma durumları ile çocukların ahlaki puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamasının nedeni olarak; çocukların babalarının iş yoğunluğu nedeni ile çoğunlukla anneleri ile vakit geçirmeleri, anne babalar boşansa bile vekaletin genelde annelerde olması gösterilebilir. Yani çocuğun anne babası boşanmış olsa da olmasa da annesi ile geçirdiğin vaktin babasıyla geçirdiği vakitten çok olması; çocuğun her iki durumda da ahlaki yönden annesinden etkilendiğini göstermektedir. Bu durumda da anne babanın birlikte olma durumlarının çocuğun ahlaki kural anlayışı üzerinde etkisinin olmadığını düşündürmektedir.

Boşanmanın çocuk üzerinde etkisi birçok faktöre bağlıdır. Çocuğun boşanma anındaki yaşı, cinsiyeti, kişilik özellikleri, ailevi sorunların niteliği, çocuğun boşanmaya sebep olan problemi algılama biçimi, çocuğun boşanmadan önceki ve sonraki hayatının ve ortamının özellikleri bu faktörler arasındadır (Çağdaş ve Seçer, 2004). Ailelerin sosyo ekonomik özellikleri de göz önüne alınarak, boşanmış ailelerin bu konularda bilinçli davranması çocukların ahlaki gelişiminin bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olabilir.

Tablo 17

AKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Baba Öğrenim					Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z P
Ahlaki Ciddiyet	Lise-Önlisans	5	18,4	19	14	21	2,7	31,9	
	Üniversite-Lisansüstü	42	17,12	17	13	21	1,99	23,06	-1,378 0,168
	Toplam	47	17,26	17	13	21	2,08		
Ahlaki Otorite	Lise-Önlisans	5	5	5	5	5	0	25	
	Üniversite-Lisansüstü	42	4,83	5	0	5	0,82	23,88	-0,493 0,622
	Toplam	47	4,85	5	0	5	0,78		
Ahlaki Kural	Lise-Önlisans	5	5	5	5	5	0	26	
	Üniversite-Lisansüstü	42	4,67	5	0	5	1,07	23,76	-0,713 0,476
	Toplam	47	4,7	5	0	5	1,02		
Ahlaki Genelleme	Lise-Önlisans	5	5	5	5	5	0	24,5	
	Üniversite-Lisansüstü	42	4,98	5	4	5	0,15	23,94	-0,345 0,73
	Toplam	47	4,98	5	4	5	0,15		
Ahlaki Ceza	Lise-Önlisans	5	14,2	15	12	15	1,3	35	
	Üniversite-Lisansüstü	42	11,26	12	5	15	3,51	22,69	-1,932 0,053
	Toplam	47	11,57	12	5	15	3,46		

Tablo 17 incelendiğinde, ahlaki ciddiyet ($p= 0,168$), ahlaki otorite ($p= 0,622$), ahlaki kural ($p= 0,476$), ahlaki genelleme ($p= 0,73$) ve ahlaki ceza ($p= 0,53$) puanları bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Babaların genelde sosyo ekonomik ve kültürel seviyesinin yüksek olması anlamlı bir farklılık çıkmamasına neden olmuş olabilir. Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen lise ya da önlisans mezunu babaların çocuklarının ahlaki puanları, üniversite ya da lisansüstü mezunu babaların çocuklarının ahlaki puanlarından daha yüksektir. Bu durum, üniversite ya da lisansüstü mezun babaların iş yükleri nedeni ile çocukları ile daha az vakit geçirmelerinden kaynaklanabilir. Babaları ile daha çok vakit geçiren çocukların ahlaki değerler anlamında daha çok paylaşımda bulundukları söylenebilir.

Abanoz (2008) çocukların dini ve ahlaki gelişimlerinde anne ve babaların rolünü incelediği araştırmada; ahlaki gelişim ortalamaları en düşük olan çocukların okur yazar olmayan babaların çocukları olduğunu belirtmiştir. Bunun en önemli sebebi olarak okuryazar olmayan babaların, eşlerinin de okuryazar olmaması çocuğun hem anneden hem de babadan yetersiz eğitim almasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu araştırmadaki babaların hepsinin okuma yazma bilmesi nedeni ile böyle bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Sözer Çapan (2005) da yaptığı araştırmada; çocukların Ahlaki Yargı Ölçeği toplamlarından almış oldukları ile babanın öğrenim durumu değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmiştir.

Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Sosyal Kural Algısı Alt Ölçeğinin Sosyal Ciddiyet, Sosyal Otorite, Sosyal Kural, Sosyal Genelleme ve Sosyal Ceza alt boyutlarından alınan puanlarla çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olması, anne baba durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu ve yaşanan aile değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaş grupları, cinsiyet, daha önce başka kuruma gitmiş olma durumu, anne baba durumu, anne öğrenim ve baba öğrenim durumu değişkenleri için Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Anne öğrenim durumu, yaşanan aile değişkenleri için karşılaştırılan gruplarda yeterli sayıda veri bulunamadığı için analiz yapılamamıştır. Analiz sonuçları Tablo 18–24 arasında verilmiştir.

Tablo 18

SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Yaş					Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	P
Sosyal Ciddiyet	60-66 ay	13	16,08	16	12	21	2,81	21,81	-0,684 0,494
	67-72 ay	34	16,53	16,5	10	20	2,58	24,84	
	Toplam	47	16,4	16	10	21	2,63		
Sosyal Otorite	60-66 ay	13	4,62	5	0	5	1,39	23,15	-0,748 0,454
	67-72 ay	34	4,97	5	4	5	0,17	24,32	
	Toplam	47	4,87	5	0	5	0,74		
Sosyal Kural	60-66 ay	13	4,62	5	0	5	1,39	23,19	-0,714 0,475
	67-72 ay	34	4,85	5	0	5	0,86	24,31	
	Toplam	47	4,79	5	0	5	1,02		
Sosyal Genelleme	60-66 ay	13	5	5	5	5	0	24	0 1
	67-72 ay	34	5	5	5	5	0	24	
	Toplam	47	5	5	5	5	0		
Sosyal Ceza	60-66 ay	13	13,08	13	7	15	2,43	29,88	-1,856 0,063
	67-72 ay	34	10,76	11,5	5	15	3,84	21,75	
	Toplam	47	11,4	12	5	15	3,63		

Tablo 18 incelendiğinde, sosyal ciddiyet ($p= 0,494$), sosyal otorite ($p= 0,454$), sosyal kural ($p= 0,475$), sosyal genelleme ($p= 0,1$) ve sosyal ceza ($p= 0,063$) puanları bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet, araştırmaya katılan çocukların Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resmindeki olayı doğru veya yanlış olarak değerlendirmesiyle ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal otorite yokluğu, sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerindeki olayların anne, baba veya öğretmen gibi otorite olarak kabul edilen kişilerin bulunmadığı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal kural yokluğu, resimlerdeki davranışların ilgili bir kural olmadığı varsayılan durumlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal genelleme, resimlerindeki davranışların ev, okul, komşu evi gibi

farklı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal ceza, kuralların ihlal edilmesi durumunda o kişiye ceza verilip verilmemesi veya ne kadar ceza verilmesi gerektiği ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Çocuklar aynı yaş grubunda bulunmaktadır. Aralarında ay farkı vardır. Bu durumda da sosyal gelişimleri birbirine yakındır. Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen, 67-72 aylık çocukların sosyal ciddiye, sosyal otorite, sosyal kural puanları 60-66 aylık çocukların puanlarına göre yüksek çıkmıştır. Bu sonuç bize yaş ilerledikçe sosyal değerlerin olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir. Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen 67-72 aylık çocukların sosyal ceza puanı, 60-66 aylık çocukların sosyal ceza puanına göre daha düşük çıkmıştır. Bunun nedeni olarak da yaş ilerledikçe, problem çözme becerilerinin artması gösterilebilir.

Literatürde, yaş ile sosyal kural algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösteren bazı çalışmalar vardır. Bu çalışmalar araştırma verilerini desteklememektedir. Seğer ve Sarı (2006)'nın okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve etmeyen çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerini incelediği araştırmada; yaş değişkenine göre, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklarla, devam etmeyen çocukların sosyal kural bilgileri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5 yaş çocuklar devam etmeyen aynı yaş grubu çocuklara göre, sosyal kuralları kuraldan bağımsız ve genellenebilir olarak algılamaktadırlar. Seğer ve arkadaşlarının (2006) yaptığı araştırmada, yaş gruplarına göre çocukların sosyal kural bilgisi öğretmen otoritesi ve kural yokluğu alt boyutlarına ait puan ortalamalarının farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Alt yaş grubu çocukların sosyal kuralların öğretmen otoritesi ve kural yokluğu alt boyutunda orta ve üst yaş grubu çocuklara göre daha yüksek puanlar elde ettikleri bildirilmiştir.

Tablo 19

SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Cinsiyet					Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z P
Sosyal Ciddiyet	Kız	24	16,75	17	13	21	2,45	25,38	-0,708 0,479
	Erkek	23	16,04	16	10	20	2,8	22,57	
	Toplam	47	16,4	16	10	21	2,63		
Sosyal Otorite	Kız	24	5	5	5	5	0	25	-1,46 0,144
	Erkek	23	4,74	5	0	5	1,05	22,96	
	Toplam	47	4,87	5	0	5	0,74		
Sosyal Kural	Kız	24	4,58	5	0	5	1,41	23,04	-1,4 0,162
	Erkek	23	5	5	5	5	0	25	
	Toplam	47	4,79	5	0	5	1,02		
Sosyal Genelleme	Kız	24	5	5	5	5	0	24	0 1
	Erkek	23	5	5	5	5	0	24	
	Toplam	47	5	5	5	5	0		
Sosyal Ceza	Kız	24	10,92	12	5	15	3,65	21,98	-1,053 0,292
	Erkek	23	11,91	14	5	15	3,63	26,11	
	Toplam	47	11,4	12	5	15	3,63		

Tablo 19 incelendiğinde, sosyal ciddiyet ($p= 0,479$), sosyal otorite ($p= 0,144$), sosyal kural ($p= 0,162$), sosyal genelleme ($p= 0,1$) ve sosyal ceza ($p= 0,292$) puanları bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet, araştırmaya katılan çocukların Smetana (1981) tarafından geliştirilen “Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği”nin sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resmindeki olayı doğru veya yanlış olarak değerlendirmesiyle ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal otorite yokluğu, sosyal kuralların ihlal edildiğini gösteren resimlerdeki olayların anne, baba veya öğretmen gibi otorite olarak kabul edilen kişilerin bulunmadığı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal kural yokluğu, resimlerdeki davranışların ilgili bir kural olmadığı varsayılan durumlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal genelleme, resimlerdeki davranışların ev, okul, komşu evi gibi

farklı ortamlarda yapılmasının doğru mu yanlış mı olacağı ile ilgili yapılan değerlendirmedir. Sosyal ceza, kuralların ihlal edilmesi durumunda o kişiye ceza verilip verilmemesi veya ne kadar ceza verilmesi gerektiği ile ilgili yapılan değerlendirmedir.

Sosyal boyutlar ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın çıkmamasının nedeni olarak, sosyal gelişimin yaş ve çevre ile gelişmesi gösterilebilir. Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen erkeklerin sosyal ceza puanı kızların puanından daha yüksek çıkmıştır. Bunun nedeni olarak, erkeklerin problem çözümlerinde daha sert davrandıkları söylenebilir. Anlamlı bir farklılık olamamasına rağmen sosyal ciddiye ve sosyal otorite puanlarına bakıldığında kızların puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Seçer ve arkadaşları (2006)'nın yaptığı araştırmada, cinsiyete göre çocukların sosyal kural bilgisi alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur. Erkek çocuklar kızlara göre sosyal kuralları çiğneyen kişinin derhal öğretmene bildirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu bulgu, araştırmanın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Tablo 20

SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçları

		Kardeş					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z	P
Sosyal Ciddiyet	Tek çocuk	30	16,5	16	10	21	2,74	24,37	-0,246	0,806
	2 Kardeş ve Üzeri	17	16,24	16	11	20	2,49	23,35		
	Toplam	47	16,4	16	10	21	2,63			
Sosyal Otorite	Tek çocuk	30	4,83	5	0	5	0,91	24,2	-0,38	0,704
	2 Kardeş ve Üzeri	17	4,94	5	4	5	0,24	23,65		
	Toplam	47	4,87	5	0	5	0,74			
Sosyal Kural	Tek çocuk	30	4,67	5	0	5	1,27	23,43	-1,076	0,282
	2 Kardeş ve Üzeri	17	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,79	5	0	5	1,02			
Sosyal Genelleme	Tek çocuk	30	5	5	5	5	0	24	0	1
	2 Kardeş ve Üzeri	17	5	5	5	5	0	24		
	Toplam	47	5	5	5	5	0			
Sosyal Ceza	Tek çocuk	30	11,03	12	5	15	3,7	22,65	-0,915	0,36
	2 Kardeş ve Üzeri	17	12,06	14	5	15	3,53	26,38		
	Toplam	47	11,4	12	5	15	3,63			

Tablo 20 incelendiğinde, sosyal ciddiyet ($p= 0,806$), sosyal otorite ($p= 0,704$), sosyal kural ($p= 0,282$), sosyal genelleme ($p= 0,1$) ve sosyal ceza ($p= 0,36$) puanları bakımından çocukların kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Puan ortalamaları incelendiğinde, sosyal ciddiyet dışındaki tüm boyutlarda 2 ve üzeri kardeşi olan çocukların puanlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuç, kardeş sahibi olan çocukların birbirleriyle etkileşimde bulunmaları, tek çocuk olanlarda ise anne babanın daha çok vakit geçirmelerinden ve okul öncesi eğitim kurumunda akranları ile etkileşim içinde olmalarından kaynaklanabilir.

Okul öncesi dönemde olan çocukların sosyalleşmesinde kardeş ile ilişkiler çok önemlidir. Ancak, günümüz koşullarında çocuklar okul öncesi eğitime erken yaşlarda başlamaktadır. Bu nedenle kardeşi olmayan çocuklar da sosyal ve duygusal yönden kardeşi olan çocukların iletişim becerilerine yakın olmalarını, sosyalleşmelerini ve duygusal yetiye sahip olmalarını sağlamıştır (San-Bayhan & Artan, 2004).

Riggio (1999) yaptığı çalışmada, kardeşi olanlar ve olmayanlar arasında sosyal beceri açısından bir farka rastlamamıştır. Bu sonuç araştırma verilerini desteklemektedir. Taylı (2000)'nın yaptığı araştırmanın amacı; kardeşli ve tek çocuğun sosyal oyun tercihlerindeki farklılığı tespit etmektir. Bu amaçla 18 kardeşli, 20 tek çocuk oyun ortamında Parten'in sosyal oyun kategorilerine göre gözlenmiştir. Bulgular tek çocukların kardeşli çocuklardan daha fazla yalnız oyun, kardeşli çocukların tek çocuklardan daha fazla birlikte ve işbirlikçi oyun oynadığını göstermiştir. Smetana (1999) da bu duruma paralel olarak çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin kardeşler arası ilişkilerinden etkilendiğini belirtmiştir. Bu sonuçlar araştırma verilerini desteklememektedir.

Tablo 21

SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Doğum Sırası					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z	P
Sosyal Ciddiyet	İlk Çocuk	40	16,33	16	10	21	2,59	23,36	-0,769	0,442
	Sonraki Çocuk	7	16,86	18	11	20	3,02	27,64		
	Toplam	47	16,4	16	10	21	2,63			
Sosyal Otorite	İlk Çocuk	40	4,85	5	0	5	0,8	23,83	-0,598	0,55
	Sonraki Çocuk	7	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,87	5	0	5	0,74			
Sosyal Kural	İlk Çocuk	40	4,75	5	0	5	1,1	23,83	-0,598	0,55
	Sonraki Çocuk	7	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,79	5	0	5	1,02			
Sosyal Genelleme	İlk Çocuk	40	5	5	5	5	0	24	0	1
	Sonraki Çocuk	7	5	5	5	5	0	24		
	Toplam	47	5	5	5	5	0			
Sosyal Ceza	İlk Çocuk	40	11,42	12	5	15	3,53	24	0	1
	Sonraki Çocuk	7	11,29	14	5	15	4,5	24		
	Toplam	47	11,4	12	5	15	3,63			

Tablo 21 incelendiğinde, sosyal ciddiyet ($p= 0,442$), sosyal otorite ($p= 0,55$), sosyal kural ($p= 0,55$), sosyal genelleme ($p= 0,1$) ve sosyal ceza ($p= 0,1$) puanları bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Literatüre incelendiğinde; sosyal gelişim anlamında sonraki doğan çocukların, ilk doğan çocuklara göre daha ileri düzeyde olduklarını gösteren birçok araştırma vardır. Ancak bu araştırmanın yapıldığı grubun sosyo-ekonomik düzeyi göz önüne alınırsa, ilk doğan çocukların da kardeşleri olana kadar birçok sosyal ortama katıldığı ve sosyal gelişimini ilerletmek için birçok fırsatlar yakaladıkları düşünülmektedir. Anne babanın çalışma şartları nedeni ile çocukların erken yaşta okula başlaması, sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle ilk doğan çocuklar ile sonraki doğan çocuklar arasında bir farklılığın olmadığı düşünülmektedir.

Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal kural puanları açısından sonraki doğan çocukların puan ortalamalarının, ilk doğan çocuklara göre

sonraki çocuklarda yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sonraki doğan çocukların sosyal ceza puanlarının, ilk doğan çocuklara göre düşük olduğu gözlemlenmektedir. Anne babaların sonraki doğan çocukta daha deneyimli olmaları, çocuklarına karşı tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir. Kardeşler arasında eşit tutumlar gösterilmesi, kardeşlerin birbirlerini olumlu etkilemesine neden olur ve sosyal gelişimleri olumlu yönde etkilenir.

Adler, doğum sırasının insan kişiliği üzerindeki etkisini vurgulayan ilk kuramcıdır. Doğum sırasına göre çocukların farklı özelliklere sahip olacağını ileri sürmüştür. Adler'e göre, ilk doğan çocuk kardeşi olana kadar merkez noktadayken kardeşinin olması ile üzerindeki ilgi azalmaktadır. Kardeşi olan çocuk yaşı büyüdükçe, anne babasının yüksek beklentisini karşılamak zorunda kalmakta ve kardeşleri ile ilgili sorumluluklar almaktadırlar. Bu durum çocuğun daha lider özellikler göstermesine ve kardeşleri üzerinde otorite kurma isteğine neden olabilmektedir (Memet, 2010).

Seven (2008) tarafından yapılan araştırmada da doğum sırasının çocukların sosyal becerileri üzerinde anlamlı farklılık yaratmadığı görülmüştür. Özbey ve Alisinanoğlu (2009) tarafından yapılan araştırmada okulöncesi kuruma devam eden çocukların sosyal davranış problemlerinin doğum sırasına göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Seven ve Yoldaş (2006) tarafından yapılan araştırmada ise ilk çocuktan son çocuğa doğru sosyal becerilerin yükseldiği, buna karşılık problem davranışların azaldığı bulunmuştur. Gülay (2004) kardeş sayısının artmasının çocuğun sosyal beceriler geliştirmesine zemin hazırladığını ifade etmektedir. Kardeşe sahip olma, çocuğun sosyal becerilerinin gelişimi için benzersiz iletişim fırsatları sunmaktadır. Ayrıca çocuğun kardeş ilişkileri sonucunda sosyal beceri gelişiminin ne olacağını kardeşler arasındaki yaş ve cinsiyet farkının ve kardeş sayısının etkilediğini ifade etmektedir.

Tablo 22

SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Önceki Okul					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z	P
Sosyal Ciddiyet	Evet	42	16,29	16	10	20	2,59	23,48	-0,766	0,444
	Hayır	5	17,4	17	14	21	3,05	28,4		
	Toplam	47	16,4	16	10	21	2,63			
Sosyal Otorite	Evet	42	4,86	5	0	5	0,78	23,88	-0,493	0,622
	Hayır	5	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,87	5	0	5	0,74			
Sosyal Kural	Evet	42	5	5	5	5	0	25	-4,144	0,001*
	Hayır	5	3	5	0	5	2,74	15,6		
	Toplam	47	4,79	5	0	5	1,02			
Sosyal Genelleme	Evet	42	5	5	5	5	0	24	0	1
	Hayır	5	5	5	5	5	0	24		
	Toplam	47	5	5	5	5	0			
Sosyal Ceza	Evet	42	11,14	12	5	15	3,63	22,8	-1,777	0,076
	Hayır	5	13,6	15	8	15	3,13	34,1		
	Toplam	47	11,4	12	5	15	3,63			

*p<0,05

Tablo 22 incelendiğinde, sosyal kural (p= 0,001) puan bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir (p<0,05). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olan çocukların sosyal kural puanı (X= 5), daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmemiş olan çocuklara göre (X= 3) anlamlı derecede yüksektir.

Çocuklar okulda okul kuralları ile karşılaşır ve bunlarla baş etmek zorunda kalır. Okul kuralları çocuğa karışık, otoriter gelebilir. Çocuk ahlaki ve sosyal olan bu kuralları görüp içselleştirdiği için bu kuralları kolayca kabullenip, bu kurallara uygun davranabilir (Buchanan Barrow ve Barrett, 1998).

Tablo 22 incelendiğinde, sosyal ciddiyet (p= 0,444), sosyal otorite (p= 0,622), sosyal genelleme (p= 1) ve sosyal ceza (p= 0,076) puanları bakımından çocukların önceden başka

bir kuruma gitmiş olma durumlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$).

Çocukların ailelerinin sosyo ekonomik düzeyi göz önüne alındığında, çocuklar okula gitmeseler bile birçok sosyal çevreye girmiş ve iletişim kurma fırsatı bulmuş olabilirler. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının daha bilinçli yetiştirilmesi, karar ve tutumların daha olumlu olması çocukların sosyal gelişimini olumlu etkilemiş olduğunu düşündürmektedir.

Ekinci Vural (2012)'ın incelediği araştırmada; okul öncesi eğitim alan çocukların “*sosyal beceri*” düzeyi okul öncesi eğitim almayan çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Sarıçam ve Halmatov (2012)'un yaptığı araştırmada; okul öncesi eğitimin 6 yaş çocukların sosyal kuralları algılamalarına da katkıda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Giren (2008)'nin, incelediği araştırmada; ülkemiz okulöncesi eğitim kurumlarında verilen eğitimin, çocukların sosyal kurallarla ilgili algılarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Bu sonuçlar, araştırma verilerine benzer özellikler göstermektedir.

Tablo 23

SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne Babanın Birlikte Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Anne Baba					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z	P
Sosyal Ciddiyet	Birlikte	42	16,31	16	10	21	2,7	23,49	-0,748	0,454
	Boşanmış	5	17,2	17	15	20	1,92	28,3		
	Toplam	47	16,4	16	10	21	2,63			
Sosyal Otorite	Birlikte	42	4,86	5	0	5	0,78	23,88	-0,493	0,622
	Boşanmış	5	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,87	5	0	5	0,74			
Sosyal Kural	Birlikte	42	4,76	5	0	5	1,08	23,88	-0,493	0,622
	Boşanmış	5	5	5	5	5	0	25		
	Toplam	47	4,79	5	0	5	1,02			
Sosyal Genelleme	Birlikte	42	5	5	5	5	0	24	0	1
	Boşanmış	5	5	5	5	5	0	24		
	Toplam	47	5	5	5	5	0			
Sosyal Ceza	Birlikte	42	11,24	12	5	15	3,73	23,49	-0,757	0,449
	Boşanmış	5	12,8	13	9	15	2,49	28,3		
	Toplam	47	11,4	12	5	15	3,63			

Tablo 23 incelendiğinde, sosyal ciddiyet ($p=0,454$), sosyal otorite ($p=0,622$), sosyal kural ($p=0,622$), sosyal genelleme ($p=1$) ve sosyal ceza ($p=0,449$) puanları bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Boşanma ile birlikte bir aile bölünür, dağılır ve ailedeki tüm bireyler derinden yıpranır ve sarsılır. Ancak, boşanmada en çok yıpranan ve sarsılan çocuklardır. Çocukların anne babası ile aynı ortamı paylaşması, yaşamlarındaki en önemli olgudur. Çocuk en çok istediği aynı ortamda bulunma durumunda anne babadaki ilişkiler soğuk, huzursuz ve gergin olursa çocuk daha fazla zarar görebilir. Boşanmanın çocuk üzerinde yarattığı olumsuz etkileri en aza indirmek bilinçli aileler için daha kolaydır (Çelikoğlu, 1997).

Bu araştırmada boşanmış ve boşanmamış ailelerin çocuklarının sosyal kural algıları arasında anlamlı bir farklılığın çıkmadığı görülmüştür. Ailelerin boşanma sürecinde çocuklarının gelişimini olumsuz etkileyen faktörleri aza indirgeyerek hareket etmeleri, çocukların sosyal gelişiminde bir olumsuzluk olmamasına neden olmuş olabilir. Çocukların boşanmadan

sonraki yaşamı da çok önemlidir. Çocuk hem annesi hem de babasıyla görüşüp, farklı sosyal ortamlara girme şansı buluyor olabilir.

Boşanmanın çocuk üzerinde bıraktığı etkinin derecesini anlamak ve tanımlamak çok zordur. Çocuk anne babası boşanmadan önce, evde yaşanan çatışma ve çatışmanın derecesi, o andaki çocuğun yaşı, kardeşinin olup olmama durumu, ailedeki diğer kişilerle iletişim çocuğun boşanmadan etkilenme derecesini etkilemektedir (Giddens 2000).

Tablo 24

SKA Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Baba Öğrenim						Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	z	P
Sosyal Ciddiyet	Lise-Önlisans	5	18	18	16	20	1,58	32,8		
	Üniversite-Lisansüstü	42	16,21	16	10	21	2,67	22,95	-1,532	0,126
	Toplam	47	16,4	16	10	21	2,63			
Sosyal Otorite	Lise-Önlisans	5	5	5	5	5	0	25		
	Üniversite-Lisansüstü	42	4,86	5	0	5	0,78	23,88	-0,493	0,622
	Toplam	47	4,87	5	0	5	0,74			
Sosyal Kural	Lise-Önlisans	5	5	5	5	5	0	25		
	Üniversite-Lisansüstü	42	4,76	5	0	5	1,08	23,88	-0,493	0,622
	Toplam	47	4,79	5	0	5	1,02			
Sosyal Genelleme	Lise-Önlisans	5	5	5	5	5	0	24		
	Üniversite-Lisansüstü	42	5	5	5	5	0	24	0	1
	Toplam	47	5	5	5	5	0			
Sosyal Ceza	Lise-Önlisans	5	13,8	14	12	15	1,1	30,7		
	Üniversite-Lisansüstü	42	11,12	12	5	15	3,73	23,2	-1,179	0,238
	Toplam	47	11,4	12	5	15	3,63			

Tablo 24 incelendiğinde, sosyal ciddiyet ($p= 0,126$), sosyal otorite ($p= 0,622$), sosyal kural ($p= 0,622$), sosyal genelleme ($p= 1$) ve sosyal ceza ($p= 0,238$) puanları bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sonuçlar incelendiğinde sosyal ciddiye, sosyal otorite ve sosyal kural boyutlarında babası lise ya da önlisans mezunu olan çocukların puanlarının, babası üniversite ya da lisansüstü mezunu olan çocukların puanlarına göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, üniversite ya da lisansüstü mezunu olan babaların iş yoğunluğu nedeni ile çocuklarına ayırdıkları vaktin az olduğunu düşündürmektedir. Çocuklarına yeteri kadar zaman ayıramayan babalar, çocukları ile yeterli iletişim kuramayıp, çocuklarının sosyal gelişimlerine olumlu katkılarda bulunamayabilirler.

Green (2001) yaptığı araştırmalar; babaların çocuklarıyla sıcak ilişkiler kurarak çocuklarının eğitimlerine aktif bir şekilde katıldıklarında, çocukların kendine güveni artmakta, okulda daha iyi bir başarı sağlamakta, akranları ile daha sağlıklı ilişkiler kurmakta, cinsiyet rolleri daha sağlıklı gelişmekte ve ekonomik kaynakları daha iyi kullanabilme becerisine sahip olabildiklerini, ortaya koymuştur.

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formundan (OÖSDÖ-ÖF) Alınan Puanlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formunun, açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım alt boyutlarından alınan puanlarla çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olması, anne baba durumu, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu ve yaşanan aile değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaş grupları, cinsiyet, daha önce başka kuruma gitmiş olma durumu, anne baba durumu, anne öğrenim ve baba öğrenim durumu değişkenleri için Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. Anne öğrenim durumu, yaşanan aile değişkenleri için karşılaştırılan gruplarda yeterli sayıda veri bulunamadığı için analiz yapılamamıştır. Analiz sonuçları Tablo 25–31 arasında verilmiştir.

Tablo 25

OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Yaş Grupları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Yaş					Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	z P
Fiziksel Saldırganlık	60-66 ay	13	11	8	8	24	5,08	26,69	
	67-72 ay	34	9,47	8	8	17	2,73	22,97	-0,968 0,333
	Toplam	47	9,89	8	8	24	3,55		
Olumlu Davranış	60-66 ay	13	27,31	28	19	35	5,56	24,19	
	67-72 ay	34	27,38	27,5	20	35	4,01	23,93	-0,06 0,952
	Toplam	47	27,36	28	19	35	4,43		
İlişkisel Saldırganlık	60-66 ay	13	10,62	10	6	20	4,75	22,96	
	67-72 ay	34	11	10	6	25	4,61	24,4	-0,324 0,746
	Toplam	47	10,89	10	6	25	4,6		
Depresif Duygulanım	60-66 ay	13	6,23	7	3	11	2,59	19,27	
	67-72 ay	34	7,21	7,5	3	10	1,77	25,81	-1,484 0,138
	Toplam	47	6,94	7	3	11	2,05		

Tablo 25 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ($p= 0,333$), olumlu davranış ($p= 0,952$), ilişkisel saldırganlık ($p= 0,746$) ve depresif duygulanım ($p= 0,138$) puanları bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çocukların yaş grupları arasında sadece ay farkı olduğu için, sosyal gelişim özellikleri de benzerlikler gösterebilir. Bu yüzden anlamlı bir farklılık çıkmamış olabilir.

Açık/fiziksel saldırganlık, fiziksel güç kullanarak ya da fiziksel güç kullanmak tehdidi ile diğerlerine zarar vermeyi içeren, itme, çekme, cimcikleme, yumruklama, bir şeyler fırlatma gibi davranışlardır. Olumlu sosyal davranış, başkalarının yararı için dışsal bir ödül beklemeden yapılan eylemlerdir. İlişkisel saldırganlık, ilişkiler yoluyla arkadaşlığa zarar vermeyi, zarar vermekle tehdit etmeyi içeren davranışlardır. Depresyon; duygu, düşünce ve hareketleri etkileyen bir rahatsızlıktır (Şen, 2009).

Her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da; 60-66 aylık çocukların fiziksel saldırganlık puanları 67-72 aylık çocukların puanlarına göre daha yüksek, ilişkisel saldırganlık puanları ise daha düşüktür. Bu durum yaş ve olgunlaşma ile birlikte çocukların problemlerini iletişim

yoluyla çözmeye çalıştıklarını, çözemedikleri durumlarda da sözel olarak tehdit ve zarar vermeye başladıklarını göstermektedir. Yaş ve olgunlaşma ile birlikte sosyal olarak gelişen çocukta, dil gelişimi de paralel olarak gelişmektedir. Dil gelişiminin ilerlemesi, çocukların daha çok iletişim kurmasına ve sözcük dağarcığının gelişmesine neden olabilir. Problemlerini iletişim kurarak çözmeyi öğrenen çocuk, iletişim yoluyla zarar vermeyi de öğrenmektedir.

Dinç (2002)'in okulöncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal gelişimine etkileri konusunda öğretmen görüşlerini incelediği araştırmada, 5 yaş grubu çocuklarının, 4 yaş grubu çocuklarına göre sosyal yönden daha gelişmiş oldukları ortaya çıkmıştır. Bu sonuç araştırma verilerini desteklemektedir. Eminoğlu (2007)'nin dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada, çocukların hem işbirliği hem de sosyal ilişkiler boyutlarından elde ettikleri ortalama puanlarında yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç da araştırma verilerini destekler niteliktedir.

Tablo 26

OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Cinsiyet					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	Z	P
Fiziksel Saldırganlık	Kız	24	8,67	8	8	14	1,49	20,02	-2,363	0,018*
	Erkek	23	11,17	9	8	24	4,54	28,15		
	Toplam	47	9,89	8	8	24	3,55			
Olumlu Davranış	Kız	24	28,42	28,5	19	35	4,3	27,67	-1,88	0,06
	Erkek	23	26,26	26	19	35	4,37	20,17		
	Toplam	47	27,36	28	19	35	4,43			
İlişkisel Saldırganlık	Kız	24	10,04	9	6	20	4,25	21,42	-1,333	0,182
	Erkek	23	11,78	11	6	25	4,87	26,7		
	Toplam	47	10,89	10	6	25	4,6			
Depresif Duygulanım	Kız	24	6,96	7	3	11	1,99	23,85	-0,076	0,94
	Erkek	23	6,91	7	3	10	2,15	24,15		
	Toplam	47	6,94	7	3	11	2,05			

*p<0,05

Tablo 26 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ($p= 0,018$) puan bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Puan ortalamaları incelendiğinde; erkek çocukların fiziksel saldırganlık puanlarının, kız çocukların puanlarına göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Açık/fiziksel saldırganlık, fiziksel güç kullanarak ya da fiziksel güç kullanmak tehdidi ile diğerlerine zarar vermeyi içeren, itme, çekme, cimcikleme, yumruklama, bir şeyler fırlatma gibi davranışlardır (Şen, 2009). Kızların fiziksel saldırganlık puanı erkeklere göre anlamlı derecede düşüktür. Bu sonuca göre kızların sorunlarını çözerken, erkeklere göre daha az fiziksel saldırganlık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu sonucun nedeni olarak, toplumun çocuk yetiştirme tutumu gösterilebilir. Erkekler kızlara göre daha güçlü yetiştirilmek istenirken, erkek çocuklara şiddet aşılanıyor olabilir. Ayrıca erkek çocukların daha çok oyunlarında silah v.b. oyuncaklar kullanarak şiddet oyunları oynamaları, onları ister istemez şiddete yönlendirmektedir. Şiddet oyunları oynayan çocuklar sorunlarını da şiddet ile çözerler. Kız çocuklarının daha kibar yetiştirilme tarzı, onları şiddetten uzaklaştırmaktadır. Ayrıca kız çocukları oyunlarında daha çok evcilik gibi sakin oyunlar seçtikleri için fiziksel şiddetten uzak durmaktadırlar.

Tablo 26 incelendiğinde, olumlu davranış ($p= 0,06$), ilişkisel saldırganlık ($p= 0,182$) ve depresif duygulanım ($p= 0,94$) puanları bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Olumlu sosyal davranış, başkalarının yararı için dışsal bir ödül beklemeden yapılan eylemlerdir. İlişkisel saldırganlık, ilişkiler yoluyla arkadaşlığa zarar vermeyi, zarar vermekle tehdit etmeyi içeren davranışlardır. Depresyon; duygu, düşünce ve hareketleri etkileyen bir rahatsızlıktır (Şen, 2009). Kız ve erkeklerin gösterdikleri olumlu davranış düzeyi, arkadaşları ile kurdukları ilişkideki saldırganlık düzeyi ve depresif davranışlar gösterme düzeyleri birbirine yakın çıkmıştır. Bunun nedeni olarak aynı yaş grubunda olmaları, sosyal çevrelerinin benzer olması gösterilebilir. Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen kızların olumlu davranış puanı erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır. Bunun nedeni olarak toplumun çocuk yetiştirme tutumu gösterilebilir.

Andı (2014)'nın okul öncesi çocuklarda öğretmen tarafından ölçülen sosyal davranış denetimi, sosyal uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerinin, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumları ile ilişkisini incelediği araştırmada, araştırmaya katılan çocukların cinsiyet değişkenine göre dağılımları benzer çıkmıştır. Dinç (2002)'in okulöncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal

gelişimine etkileri konusunda öğretmen görüşlerini incelediği araştırmada, çocukların sosyal gelişim düzeylerinin cinsiyet değişkeninden etkilendiğini ve kız çocukların erkek çocuklara göre sosyal yönden daha gelişmiş olduklarını göstermektedir. Eminoğlu (2007)'nin dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada, çocukların hem işbirliği hem de sosyal ilişkiler boyutlarından elde ettikleri ortalama puanlarında cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Şen (2009)'in 3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarını bazı değişkenler açısından incelediği araştırmada, açık/fiziksel saldırganlık davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuş, bu anlamlı farklılığın erkek çocukların puan ortalamalarının kız çocukların puan ortalamalarından yüksek oluşundan kaynaklandığı belirlenmiştir.

Tablo 27

OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Kardeş Sayıları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Kardeş					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	Z	P
Fiziksel Saldırganlık	Tek çocuk	30	10,1	8	8	24	3,89	24,82		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	9,53	8	8	17	2,92	22,56	-0,631	0,528
	Toplam	47	9,89	8	8	24	3,55			
Olumlu Davranış	Tek çocuk	30	27,17	27	19	35	4,03	23,42		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	27,71	28	19	35	5,17	25,03	-0,389	0,697
	Toplam	47	27,36	28	19	35	4,43			
İlişkisel Saldırganlık	Tek çocuk	30	11,3	11	6	25	4,45	25,65		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	10,18	8	6	20	4,9	21,09	-1,107	0,268
	Toplam	47	10,89	10	6	25	4,6			
Depresif Duygulanım	Tek çocuk	30	6,77	7	3	10	1,96	22,62		
	2 Kardeş ve Üzeri	17	7,24	8	3	11	2,22	26,44	-0,932	0,351
	Toplam	47	6,94	7	3	11	2,05			

Tablo 27 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ($p= 0,333$), olumlu davranış ($p= 0,952$), ilişkisel saldırganlık ($p= 0,746$) ve depresif duygulanım ($p= 0,138$) puanları bakımından

çocukların kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çocuklar genelde okulda arkadaşları ile daha çok vakit geçirdiği için, sosyal anlamda arkadaşlarından daha çok etkilenmiş olabilirler. Kardeşi olmayan çocuk arkadaş ortamında sosyal anlamda kendini geliştirmiş olabilir. Araştırma yapılan grubun sosyo-ekonomik düzeyi dikkate alınır, kardeşi olmayan çocukların maddi ve manevi imkanlar ile sosyalleşmek için birçok fırsat buldukları söylenebilir. Erken yaşta anaokulu veya kreşe başlamaları, sosyal anlamda çevrelerinin gelişmesine ve sosyal gelişimlerin olumlu etkilenmesine neden olmaktadır. Kardeşi olan çocuklar ile sosyal davranış düzeyleri bu nedenle benzer çıkmış olabilir.

Literatüre bakıldığında, araştırma verilerini destekleyen birçok veriye rastlanılmaktadır. Kardeş sayısının, çocukların iş birliğini ve sosyal ilişkilerini etkilemediğini (Emmioğlu, 2007), çocukların fiziksel saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarını etkilemediğini (Şen, 2009), kardeş sayısının akran ilişkileri üzerinde etkili olmadığını (Uluyurt, 2012). Vurgulayan çalışmalar araştırma verilerini desteklemektedir.

Vaizoğlu (2008), kardeş sayısı sosyal davranışlar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmasa bile, iki ve daha fazla kardeşi olan çocukların iş birliği ve sosyal ilişkiler boyutlarında tek çocuk ve bir kardeşi olan çocuklara göre daha ileri düzeyde olduğunu bildirmiştir. Olumlu sosyal davranış puanları incelendiğinde, bu bulgu araştırmayı desteklemektedir.

Tablo 28

OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Doğum Sıraları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Doğum Sırası					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	Z	P
Fiziksel Saldırganlık	İlk Çocuk	40	9,98	8	8	24	3,61	24,35	-0,486	0,627
	Sonraki Çocuk	7	9,43	8	8	17	3,36	22		
	Toplam	47	9,89	8	8	24	3,55			
Olumlu Davranış	İlk Çocuk	40	26,85	27	19	35	4,29	22,59	-1,695	0,09
	Sonraki Çocuk	7	30,29	31	25	35	4,35	32,07		
	Toplam	47	27,36	28	19	35	4,43			
İlişkisel Saldırganlık	İlk Çocuk	40	11,37	10,5	6	25	4,63	25,56	-1,887	0,059
	Sonraki Çocuk	7	8,14	6	6	15	3,53	15,07		
	Toplam	47	10,89	10	6	25	4,6			
Depresif Duygulanım	İlk Çocuk	40	7,02	7	3	11	2,03	24,44	-0,53	0,596
	Sonraki Çocuk	7	6,43	7	3	9	2,23	21,5		
	Toplam	47	6,94	7	3	11	2,05			

Tablo 28 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ($p=0,627$), olumlu davranış ($p=0,09$), ilişkisel saldırganlık ($p=0,059$) ve depresif duygulanım ($p=0,596$) puanları bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal gelişimin yaş ve çevre ile geliştiği düşünülürse, doğum sırasının bir önemi olmadığı düşünülebilir. Ailelerin sosyo-ekonomik düzeyinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, çocukların doğum sırası ne olursa olsun birçok sosyal aktiviteye ve ortama katılması sosyal gelişimleri arasındaki farklılığı azaltmış olabilir.

Anlamlı bir farklılık çıkmamasına rağmen ilk doğan çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puanlarının, sonraki doğan çocuğa göre daha yüksek olduğu; olumlu sosyal davranış puanlarının ise daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonucun nedeni olarak, kardeşi olan çocukların yaşadığı kıskançlık duyguları gösterilebilir. Çocuk kardeşi olana kadar evde tek ilgi odağıdır. Ancak kardeşin gelmesi ile birlikte kendini ikinci plana itilmiş hissedebilir. Anne babasının ilgi ve sevgisini kardeşi ile paylaşmak istemez. Sevilmediği düşüncesine kapılıp, saldırganlık duygularını artırabilir.

Şen (2009)'ın 3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarını bazı değişkenler açısından incelediği araştırmada, açık/fiziksel saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarının doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Vaizoğlu (2008)'nin

anaokuluna devam eden çocukların sosyal davranışları ile ebeveynlerinin evlilik uyumlarını incelediği araştırmada; sosyal davranışlara ait boyutların hiçbirinde çocukların doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, araştırma verilerini desteklemektedir.

Dizman (2003) ve Uluyurt (2012) araştırmalarda; ilk çocuk olanların fiziksel saldırganlık puanlarının, sonraki çocuklara oranla daha düşük, ortanca çocukların ise en fazla saldırganlık puanına sahip olan grubu oluşturduğu bildirilmiştir. Araştırma bulguları ile örtüşmeyen bu sonuçların, çalışılan örneklem grubundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 29

OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Daha Önce Başka Bir Okul Öncesi Eğitimi Kurumuna Gitmiş Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Önceki Okul					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	Z	P
Fiziksel Saldırganlık	Evet	42	10,05	8	8	24	3,7	24,49	-0,823	0,411
	Hayır	5	8,6	8	8	11	1,34	19,9		
	Toplam	47	9,89	8	8	24	3,55			
Olumlu Davranış	Evet	42	27,36	28	19	35	4,64	24	0	1
	Hayır	5	27,4	27	25	30	2,07	24		
	Toplam	47	27,36	28	19	35	4,43			
İlişkisel Saldırganlık	Evet	42	11,33	11	6	25	4,66	25,37	-2,005	0,045*
	Hayır	5	7,2	7	6	9	1,3	12,5		
	Toplam	47	10,89	10	6	25	4,6			
Depresif Duygulanım	Evet	42	6,98	7	3	11	2,14	24,5	-0,735	0,462
	Hayır	5	6,6	7	5	8	1,14	19,8		
	Toplam	47	6,94	7	3	11	2,05			

*p<0,05

Tablo 29 incelendiğinde, ilişkisel saldırganlık (p= 0,045) puanları bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (p<0,05). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyenlerin ilişkisel saldırganlık puanı daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gidenlere göre anlamlı derecede düşüktür.

Çocuklar duygularını tanıma ve ifade etme becerilerini kazanamadıklarında sosyal problemlere çözümler bulmakta zorluk yaşayabilmektedirler. Okul öncesi eğitim problemlerini nasıl çözecekleri konusunda çocuklara örnek davranışlar sunmaktadır (Ulutaş, 2005). Ancak çocukların birbirlerini olumlu ya da olumsuz etkiledikleri göz ardı edilmemelidir. Çocuklar, okulda arkadaşlarından olumsuz davranışları da öğrenebilirler. Daha önce başka bir okula gitmiş olan çocuklar arkadaşları ile kurdukları ilişkilerde saldırgan davranışları öğrenmiş olabilirler.

Tablo 29 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ($p=0,411$), olumlu davranış ($p=1$) ve depresif duygulanım ($p=0,462$) puanları bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyen çocukların ev ortamındaki sosyal yaşantıları, arkadaş çevresi, anne baba tutumları sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkilemiş olabilir.

Dinç (2002)'in okulöncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal gelişimine etkileri konusunda öğretmen görüşlerini incelediği araştırmada, çocukların sosyal gelişim düzeylerinin okula devam süresi değişkeninden etkilendiğini ve anaokuluna 2 yıl devam eden çocukların, 1 yıl devam eden çocuklara göre sosyal yönden daha gelişmiş oldukları ortaya çıkmıştır. Eminoğlu (2007)'nin dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada, çocukların işbirliği boyutunda elde ettikleri ortalama puanlarında okul öncesi eğitim kurumuna devam süresine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak sosyal ilişkiler boyutunda elde ettikleri ortalama puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Buna göre, okul öncesi eğitim kurumuna bir yıldan fazla devam edenlerde puanlar anlamlı derecede yüksek görülmektedir. Araştırma bulguları ile örtüşmeyen bu sonuçların, çalışılan örneklem grubundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 30

OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Anne Babanın Birlikte Olma Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Anne Baba					Mann Whitney U Testi			
		n	Mean	Median	Min	Max	Ss	Sıra Ort.	Z	P
Fiziksel Saldırganlık	Birlikte	42	9,93	8	8	24	3,7	23,57	-0,722	0,47
	Boşanmış	5	9,6	9	8	13	2,07	27,6		
	Toplam	47	9,89	8	8	24	3,55			
Olumlu Davranış	Birlikte	42	27,14	27,5	19	35	4,49	23,35	-0,952	0,341
	Boşanmış	5	29,2	29	25	35	3,77	29,5		
	Toplam	47	27,36	28	19	35	4,43			
İlişkisel Saldırganlık	Birlikte	42	10,95	10	6	25	4,79	23,96	-0,052	0,958
	Boşanmış	5	10,4	11	6	13	2,7	24,3		
	Toplam	47	10,89	10	6	25	4,6			
Depresif Duygulanım	Birlikte	42	7,12	7	3	11	1,97	25,13	-1,662	0,096
	Boşanmış	5	5,4	5	3	9	2,3	14,5		
	Toplam	47	6,94	7	3	11	2,05			

Tablo 30 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ($p=0,47$), olumlu davranış ($p=0,341$), ilişkisel saldırganlık ($p=0,958$) ve depresif duygulanım ($p=0,096$) puanları bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Anne babalar boşanmış olsa bile çocuklarının sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyecek durumlardan çocuklarını korumuş olabilirler. Sosyal gelişimlerini destekleyecek etkinliklerde bir araya gelmiş olabilirler. Bu durumda da çocuğun sosyal gelişimi anne babanın boşanmış olma durumundan etkilenmemiş olabilir. Bir başka neden olarak, boşanmanın zamanı da çok önemlidir. Boşanma çocuklar çok küçükken gerçekleşmişse, boşanmanın yarattığı olumsuz etkilerin azalması için yeterli süre geçmiş ve çocukta olumlu gelişmeler başlamış olabilir.

Boşanma ile ilgili araştırmalarda boşanma sonrasındaki ilk iki yılın kritik olduğu vurgulanmaktadır. Boşanmanın çocuk üzerindeki kısa süreli etkilerinin incelendiği bir çalışmada, boşanmanın hemen ardından çocuk için genellikle olumsuz bir süreç yaşandığı; ancak boşanma sonrasındaki 6 ile 12 ay arasında birçok çocukta bu olumsuz etkilerin azaldığı ve çocukların boşanmaya uyum sağlayabildikleri belirtilmektedir. Boşanmanın

çocuk üzerindeki kısa süreli etkileri içinde en fazla görülen olumsuzlukların, depresif duygudurum ve içe çekilme olduğu bildirilmiştir (Öngider, 2013). Araştırmadaki çocukların sosyal davranış puanları bakımından, anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık çıkmamasının, örneklem grubundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 31

OÖSDÖ-ÖF Ölçeğinden Alınan Puanlar Bakımından Çocukların Baba Öğrenim Durumları Arasındaki Farklılığa İlişkin Sonuçlar

		Baba Öğrenim						Mann Whitney U Testi		
		n	Mea n	Media n	Mi n	Ma x	ss	Sıra Ort.	Z	P
Fiziksel Saldırganlık	Lise-Önlisans	5	8,2	8	8	9	0,4 5	18,8	- 1,043	0,29 7
	Üniversite- Lisansüstü	4 2	10,1	8	8	24	3,7	24,62		
	Toplam	4 7	9,89	8	8	24	3,5 5			
Olumlu Davranış	Lise-Önlisans	5	31	31	25	35	3,7 4	35,3	- 1,957	0,05 1
	Üniversite- Lisansüstü	4 2	26,9 3	27	19	35	4,3 4	22,65		
	Toplam	4 7	27,3 6	28	19	35	4,4 3			
İlişkisel Saldırganlık	Lise-Önlisans	5	10	8	6	15	4,1 8	22,4	- 0,279	0,78
	Üniversite- Lisansüstü	4 2	11	10	6	25	4,6 8	24,19		
	Toplam	4 7	10,8 9	10	6	25	4,6			
Depresif Duygulanım	Lise-Önlisans	5	6	6	3	9	2,2 4	17,6	-1,12	0,26 3
	Üniversite- Lisansüstü	4 2	7,05	7	3	11	2,0 2	24,76		
	Toplam	4 7	6,94	7	3	11	2,0 5			

Tablo 31 incelendiğinde, fiziksel saldırganlık ($p= 0,297$), olumlu davranış ($p= 0,051$), ilişkisel saldırganlık ($p= 0,78$) ve depresif duygulanım ($p= 0,263$) puanları bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Babaların öğrenim durumları ne olursa olsun, sosyo ekonomik yönden birbirine benzer özelliklerde olmaları ve aynı toplumda yaşayarak çocuk yetiştirme tarzlarının benzer olması, çocukların sosyal gelişimleri üzerinde bir etkisinin olmamasına neden olmuş olabilir.

Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen lise ya da önlisans mezunu olan babaların çocuklarının olumlu davranış puan ortalamalarının, üniversite ya da lisansüstü mezunu olan babaların çocuklarının puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen lise ya da önlisans mezunu olan babaların çocuklarının fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puan ortalamalarının, üniversite ya da lisansüstü mezunu olan babaların çocuklarının puan ortalamalarına göre daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar lise ya da önlisans mezunu olan babaların çocuklarının sosyal davranışlarının, üniversite ya da lisansüstü mezunu olan babaların çocuklarının sosyal davranışlarına göre daha iyi düzeyde olduğunu göstermektedir. Babaların sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe çocuklarına ve çocuklarının bakımı için eşlerine ayırdıkları süre kısalmış olabilir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan babaların, çocukların bakımı için eşlerine verdikleri desteğin az olması, anneler ile çocukların arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemiş olabilir.

Şen (2009)'nin incelediği araştırmada, açık/fiziksel saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarının baba öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Vaizoglu (2008)'nin anaokuluna devam eden çocukların sosyal davranışları ile ebeveynlerinin evlilik uyumlarını incelediği araştırmada; babanın öğrenim düzeyinin işbirliği ve sosyal ilişkiler boyutlarından alınan puanlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir. Bu sonuçlar araştırma verilerini destekler niteliktedir. Koşay (2013) araştırmasında; çocukların dışsal davranışlar ve problem davranışlar puanları açısından, babası üniversite mezunu olmayanların daha yüksek puanlar aldıklarını ifade etmiştir. Araştırma bulgularında anlamlı bir farklılık çıkmasa da bu sonuç, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Çocukların Bağlanma Düzeyleri, Ahlaki ve Sosyal Kural Algıları ve Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Bulguları ve Yorum

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği, Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği ve Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği puanları arasındaki korelasyonel ilişki incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 32-34 arasında verilmiştir.

Tablo 32

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeğinden Alınan Puanlar ile Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları

		Bağlanma
Ahlaki Ciddiyet	R	0,165
	P	0,267
	N	47
Ahlaki Otorite	R	0,14
	P	0,347
	N	47
Ahlaki Kural	R	0,177
	P	0,234
	N	47
Ahlaki Genelleme	R	0,241
	P	0,103
	N	47
Ahlaki Ceza	R	-0,037
	P	0,806
	N	47
Sosyal Ciddiyet	R	0
	P	0,998
	N	47
Sosyal Otorite	R	-0,173
	P	0,244
	N	47
Sosyal Kural	R	0,098
	P	0,513
	N	47
Sosyal Ceza	R	-0,038
	P	0,802
	N	47

Tablo 32 incelendiğinde, çocukların tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçeği puanları ile ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından ahlaki ciddiyet boyutu arasındaki ilişki $r=0,165$; ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından ahlaki otorite boyutu arasındaki

ilişki $r=0,14$; ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından ahlaki kural boyutu arasındaki ilişki $r=0,177$; ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından ahlaki genelleme boyutu arasındaki ilişki $r=0,241$ ve ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından ahlaki ceza boyutu arasındaki ilişki $r=-0,037$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p>0,05$).

Çocukların tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçeği puanları ile ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından sosyal ciddiyet boyutu arasındaki ilişki $r=0$; ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından sosyal otorite boyutu arasındaki ilişki $r=-0,173$; ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından sosyal kural boyutu arasındaki ilişki $r=0,098$ ve ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından sosyal ceza boyutu arasındaki ilişki $r=-0,038$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p>0,05$).

Araştırma bulgusuna göre, çocukların bağlanma düzeyleri ile ahlaki ve sosyal kural algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Çocukların annelerine bağlanma düzeyleri, ahlaki ve sosyal kural algılarını etkilememektedir. Çocuğun hayatına ahlaki ve sosyal kuralların girmesi ile anne baba eğitimi dışında, yakın çevre, okul ortamı ve akranlarının da etkisi artmaktadır. Çocuk büyüdükçe ve farklı ortamlarda bulundukça, ahlaki ve sosyal kurallar ile ilgili farkındalığı artmaktadır. Farklı ortamlardaki kuralları öğrenip onlara uyum sağlama konusunda, edindiği bilgi- deneyim ve örnekleri kendi içinde analiz eder ve davranışa dönüştürür. Uygulama yapmış olunan örneklem grubunun özellikleri de dikkate alınırsa, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ve annesi çalışan çocukların daha erken yaşta okula gitmesiyle, çocuk ahlaki-sosyal kurallar ve bu kuralların olduğu ortamlar ile erken yaşta tanışmaktadır. Ayrıca çocuk, annenin ilgi ve gereksinimi doğrultusunda anneye bağlanır. Çocuk, ahlaki sosyal kuralları anne-baba, yakın çevre ve akran gruplarından edindiği bilgi ve deneyimler ile kendi kurallarını belirler. Dolayısıyla, ahlaki ve sosyal kural algısı üzerinde yalnızca annenin değil, birçok faktörün etkili olması nedeni ile; çocukların annelerine bağlanma düzeylerinin, ahlaki ve sosyal kural algılarını etkilemediği düşünülmektedir.

Seven (2006)'nin yaptığı çalışmada, bağlanma güvenliğiyle sosyal beceriler ve sosyal becerilerin alt ölçekleri olan işbirliği, atılganlık ve öz-kontrol becerileri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Seçer, Sarı ve Olcay (2006) ise yaptığı çalışmada, annelerin çocuklarıyla ilişkilerinin niteliğinin, çocukların ahlaki ve

sosyal kurallarla ilgili bilgi düzeylerini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Bu çalışmalar, araştırma bulgularını desteklememektedir. Bu farklılığın örneklem grubundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 33

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeğinden Alınan Puanlar ile Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeğinden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları

		Bağlanma
Fiziksel Saldırganlık	r	-,305*
	p	0,037
	n	47
Olumlu Davranış	r	0,249
	p	0,092
	n	47
İlişkisel Saldırganlık	r	-0,122
	p	0,413
	n	47
Depresif Duygulanım	r	-0,086
	p	0,567
	n	47

* $p < 0,05$

Çocukların tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçeği puanları ile okul öncesi sosyal davranış ölçeği boyutlarından fiziksel saldırganlık boyutu arasındaki ilişki $r = -,305$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayı anlamlı olmakla birlikte, negatif ve düşük bir ilişkiyi işaret etmektedir. Bağlanma puanı arttıkça fiziksel saldırganlık puanı azalmaktadır ($p < 0,05$).

Çocukların tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçeği puanları ile okul öncesi sosyal davranış ölçeği boyutlarından olumlu davranış boyutu arasındaki ilişki $r = 0,249$; okul öncesi sosyal davranış ölçeği boyutlarından ilişkisel saldırganlık boyutu arasındaki ilişki $r = 0,122$; okul öncesi sosyal davranış ölçeği boyutlarından depresif duygulanım boyutu arasındaki ilişki $r = -0,086$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p > 0,05$).

Araştırma bulgusuna göre, çocukların bağlanma düzeyleri ile sosyal davranış boyutlarından fiziksel saldırganlık boyutu arasında negatif, anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bağlanma puanı arttıkça fiziksel saldırganlık puanı azalmaktadır. Çocuğun, 0-6 yaş döneminde annesi ile kurduğu güven bağının yüksek olması, çocuğun çevresine karşı güvenini artırmaktadır. Çevresine güvenle yaklaşan çocuk karşılaştığı problemleri çözerken de, hayatında ilk bağ kurduğu annesinden gördüğü olumlu tutum ve davranış ile yaklaşır. Annenin çocuğuna yaklaşım şekli iletişim olduğu zaman, çocuğun da çevresine karşı yaklaşım şekli iletişim olur. İletişimin olumlu yönde olması da çok önemlidir. Annenin çocuğuyla kurduğu olumlu iletişim, çocuk için örnek olur ve çocuk problemlerini çözerken olumlu iletişim yoluyla çözmeye çalışır.

Cohn (1990) 6 yaşındaki çocuklardaki bağlama ve akran sosyal yeterliği arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Sonuçlar güvensiz bağlanan erkek çocuklarının akranları ve öğretmenleri tarafından daha az sevildikleri, akranlarına karşı daha saldırgan davrandıkları ve daha çok problem davranışlara sahip oldukları görülmüştür. Rose-Krasnor ve arkadaşları (1996) araştırmasında, bağlanma durumunun çocukların akranlarına karşı davranışlarının habercisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca annesel yönergelerin çocukların sosyal problem çözme davranışlarıyla ilişkili olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Yiğit (2015)'in araştırmasında, güvensiz bağlanmaya sahip çocukların güvenli bağlanmaya sahip çocuklara oranla kavgacı / saldırgan, endişeli / ağlamaklı ve aşırı hareketli / dikkatsiz olma düzeylerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmalar, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 34

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeğinden Alınan Puanlar ile Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeğinden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları

		Fiziksel Saldırganlık	Olumlu Davranış	İlişkisel Saldırganlık	Depresif Duygulanım
Ahlaki Ciddiyet	r	0,012	0,105	-0,121	0,078
	p	0,936	0,483	0,419	0,602
	n	47	47	47	47
Ahlaki Otorite	r	-,407	,320*	-0,214	-0,088
	p	0,005	0,028	0,148	0,556
	n	47	47	47	47
Ahlaki Kural	r	-,315*	0,196	-0,045	0,016
	p	0,031	0,186	0,764	0,914
	n	47	47	47	47
Ahlaki Genelleme	r	-0,278	0,202	-0,071	0,116
	p	0,058	0,174	0,633	0,438
	n	47	47	47	47
Ahlaki Ceza	r	-0,022	0,05	-0,203	-0,167
	p	0,884	0,74	0,17	0,263
	n	47	47	47	47
Sosyal Ciddiyet	r	0,155	-0,027	0,166	0,17
	p	0,297	0,857	0,266	0,252
	n	47	47	47	47
Sosyal Otorite	r	-0,137	0,278	-0,107	-0,154
	p	0,358	0,058	0,475	0,303
	n	47	47	47	47
Sosyal Kural	r	-0,045	-0,035	0,141	0,099
	p	0,763	0,815	0,343	0,51
	n	47	47	47	47
Sosyal Ceza	r	0,028	-0,096	-0,082	-0,116
	p	0,853	0,519	0,586	0,438
	n	47	47	47	47

* $p < 0,05$

Çocukların fiziksel saldırganlık puanı ile ahlaki kural puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlüdür ($r=-0,315$). Ahlaki kural puanı arttıkça fiziksel saldırganlık puanı azalmaktadır ($p<0,05$).

Çocukların olumlu davranış puanı ile ahlaki otorite puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlüdür ($r=0,320$). Ahlaki otorite puanı arttıkça olumlu davranış puanı da artmaktadır ($p<0,05$).

Çocukların fiziksel saldırganlık puanları ile ahlaki ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki otorite puanları arasındaki ilişki $r=-,407$; ahlaki genelleme puanları arasındaki ilişki $r=0,278$; ahlaki ceza puanları arasındaki ilişki $r=-0,022$; sosyal ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal otorite puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal kural puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal ceza puanları arasındaki ilişki $r=0,12$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p>0,05$).

Çocukların olumlu davranış puanları ile ahlaki ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki kural puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki genelleme puanları arasındaki ilişki $r=0,278$; ahlaki ceza puanları arasındaki ilişki $r=-0,022$; sosyal ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal otorite puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal kural puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal ceza puanları arasındaki ilişki $r=0,12$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p>0,05$).

Çocukların depresif duygulanım puanları ile ahlaki ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki otorite puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki kural puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki genelleme puanları arasındaki ilişki $r=0,278$; ahlaki ceza puanları arasındaki ilişki $r=-0,022$; sosyal ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal otorite puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal kural puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal ceza puanları arasındaki ilişki $r=0,12$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p>0,05$).

Çocukların ilişkisel saldırganlık puanları ile ahlaki ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki otorite puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki kural puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; ahlaki genelleme puanları arasındaki ilişki $r=0,278$; ahlaki ceza puanları arasındaki ilişki $r=-0,022$; sosyal ciddiyet puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal otorite puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal kural puanları arasındaki ilişki $r=0,12$; sosyal ceza puanları arasındaki ilişki $r=0,12$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p>0,05$).

ilişki $r=0,12$ olarak belirlenmiştir. Bu katsayılar anlamlı olmamakla birlikte, 0'a oldukça yakındır. Bu değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı söylenebilir ($p>0,05$).

Araştırma bulgusuna göre, çocukların sosyal davranış boyutlarından fiziksel saldırganlık boyutu ile ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından ahlaki kural boyutları arasında negatif, anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ahlaki kural puanı arttıkça fiziksel saldırganlık puanı azalmaktadır. Bir davranışın kuralı olsa da olmasa da o davranışın yapılması ya da yapılmaması, kişinin kendi deneyim ve tecrübeleri ile karar verdiği süreçte ortaya çıkar. Ahlaki kural puanının yüksek olması, kural olsa da olmasa da yanlış olan bir davranışın yapılmamakta ya da doğru olan bir davranışın yapılmakta olduğunu göstermektedir. Bu durum çocuğun, davranışlarını kontrol ettiğini ve doğru yönde yansıttığını göstermektedir. Karşılaştığı durum ve problemlere karşı kural yokluğunda bile, ahlaki yönde düşünen, doğru yönde karar veren ve davranan çocuk; karşısındaki kişilere de fiziksel saldırganlık göstermeyecek, sorunlarını iletişim yoluyla çözmeye çalışacaktır.

Araştırma bulgusuna göre, çocukların sosyal davranış boyutlarından olumlu davranış boyutu ile ahlaki ve sosyal kural algısı boyutlarından ahlaki otorite boyutu arasında pozitif, anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ahlaki otorite puanı arttıkça olumlu davranış puanı da artmaktadır. Ahlaki otorite puanının yüksek olması, ortamda bir otorite olsa da olmasa da yanlış olan bir davranışın yapılmamakta ya da doğru olan bir davranışın yapılmakta olduğunu göstermektedir. Bu durum çocuğun, davranışlarını kontrol ettiğini ve doğru yönde yansıttığını göstermektedir. Ortamda bir otorite bulunmadığı halde, durum ya da problemler karşısında doğru davranışlar gösteren çocuk; başkalarının yararı için de birçok olumlu davranışlar gösterir.

Özmen (2013)'in yaptığı araştırma sonucunda çocukların akranlarıyla ilişkilerinde gösterdikleri kabul, olumlu davranış ve saldırganlık davranışlarının sosyal becerilerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Güler (2015)'in yaptığı çalışmada, sosyal oyunun 48-69 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmalar, araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Okul öncesi eğitimi alan 60 ay ve üzeri çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amacıyla 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Özel Tevfik Fikret Ana Okulu'nda okul öncesi eğitime devam eden, yaş grubu 60 ay ve üzeri olan, 47 çocuk hakkında veri toplanmıştır.

Çocuklara ilişkin demografik verilerini elde etmek amacıyla “Çocuklar için Genel Bilgi Formu”, çocukların bağlanma düzeylerini belirlemek için ‘Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği’, çocukların sosyal davranışlarını belirlemek için ‘Sosyal Davranış Ölçeği’ ve çocukların ahlaki sosyal kural algılarını belirlemek için ‘Ahlaki Sosyal Kural Algısı Ölçeği’ kullanılmıştır.

Elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir. Değişkenlerin normal dağılımdan gelme durumları araştırılırken birim sayıları nedeniyle Shapiro Wilk's' den yararlanılmıştır. Gruplar arasındaki farklılıklar incelenirken değişkenlerin normal dağılımdan gelmemesi nedeni ile Mann Whitney U Testinden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiklerde anlamlılık düzeyi olarak 0,05 seçilmiştir. Yapılan analizler sonucu aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Örneklemin Demografik Bilgilerine İlişkin Sonuçlar

- Çocukların %48,94'ü erkek, %51,06'sı kızdır.

- Çocukların % 27,66'sı 60-66 ay, %72,34'ü 67-72 aylıktır.
- Tek çocuk olan çocukların oranı %63,83 iken kardeş sayısı 2 ve üzeri çocukların oranı %36,17'dir.
- Doğum sırası olarak çocukların %85,11'i ilk çocuk, %14,89'u sonraki çocuk olarak dünyaya gelmiştir.
- %89,36 çocuk daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmişken, %10,64 çocuk daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmemiştir.
- Çocukların %89,36'sının anne babası birlikte iken, %10,64'ünün anne babası boşanmıştır.
- Çocukların %93,62'sinin annesi üniversite ya da lisansüstü mezun iken, %6,38'inin annesi ise lise ya da önlisans mezunudur.
- Baba öğrenim durumunda ise %89,36'sının babası üniversite ya da lisansüstü mezunu iken, %10,64'ünün babası lise ya da önlisans mezunudur.
- Çocukların hepsinin çekirdek aile ortamında yaşadığı görülmüştür.

Çocukların Bağlanma Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha yüksek bağlanma güvenliği sergilemişlerdir.

Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların başka bir kuruma gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık

bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ancak anlamlı bir farklılık olamamasına rağmen, anne babası birlikte olan çocukların bağlanma düzeylerinin, anne babası boşanmış olan çocukların bağlanma düzeylerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikayeleri ölçek puanı bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Anlamlı bir farklılık olmamasına rağmen, lise ya da önlisans mezun babaların çocuklarının bağlanma düzeyleri, üniversite ya da lisansüstü mezun olan babaların çocuklarının bağlanma düzeylerinden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Algılarına İlişkin Sonuçlar

Çocukların Ahlaki Kural Algılarına İlişkin Sonuçlar

Ahlaki ciddiyeti ahlaki genelleme ve ahlaki ceza puanları bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ahlaki otorite puanı bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Yaşı 60-66 ay arasında olanların ahlaki otorite puanı yaşı 67-72 ay arasında olanlara göre anlamlı derecede düşüktür. Ahlaki kural puanı bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Yaşı 60-66 ay arasında olanların ahlaki kural puanı yaşı 67-72 ay arasında olanlara göre anlamlı derecede düşüktür.

Ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki kural, ahlaki genelleme ve ahlaki ceza puanları bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki kural, ahlaki genelleme ve ahlaki ceza puanları bakımından çocukların kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki kural, ahlaki genelleme ve ahlaki ceza puanları bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki genelleme puanları bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak

anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ahlaki kural puanı bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p<0,05$). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyenlerin ahlaki kural puanı daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gidenlere göre anlamli derecede düşüktür. Ahlaki ceza puanı bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p<0,05$). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gidenlerin ahlaki ceza puanı daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyenlere göre anlamli derecede düşüktür.

Ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki kural, ahlaki genelleme ve ahlaki ceza puanları bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ahlaki ciddiyet, ahlaki otorite, ahlaki kural, ahlaki genelleme ve ahlaki ceza puanları bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çocukların Sosyal Kural Algılarına İlişkin Sonuçlar

Sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları bakımından çocukların kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamli bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Sosyal kural puanı bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyenlerin sosyal kural puanı daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gidenlere göre anlamlı derecede düşüktür.

Sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sosyal ciddiyet, sosyal otorite, sosyal kural, sosyal genelleme ve sosyal ceza puanları bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çocukların Sosyal Davranış Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Fiziksel saldırganlık, olumlu davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puanları bakımından çocukların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Fiziksel saldırganlık puanı bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Kızların fiziksel saldırganlık puanı erkeklere göre anlamlı derecede düşüktür.

Olumlu davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puanları bakımından çocukların cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Fiziksel saldırganlık, olumlu davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puanları bakımından çocukların kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Fiziksel saldırganlık, olumlu davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puanları bakımından çocukların doğum sıraları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Fiziksel saldırganlık, olumlu davranış ve depresif duygulanım puanları bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

İlişkisel saldırganlık puanı bakımından çocukların daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmiş olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p<0,05$). Daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gitmeyenlerin ilişkisel saldırganlık puanı daha önce başka bir okul öncesi eğitimi kurumuna gidenlere göre anlamlı derecede düşüktür.

Fiziksel saldırganlık, olumlu davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puanları bakımından çocukların anne babanın birlikte olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Fiziksel saldırganlık, olumlu davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım puanları bakımından çocukların baba öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çocukların Bağlanma Düzeyleri, Ahlaki ve Sosyal Kural Algıları ve Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkiye Dair Sonuçlar

Bağlanma puanı ile ciddiyet, otorite, kural, genelleme ve ceza puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Fiziksel saldırganlık puanı ile bağlanma puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlüdür ($r=-0,305$). Bağlanma puanı arttıkça fiziksel saldırganlık puanı azalmaktadır.

Fiziksel saldırganlık puanı ile ahlaki otorite puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlüdür ($r=-0,407$). Ahlaki otorite puanı arttıkça fiziksel saldırganlık puanı azalmaktadır. Fiziksel saldırganlık puanı ile ahlaki kural puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlüdür ($r=-0,315$). Ahlaki kural puanı arttıkça fiziksel saldırganlık puanı azalmaktadır. Olumlu davranış puanı ile ahlaki otorite puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlüdür ($r=0,320$). Ahlaki otorite puanı arttıkça olumlu davranış puanı da artmaktadır.

Öneriler

Bu bölümde araştırmanın bulguları göz önünde bulundurularak ebeveynlere, öğretmenlere ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Ebeveynlere Yönelik Öneriler

- Çocuğun anne babaya karşı olumlu bağlanma geliştirebilmesi için, anne babaların çocuklara doğumdan itibaren sevgi göstermesi, çocukların ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir.
- Bağlanmanın olumlu gelişmesi için, anne babaların çocukları ile kaliteli zaman geçirmesi gerekmektedir. Manevi olarak çocuklarıyla ilgilenmeleri, oyunlar oynamaları, sosyal aktiviteler yapmaları hem çocuklar ile ebeveynler arasındaki bağı kuvvetlendirecek, hem de çocuğu sosyal anlamda destekleyecektir.
- Çocukların olumlu sosyal davranışlar göstermeleri için anne ve babaların iyi bir model olmaları gerekmektedir. Çocukların gösterdikleri olumlu davranışlar sözel ya da nesnel ödüllendirilmelidir.
- Anne ve babalar çocuklarına gerekli durumlarda destek olmalı, çocukların davranışlarının sınırlarını iyi belirlemelidirler.
- Anne ve babalar çocuklarını şiddet içeren oyunlardan ve fiziksel zararlardan uzak tutmaya özen göstermelidirler.
- Anne babalar çocuklarının gelişimleriyle ilgili çeşitli kurs, sempozyum, panel, konferans gibi etkinliklere katılmak suretiyle kendilerini geliştirme şansına sahiptirler. Diğer taraftan konuyla ilgili televizyon ve radyo programları ile gazete yazılarının takibiyle de daha fazla eğitim alma imkanı bulabilirler.

Öğretmenlere Yönelik Öneriler

- Çocukların olumlu sosyal davranışlar göstermeleri için eğitimcilere de önemli görevler düşmektedir. Eğitim programlarında çocukların sosyal problem çözme becerilerini, ahlaki ve sosyal kural algılarını geliştirmeye yönelik etkinliklere yer vermelidirler.

- Çocuğun sınıf içerisindeki sosyal durumuyla ilgili veliler mutlaka bilgilendirilmelidir ve velilerle işbirliği içerisinde olunmalıdır. Velilere çocukların sosyal problem çözme becerilerini nasıl geliştirebilecekleri konusunda eğitim verilmelidir.
- Çocukların sosyal becerilerini desteklemeye yönelik eğitim aktiviteleri artırılmalıdır. Dersler özellikle çocukların ifade etme becerilerini artırmaya yönelik uygulamaları da içermelidir.
- Sosyal medyanın olumsuz etkilerinden çocukları korumak için, çocukların medya bilincini geliştirici eğitimler sunulmalıdır.
- Çocuklar büyüdükçe ilişkisel saldırganlık davranışını öğreniyor ve kullanıyorlar. Çocuğun sosyal problem çözmede ilişkisel saldırganlık davranışını kullanmaması için, çocuk ile sosyal ilişkide olan herkesin olumlu örnek olması ve gerekli düzenlemeleri yapması gerekir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırma da çocukların anneye karşı bağlanma düzeylerinin, ahlaki ve sosyal kural algılarına ve sosyal davranışlarına etkisi incelenmiştir. Anneye karşı bağlanma düzeylerinin, babalarına ve kardeşlerine karşı bağlanma düzeylerine etkileri incelenebilir.
- Eğitim öğretim yılının başında ve sonunda araştırmada kullanılan ölçekler uygulanarak; çocukların annelerine karşı bağlanma düzeyleri, ahlaki ve sosyal kural algıları ve sosyal davranışlarının yıl içindeki değişim ve ilişkisi araştırılabilir.
- Bu araştırma sadece Ankara Özel Tevfik Fikret Anaokulu ile sınırlıdır. Başka devlet ya da özel okullara da uygulanarak araştırma örnekleme çoğaltılabilir.
- Farklı yaş grubunda da aynı çalışma tekrar edilerek, yaş grupları arasındaki farka bakılabilir.

KAYNAKLAR

- Abanoz, S. (2008). *6-12 yaş arası çocukların dini ve ahlaki gelişimlerinde anne ve babaların rolü (İzmir ve Sakarya örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ainsworth, M.S. (1997). The personal origins of attachment theory. An interview with mary salter ainsworth.interview by peter l.rudnytsky. *Psychoanal Study Child*, 1(52), 386-405.
- Akkoca, Y. (2009). *Doğum sonrasında anne-bebek bağlanmasını etkileyen faktörler*. Uzmanlık Tezi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Akyüz, D. & Şendil, G. (2014). Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile ebeveynleriyle yaşadıkları problemleri çözüm biçimleri arasındaki ilişkide özerkliğin aracı rolünün incelenmesi. *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 21(1), 5-15.
- Alan, H. (2011). *Doğum sonrası dönemde sosyal desteğin anne bebek bağlılığına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Alçın, S. (2009). *Askeri personelin 3-6 yaş çocuklarının sosyal problemlerinin anne görüşlerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Allen J. P., Marsh P., Mcfarland C. & Diğerleri (2002). Attachment and autonomy as predictors of the development of social skills and delinquency during midadolescence. *Journal O Consulting And Clinical Psychology*, 70(1), 56-66.
- Andı, F. T. (2014). *Okul öncesi çocuklarda öğretmen tarafından ölçülen sosyal davranış denetimi, sosyal uyum ve sosyal yeterlilik düzeylerinin, ebeveyn çocuk yetiştirme*

- tutumları ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, M. (2001). *Örgüt kültürü*. Editör: Salih Güney, Yönetim Ve Organizasyon, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Arslan, E. (2008). *Bağlanma stilleri açısından ergenlerde erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ayberk, A. (2011). *Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Aydemir Karakulak, H. (2009). *Anne-bebek bağlanma ölçeğinin türk toplumuna uyarlanması (Aydın örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 61, 226-244.
- Baş, N. (2013). *Ergenlerin bağlanma stilleri ve kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Başalan İz, F. (2009). *Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi kuramına göre hemşire öğrencilerinin ahlaki yargı yeteneklerinin belirlenmesi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Baştürk, S. (Ed.). (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Vize.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma. (1.Baskı)*. İstanbul: Pinhan.
- Bretherton, I., (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and mary ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, 759-775.
- Buchanan-Barrow, E. & Barrett, M. (1998). Children's rule discrimination within the context of the school. *British Journal Of Developmental Psychology*, 16, 539-551.

- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. Kaknus.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K.E., Akgün, Ö. E, Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (10. Basım), Ankara: Pegem Akademi.
- Cassiba, R., Van Ijzendoorn, M.H. & D'odorico, L. (2000). Attachment and play in child care centres: Reliability and validity of the attachment qsort for mothers and professional caregivers in Italy. *International Journal Of Behavioral Development*, 24(2), 241–255.
- Cassidy J., Aikins J.W. & Chernoff J. J. (2003). Children's peer selection: experimental examination of the role of self-perceptions. *Developmental Psychology*, 3, 495-508.
- Cohn, D. A. (1990). Child-mother attachment of six years old and social competence at school. *Child Development*, 61, 151-161.
- Cooper, M. L., Shaver F. R. & Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 74(5), 1380-1397.
- Çağdaş, A., Arı, R. & Seçer, Z. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. Ankara: Nobel.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (Ed). (2004). *Mutlu ve sağlıklı yarınlar için annebaba eğitimi*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Çakır, S. (2008). *Evli bireylerin evlilik uyumlarının ana-babalarına bağlanma düzeyleri ve demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çamurlu Keser, C. (2006). *Annenin bağlanma düzeyi ve çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun bağlanma düzeyine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çelikoğlu, C. (1997). *Boşanmanın çocukların benlik saygısına etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çeliköz, N., Seçer, Z., Çetin, Ş. & Şen, H.Ş. (2008). Çocuk yuvası ve ailesiyle yaşayan çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışlarının karşılaştırılması olarak incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 1-13.

- Çıngı, H. (1990). *Örnekleme kuramı*. H.Ü. Fen Fakültesi Basımevi, Ankara.
- Çırak Karakavak, G. (2006). *Üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri ve ahlaki yargı yetenekleri ile kendini gerçekleştirme düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Damarlı, Ö. (2006). *Ergenlerde toplumsal cinsiyet rolleri, bağlanma stilleri ve benlik-kavramı arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Davila, J., Steinberg, S. J., Kachadourian, L., Cobb, R. & Fincham, F. (2004). Romantic involvement and depressive symptoms in early and late adolescence: The role of a preoccupied relational style. *Personal Relationships*, 11, 161-178.
- Dinç, B. (2002). *Okul öncesi eğitimin 4-5 yaş çocuğunun sosyal gelişimine etkileri konusunda öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri, Ankara.
- Dubois Comtois, K., Cyr, C. & Moss, E. (2011). Attachment behavior and mother-child conversations as predictors of attachment representations in middle childhood: A longitudinal study. *Attachment & Human Development*, 13(4), 335–357.
- Efe, K. (2005). *Okul öncesi eğitim çağında çocuğu olan ailelerin denetim odağı türü ve çocuklarının sosyal davranışlarını denetlemeleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ekinci Vural, D. (2012). *Okul öncesi eğitimin ilköğretime etkisinin aile katılımı ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, genç, ana babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Eminoğlu, B. (2007). *Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışları ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erden, M. (2001). *Eğitim bilimine giriş*. Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

- Gander, M.J. & Gardiner, H.W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: İmge.
- Görgü, E. (2015). *Okula devam eden 5 - 6 yaş grubu çocukların bağlanma biçimleri ve sosyal davranışları ile annelerinin bağlanma biçimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giren, S. (2008). *Kendini kontrol eğitiminin okulöncesi çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları ile bilişsel tempolarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Graig, G.J. & Marguaerite, K. (1998). *Children today*. New Jersey. Prentice Hall.
- Green, S. (2001). Creating a father friendly child care environment. *Child Care Centers Conections*. 10(1).
- Gülay, H. (2009). Okul öncesi dönemde akran ilişkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 82-93.
- Güler, E. D. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında beden eğitimi dersinin çocuğun ahlak gelişimine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güler, S. (2015). *Sosyal oyunun 48-69 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algılarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güleşen, A. & Yıldız, D. (2013). Erken postpartum dönemde anne bebek bağlanmasının kanıta dayalı uygulamalar ile incelenmesi. *Taf Preventive Medicine Bulletin*, 12(2), 177-182.
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gür, A. (2016). *Çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileriyle sosyal davranışlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Haim, Y. B., Avieze, O., Berson, Y. & Sagi, A. (2002). Attachment in infancy and personal space regulation in early adolescence. *Human Development*, 4 (1), 68-83.
- Hamarta, E., Deniz, M. E., Durmuşoğlu Saltalı, N. (2009). Bağlanma stillerinin duygusal zekâyı yordama düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (1), 195-229.
- Hamzaçebi, N. (2016). *Bağlanma stillerinin yas sürecine etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hatano, G., Okada, N. & Tanabe H. (2000). *Affective minds*. Usa: Elsevier Health Sciences.
- Hatunoğlu, A., Halmatov, M. & Hatunoğlu, B.Y. (2012). Ailelerin sosyo ekonomik düzeylerine göre okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 32, 1-15.
- Hofmann, S. G. (2007). *Painfully shy, socially phobic: an inquiry into the world of social anxiety*. Shy Children, Phobic Adults: Nature And Treatment Of Social Anxiety Disorder.
- İlgar, M. Z. (1996). *Denetim odağının değer sistemleri ahlaki gelişim düzeyi ve öz değerlendirme üzerindeki etkileri*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlhan Ildız, G. (2016). *Okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma durumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Karaboğa, M. (2011). *Çocuklarda bağlanma stilleri ve benlik saygısının aleksitimi üzerindeki yordayıcı rolünün incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Karacan, E., Şenol, S., Şener, Ş. (1996). Çocukluk ve ergenlik çağında sosyal fobi. *3p Dergisi*, 4, 28 -33.
- Karadağ, H. (2008). *Adana ilindeki eğitilebilir zihinsel engelli çocukların sosyal gelişim özelliklerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karakaş, H. (2014). *Okul öncesi eğitime devam eden öğrenci babalarının aile katılım çalışmalarına katılım düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

- Karakulak, H. (2009). *Anne-bebek bağlanma ölçeğinin türk toplumuna uyarlanması (Aydın örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Karakuş, A. (2008). *Okul öncesi sosyal davranış ölçeği öğretmen formu'nun güvenirlik ve geçerlik çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karakuş, Ö. (2012). Ergenlerde bağlanma stilleri ve yalnızlık arasındaki ilişki. *Toplum Ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 23 (2), 33-46.
- Kaymak, P. (2015). *Bağlanma stillerinin okul öncesi dönem sosyal davranışlara etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kesebir, S., Özdoğan Kavzoğlu S. & Üstündağ, M.F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches In Psychiatry*, 3(2), 321-342.
- Koşay, A. (2013). *Çocuk yuvasında ve çocuk evinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesi yanında yaşayan çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Krebs, D.L., Denton, K. & Wark, G. (1997). The forms and functions of real-life moral decision-making. *Journal Of Moral Education*, 26(2), 131-145.
- Küçüködük, C. (2015). *3-5 yaş arasında ve anaokuluna giden çocuk annelerinin ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimleri ile çocuğun davranışları ve ayrılma kaygısı arasındaki ilişki: bilişsel esnekliğin aracı rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ladd, G.W., Kochenderfer-Ladd, B., & Coleman, C.C. (1996). Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. *Child Development*, 67, 1103-1118.
- Larose, S., Bernier, A. & Tarabulsy, G. M. (2005). Attachment state of mind, learning dispositions, and academic performance during the college transition. *Developmental Psychology*, 41(1), 281-289.
- Lichtwarck-Aschoff A., Kunnen S. & Van Geert P. (2010). Adolescent girls' perceptions of daily conflicts with their mothers: Within-conflict sequences and their relationship to autonomy. *J Adolesc Res.* 25, 527-556.

- Memet, N. (2010). *Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin sosyalleştirme hedeflerinin, kültürel değer yönelimleri ve eğitim düzeyleri ile çocuğun cinsiyeti ve doğum sırası açılarından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R. (2002). Attachment related psychodynamics. *Attachment And Human Development*, 4(2), 133-161.
- Miller, P. H. (1993). *Theories of developmental psychology*. New York: W. H. Freeman And Company.
- Morsünbül, Ü. (2005). *Ergenlikte kimlik statülerinin bağlanma stilleri, cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- O'connor, T.G., Marvin, R.S., Rutter, M., Olrick, J.T., Britner, P.A. & The English And Romanian Adoptees Study Team (2003). Child-parent attachment following early institutional deprivation. *Development And Psychopathology*, 15, 19-38.
- Oosterman, M. & Schuengel, C. (2008). Attachment in foster children associated with caregivers' sensitivity and behavioral problems. *Infant Mental Health Journal*, 29(6), 609-623.
- Orçan, M. (2004). *Anaokuluna devam eden 6 yaş grubu çocukların sosyal gelişimlerinin algılanan anne baba tutumları ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ostrov, J.M. & Crick R.N. (2007). Form and functions of aggression during early childhood: A short-term longitudinal. *School Psychology Review*, 36 (1), 22-43.
- Özbay, Y. (2003). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Trabzon: İber Matbaacılık.
- Özen Canbolat, S. (2010). *Thesis submitted to the institute for graduate studies in the social sciences in partial fulfillment of the requirements for the degree of*. Master Of Arts In Psychology, Boğaziçi University, İstanbul.
- Özmen, D. (2013). *5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkilerinin sosyal problem çözme becerisi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Özyürek, A. & Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Polat Balcı, G. (2011). *Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde çocukluk çağı travmalarının bağlanma ile ilişkisi*. Tıpta Uzmanlık Tezi, Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi, 11. Psikiyatri Birimi, İstanbul.
- Rholes W., Jeffry A.S. & Barbara S.B. (1995). Adult attachment styles and mothers' relationships with their young children. *Personal Relationships*, 2(1), 35-54.
- Riggio, H. (1999). Personality and socia differences between adults with and without siblings. *Journal Of Psychology*, 133,5, 514-522.
- Rose-Krasnor L., Rubin, K.H., Booth, C.L., Coplan, R. (1996). The relation of maternal directiveness and child attachment security to social competence in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, 19, 309-325.
- Sabuncuoğlu, O., Berkem, M. (2006). Bağlanma biçemi ve doğum sonrası depresyon belirtileri arasındaki ilişki: Türkiye’den bulgular. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 252-258.
- Şahin, G., Arı, R. (2015). Okul öncesi çocukların duygu düzenleme becerilerinin bağlanma örüntüleri açısından incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(5), 1-12.
- Sarıçam, H. & Halmatov, M. (2012). Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen 6 yaş çocukların ahlaki ve sosyal kural algılamalarının karşılaştırılması. *Akademik Bakış Dergisi*, 33, 1-14.
- San-Bayhan, P. Ve Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Santrock, J. W. (2001). *Educational psychology*. New York: Mcgrae Hill Higher Education.
- Sebanç, M. A. (2003). The friendship features of preschool children: links with prosocial behavior and aggression. *Social Development*, 12(2), 232-242.

- Seçer, Z., ağdaş, A. & Seçer, F. (2006). *Çocukların okul ortamındaki ahlaki ve sosyal kuralları ayırtetme becerisinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde Sunulmuş Sözlü Bildiri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Seçer, Z. & Sarı, H. (2006). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve etmeyen çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, 172, 126-142.
- Seçer, Z. & Sarı, H., Olcay, O. (2006). Anne tutumlarına göre okulöncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 539-557.
- Seven, S. (2006). *6 yaş cocuklarının sosyal beceri duzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Seven, S. (2008). Yedi-sekiz yaş çocuklarının sosyal becerilerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 151-174.
- Seven, S. ve Yoldaş C. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi. *XV. Uhusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler*, Eylül, 13-15.
- Siegal, M. & Storey, R.M. (1985). Day care and children's conceptions of moral and social rules. *Child Development*, 56, 1001-1008.
- Smetana, J. G. (1981). Preschool children's conceptions of moral & social rules. *Child Development*, 52,1333–1336.
- Smetana, J, G. (1999). The role of parents in moral development, a social domain analysis. *Journal Of Education*, 28(3), 311-321.
- Smetana, J.G. (2006). Social-cognitive domain theory: Consistencies and variations in children's moral and social judgments. *Handbook Of Moral Development Routledge*, 119-153.
- Soysal A.Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8, 88-99.

- Sözer Çapan, A. (2005). *3-11 yaş çocuklarının ahlak gelişimlerinin piaget'nin ahlaki gelişim kuramına göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Steinberg, L. & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review Of Psychology*, 52, 83 – 110.
- Sümer, N. ve Anafarta Şendağ, M. (2009). Attachment to parents during middle childhood, self-perceptions, and anxiety. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24, 86-103.
- Svanberg, O. G. (1998). Attachment, resilience and prevention. *Journal Of Mental Health*, 7(6), 543-578.
- Şen, M. (2009). *3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tanış, Z. İ. (2014). *Yetişkinlerde bağlanma stilleri ve öfke tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taylı, A. (2000). *Kardeş sahibi olup olmama durumunun okul öncesi dönemdeki sosyal oyuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tepeli, K. & Yılmaz, E. (2012). Üç farklı programa göre eğitim alan okul öncesi çocukların sosyal kural algılarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 197-207.
- Tezel Şahin, F. Ve Özbey, S. (2009). Okul öncesi eğitim programında uygulanan aile katılım çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 17, 30-40.
- Topbaşı, F. (2006). *Okul öncesi dönem 6 yaş grubu çocukların törel (ahlaki) gelişiminde dramının yeri ve önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan Akdağ, S. (2011). *Ergenlerin bağlanma stilleri ile ebeveynlerinin bağlanma stilleri arasındaki ilişki*. Uzmanlık Tezi, Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Antalya.

- Turan Cebeci, S. (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkoğlu, D. (2013). *Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rollerini algılamaları ile eşlerinden gördükleri desteğin çocuklarının sosyal beceri düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tüzün, O. & Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39.
- Uluyurt, F. (2012). *Bazı değişkenlere göre okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklarının akran ilişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ulutaş, İ. (2005). *Anasının devam eden altı yaş çocuklarının duygusal zekâlarına duygusal zekâ eğitiminin etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Vaizoğlu, F. (2008). *Anaokuluna devam eden çocukların sosyal davranışları ile ebeveynlerinin evlilik uyumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Walker, S., Irving, K., & Berthelsen, D. (2002). Gender influences on preschool children's social problem- solving strategies. *The Journal Of Genetic Psychology*, 163(2).
- Weber, D. A. (2003). A comparison of individual psychology and attachment theory. *Journal Of Individual Psychology*, 59 (3), 246-262.
- Weimer, B. L., Kerns, K. A. & Oldenburg, C. M. (2004). Adolescents' interactions with a best friend: associations with attachment style. *Journal Of Experimental Child Psychology*, 88, 102-120.
- Weiss, E. M., Maciolek, L. C. & Reio, T. G. (2001). *The prevalence of anxiety and prosocial behaviors in child- centered and basic skills classrooms*. Overhead Project, Johns Hopkins University.
- Wilkinson, R.B. (2004). The role of parental and peer attachment in the psychological health and self- esteem of adolescence. *Journal Of Youth And Adolescence*, 33(6), 479- 493.

- Yalçın, S. S., Örün, E., Özdemir, P., Mutlu, B. & Dursun, A. (2014). Türk annelerde doğum sonrası bağlanma ölçeklerinin güvenilirliği. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 57, 246-251.
- Yıldız, S. (2005). *Depresyon ve anksiyete tanısı almış çocuklar ile kontrol grubunun anne babalarının bağlanma stillerine göre evlilik uyumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Yiğit, E. (2015). *Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma örüntüsünün davranış problemleri ve ebeveyndeki psikopatolojik belirtiler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zembat, R., Unutkan, Ö. P. (2001). *Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yeri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

EKLER

EK 1

Çocuklar İçin Genel Bilgi Formu

Çocuğun Adı:

1.Çocuğunuzun Yaşı(Ay Olarak)

60-66 Ay()

67-72 Ay()

2.Çocuğunuzun Cinsiyeti

Kız ()

Erkek ()

3.Çocuğunuzun Kendisi Dahil Kardeş Sayısı

Tek Çocuk ()

2 Kardeş Ve Üzeri ()

4.Çocuğunuzun Doğum Sırası

İlk Çocuk ()

Sonraki Çocuk ()

5.Daha Önce Devam Ettiği Okul Öncesi Kurumu Var Mı?

Evet ()

Hayır ()

6.Çocuğunuzun Anne-Babası

Birlikte Yaşıyor ()

Boşanmış ()

Anne Sağ-Baba Ölü ()

Baba Sağ-Anne Ölü ()

Diğer (.....) Belirtiniz.

7.Anne Öğrenim Durumu

Okur-Yazar Değil ()

İlkokul – Ortaokul ()

Lise – Önlisans Mezunu ()

Üniversite - Lisansüstü Mezunu ()

8.Baba Öğrenim Durumu

Okur-Yazar Değil ()

İlkokul – Ortaokul ()

Lise – Önlisans Mezunu ()

Üniversite - Lisansüstü Mezunu ()

9.Çocuğun Yaşadığı Aile;

Çekirdek Aile ()

Geniş Aile ()

EK 2

İZİNLER

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği

06.01.2015

Gmail - Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği izin

Elif KARA <ozel0708@gmail.com>

Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği izin

1 mesaj

serdal seven <serdalseven@hotmail.com>
Alıcı: elif kara gazi <ozel0708@gmail.com>

6 Ocak 2015 16:22

Merhabalar Elif hanım,
Tamamlanmamış bebek ailesi hikayeleri ölçeğini tezinizde kullanmanız benim için uygundur. Başarılar diliyorum.

Associate Prof. /Doç. Dr. Serdal SEVEN
Muş Alparslan Üniversitesi /University
Eğitim Fakültesi /Education Faculty
Okul Öncesi ABD/ Department of Preschool
HBV Derslikleri Güzeltepe kampüsü
Muş/Turkey
+90 4362130013-3654

Date: Mon, 5 Jan 2015 18:52:16 +0200
Subject: Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeği
From: ozel0708@gmail.com
To: serdalseven@hotmail.com

Serdal hocam merhaba. Ben Elif KARA. Gazi Üniversitesinde Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümünde yüksek lisans yapmaktayım. Sizden Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Hikayeleri Ölçeğini tezimde kullanmak için izin talep ediyorum. İlginiz için teşekkürler.

Ahlaki ve Sosyal Kural Algısı Ölçeği

03.01.2015

Gmail - ASKA ÖLÇEĞİ

Elif KARA <ozel0708@gmail.com>

ASKA ÖLÇEĞİ

2 ileti

Elif KARA <ozel0708@gmail.com>
Alıcı: z s <zarifeseceer@hotmail.com>

1 Ocak 2015 17:28

Hocam merhaba. Gazi Üniversitesinden Elif Kara ben. Gülümser Gültekin Akduman hocanın öğrencisiyim. ASKA ölçeğini tezimde kullanmak için sizden izin yazısı talep ediyorum. İlginiz için teşekkürler.

Saygılar

Z S <zarifeseceer@hotmail.com>
Alıcı: ozel0708@gmail.com

3 Ocak 2015 11:29

Tamam
çalışmalarında başarılar dilerim
zarife

Date: Thu, 1 Jan 2015 17:28:35 +0200
Subject: ASKA ÖLÇEĞİ
From: ozel0708@gmail.com
To: zarifeseceer@hotmail.com

Hocam merhaba. Gazi Üniversitesinden Elif Kara ben. Gülümser Gültekin Akduman hocanın öğrencisiyim. ASKA ölçeğini tezimde kullanmak için sizden izin yazısı talep ediyorum. İlginiz için teşekkürler.

Saygılar

Sosyal Davranış Ölçeği

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Fakültesi
İlköğretim Bölümü
Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

26.11.2014

Sayın Elif Kara,

Okulöncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması (2011)* isimli çalışmamızın, ilgili yerlerde kaynak gösterilme şartıyla kullanılması uygun bulunmuştur. Adı geçen çalışmadaki ölçme aracı sadece yüksek lisans tez çalışmasında kullanılabilir ve başkalarına verilemez. Tezin tamamlanmasından sonra bir örneğinin tarafıma gönderilmesini rica ederim.

Araştırmacı

Yard. Doç. Dr. Müge ŞEN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi
Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

Okulöncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması (2011)* yüksek lisans tez çalışmam dışında başka bir araştırmada, izin alınmadan kullanılmayacak, tarafımdan başkalarına verilmeyecektir.

Elif Kara
Gazi Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

* Şen, M. ve Arı, M. (2011). Okulöncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu'nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 1-28.

GAZİ GELECEKTİR...